

Operačný program
**Efektívna
verejná správa**

Európska únia
Európsky sociálny fond

Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Ulič 2022 - 2030

Integrovaná územná stratégia Uličskej doliny

Názov projektu: Integrovaná príprava rozvoja regiónu Snina

Kód projektu: 314011APX1

Miesto realizácie projektu: Prešovský kraj, okres Snina

Podporené z operačného programu: Efektívna verejná správa

Tento projekt je podporený z Európskeho sociálneho fondu.

Operačný program
**Efektívna
verejná správa**

Európska únia
Európsky sociálny fond

PROGRAM HOSPODÁRSKEHO A SOCIÁLNEHO ROZVOJA OBCE ULIČ 2022-2030

Integrovaná územná stratégia Uličskej doliny

Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Ulič 2020-2030 a súčasne Integrovaná územná stratégia Uličskej doliny je základným a kľúčovým dokumentom pre riadenie územia, ktorého cieľom je plánovanie a realizácia rozvoja územia a jeho okolia pri zohľadnení nových trendov, výziev a podmienok rozvoja. Integrovaná územná stratégia je územne cielená na Uličskú dolinu, ktorá je tvorená obcou Ulič a obcami Nová Sedlica, Príslop, Runina, Ruský Potok, Topoľa, Kolbasov, Uličské Krivé, Zboj, ktoré deklarovali záujem o spoluprácu pri rozvoji Uličskej doliny.

Cieľom dokumentu je zabezpečiť vyššiu efektívnosť a doplnkovosť využitia fondov EÚ v SR.

V novom programovacom období 2021-2027 je kladený väčší dôraz na integráciu a spájanie obcí do celkov, keďže malé obce nemajú personálne kapacity, ani finančné prostriedky na realizáciu a zapájanie sa do projektov, ktoré by pomohli ich hospodárskemu a sociálnemu rozvoju.

I. OBSAH DOKUMENTU

ÚVOD.....	4
1 Základné východiská	5
1.1 Impulzy pre spracovanie nového dokumentu	5
1.2 Proces tvorby dokumentu	7
1.3 Súlad s východiskovými koncepčnými dokumentmi	9
1.4 Zdroje pre spracovanie analytickej časti.....	10
1.5 Štruktúra dokumentu	11
2 Analytická časť	13
2.1 Základná charakteristika okresu Snina	13
2.2 Základná charakteristika Uličskej doliny.....	20
2.3 História územia Uličskej doliny.....	21
2.4 Prírodná analýza Uličskej doliny a okolia.....	22
2.5 Demografická štruktúra	26
2.5.1 Obyvateľstvo	26
2.6 Občianska vybavenosť a infraštruktúra	32
2.6.1 Východisková situácia	32
2.6.2 Občianska vybavenosť.....	32
2.6.3 Dopravná infraštruktúra.....	33
2.7 Cestovný ruch	37
2.7.1 Východisková situácia	37
2.7.2 Legislatíva a strategické dokumenty cestovného ruchu	38
2.7.3 Pôsobnosť právnických osôb v cestovnom ruchu	39
2.7.4 Strategické ciele	40
2.7.5 Produkty cestovného ruchu	41
2.7.6 Atrakcie cestovného ruchu.....	42
2.7.7 Kultúra.....	47
2.7.8 Ubytovanie	49
2.8 Vzdelávanie.....	50
2.8.1 Východisková situácia	50
2.8.2 Materské a základné školy	51
2.8.3 Stredné školy	52
2.8.4 Základné umelecké školy a centrá voľného času	52
2.9 Šport	52
2.9.1 Východisková situácia	52
2.10 Sociálne a zdravotné služby.....	53

2.10.1	Východisková situácia	53
2.10.2	Sociálne služby	55
2.10.3	Zdravotníctvo	56
2.11	Informatizácia	57
2.12	Životné prostredie	58
2.12.1	Východisková situácia	58
2.12.2	Vodné hospodárstvo	59
2.12.3	Energetické hospodárstvo	59
2.12.4	Odpadové hospodárstvo.....	61
2.12.5	Zmena klímy.....	62
2.12.6	Pôdne pomery, fauna a flóra	63
2.13	Hospodárstvo.....	64
3	Programová časť	67
	Priorita č. 1 Rozvoj regiónu s využitím prírodného a kultúrneho potenciálu.....	67
	Strategická oblasť 1.1 Ochrana Karpát.....	67
	Strategická oblasť 1.2 SMART TOURISM DESTINATIONS Podpora systému riadenia destinácie	67
	Strategická oblasť 1.3 Skvalitnenie dopravnej dostupnosti a prístupnosti destinácie turistických cieľov	68
	Strategická oblasť 1.4 Vybudovanie a modernizácia turistických cieľov, atraktivít a skvalitnenie služieb ..	69
	Strategická oblasť 1.5 Podpora tvorby regionálnych produktov.....	70
	Priorita č. 2 Integrácia sociálnej a zdravotnej starostlivosti.....	72
	Strategická oblasť 2.1 Prepojenie integrácia sociálnej a zdravotnej oblasti	72
	Strategická oblasť 2.2 Sociálna starostlivosť	72
	Strategická oblasť 2.3 Zdravotníctvo.....	73
	Priorita č. 3 URBAN ECOSYSTEM	74
	Strategická oblasť 3.1 Aktívna EVS/e-GOV	74
	Strategická oblasť 3.2 Trvalo udržateľná mobilita	75
	Priorita č. 4 GREENDEAL.....	75
	Strategická oblasť 4.1 Energy	75
	Strategická oblasť 4.2 Zmena klímy	76
	Strategická oblasť 4.3 Cirkulárna ekonomika.....	77
	Priorita č. 5 Regionálna ekonomika a MSP.....	77
	Strategická oblasť 5.1 Podpora MSP v digitalizácii podnikania	77
	Priorita č. 6 Vzdelávanie a šport.....	79
	Strategická oblasť 6.1 Inklúzia v školách	79
	Strategická oblasť 6.2 Šport ako súčasť života aktívneho občana a rozvoj mladej generácie k zdravému životnému štýlu	79
4	Realizačná časť	80

4.1	Organizačné zabezpečenie	80
5	Finančná časť.....	81
5.1	Finančné plnenie	81
5.1.1	Fondy Európskej únie.....	81
5.1.2	Operačný program Slovensko	81
5.1.3	Plán obnovy a odolnosti Slovenskej republiky	83
5.1.4	Investičné príležitosti pre cestovný ruch.....	84

ÚVOD

Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Ulič 2020-2030 a súčasne Integrovaná územná stratégia Uličskej doliny (ďalej len PHRSR alebo IUS) je územne cielené na Uličskú dolinu, ktorá je tvorená obcou Ulič a obcami Nová Sedlica, Príslop, Runina, Ruský Potok, Topoľa, Kolbasov, Uličské Krivé, Zboj, ktoré deklarovali záujem o spoluprácu pri rozvoji okolia Uličskej doliny.

Integrovaná územná stratégia predstavuje podmnožinu PHRSR, ako komplexných rozvojových stratégií územia integrujúcich všetky aspekty rozvoja v území a rozvojové aktivity.

Hlavnými dôvodmi výberu koncepcie integrovaných územných stratégií a nadväzujúcich integrovaných územných investícií na programové obdobie 2021 – 2027 sú:

1. Dlhodobá nízka efektívnosť regionálnej projekcie politiky súdržnosti EÚ a de facto zvyšovanie regionálnych disparít a znižovanie regionálnej konkurencieschopnosti.
2. Neúplný prechod na politiku regionálneho integrovaného prístupu v programovom období 2014 – 2020.
3. Pomalý nástup implementácie IROP 2014 – 2020 realizovaný na dopytovom princípe.
4. V Programovom vyhlásení vlády SR 2021 – 2024 je definované, že SR bude postupne, racionálne a primerane pre 21. storočie realizovať opatrenia na transparentnejšie, dostupnejšie a odbornejšie riadenie regiónov, kde vláda SR zabezpečí prepojenie plánovacích procesov na území kraja, národnej, regionálnej a miestnej úrovni.
5. Akceptovanie princípu zdola nahor a akceptovanie požiadavky samosprávnych krajov a združení samosprávy obcí (ZMOS, Únia miest Slovenska) riešiť špecifické potreby regiónov a využívať možnosti legislatívy EÚ, že členský štát môže podporovať integrovaný územný rozvoj na základe stratégií územného alebo miestneho rozvoja prostredníctvom integrovaných územných investícií.

Tvorba dokumentu zároveň vychádza zo Zákona č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja v znení neskorších predpisov a jeho existencia je podmienkou pre získanie finančných prostriedkov zo zdrojov z EÚ, štátneho rozpočtu a doplnkových zdrojov a projektu Integrovaná príprava rozvoja regiónu Snina.

Dokument bol spracovaný na základe Jednotného metodického rámca pre prípravu integrovaných územných stratégií a investícií v SR v programovom období 2021 – 2027.

1 Základné východiská

1.1 Impulzy pre spracovanie nového dokumentu

Požiadavka tvorby nového dokumentu PHRSR vyplynula najmä z potreby integrovaného územného a problémového prístupu v rámci územia, nutnosti zohľadnenia nových globálnych výziev, z potreby aktualizácie analytických údajov a štatistík a taktiež z nevyhnutnosti vytýčenia nových cieľov aj v súvislosti s národnou rozvojovou politikou a politikou Európskej únie.

V nasledujúcom období stoja pred Slovenskou republikou demografické, ekonomické, sociálne a environmentálne výzvy. Na tieto výzvy reaguje Vízia a stratégia rozvoja Slovenska do roku 2030 – dlhodobá stratégia udržateľného rozvoja Slovenskej republiky – Slovensko 2030 plniaca úlohu Národnej stratégie regionálneho rozvoja. V súlade s dlhodobými cieľmi si Programové vyhlásenie vlády SR 2021 – 2024 vytýčilo tieto priority:

- posilniť spoločenskú a politickú stabilitu,
- pružne reagovať na príležitosti a negatíva vonkajšieho prostredia,
- plynule pokračovať v podpore hospodárskeho, sociálneho a environmentálneho rozvoja krajiny,
- prehĺbiť hospodársku, sociálnu a územnú súdržnosť SR,
- posilniť úlohu štátu a ochranu verejného záujmu.

V roku 2021 začalo nové programové obdobie EÚ, ktoré sa skončí v roku 2027 (2029). V tomto období bude možné využívať financovanie na päť cieľov politiky súdržnosti EÚ:

1. Inteligentnejšia Európa – inovatívna a inteligentná transformácia hospodárstva;
2. Ekologickejšia, nízko-uhlíková Európa;
3. Prepojenejšia Európa – mobilita a regionálna prepojitelnosť IKT;
4. Sociálnejšia Európa – vykonávanie Európskeho piliera sociálnych práv;
5. Európa bližšie k občanom – udržateľný a integrovaný rozvoj prostredníctvom rozvojových stratégií riadených na regionálnej a miestnej úrovni a podpora udržateľného rozvoja miest v celej EÚ.

V novom programovom období budú mať regióny jednoduchší prístup k financovaniu svojich územných rozvojových potrieb prostredníctvom využitia integrovaného územného prístupu k implementácii fondov EÚ podľa princípov Územnej agendy EÚ. Nové obdobie zvyšuje rozhodovacie právomoci samospráv pri rozhodovaní o alokáciách a využívaní fondov EÚ pri posilnení partnerskej spolupráce, a tým kladie zvýšené nároky na kvalitu ich riadiacich kapacít, ktoré budú podporené prostredníctvom alokácie vyčlenenej na zriadenie a výkon technických sekretariátov Rád partnerstiev a administratívnych kapacít.

Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Ulič 2020-2030 a súčasne Integrovaná územná stratégia Uličskej doliny je:

- základným rozvojovým dokumentom pre obec Ulič a pre územie Uličskej doliny a je vypracovaný v súlade so Zákonom č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja v znení neskorších predpisov,
- strednodobým rozvojovým dokumentom, ktorý zohľadňuje ciele udržateľného rozvoja zadefinované v Agende 2030, je vypracovaný v súlade s cieľmi a prioritami ustanovenými v národnej stratégii Vízia a Stratégii rozvoja Slovenska do roku 2030, Dlhodobá stratégia udržateľného rozvoja Slovenskej republiky – Slovensko 2030 a zohľadňuje ciele a priority ustanovené v programe rozvoja vyššieho územného celku. Zároveň je vstupom pre spracovávanie súvisiacich dokumentov a to najmä Programového rozpočtu obcí a Územných plánov obcí,
- spracovaný ako spoločný program rozvoja obce Ulič a obcí Nová Sedlica, Príslop, Runina, Ruský Potok, Topoľa, Kolbasov, Uličské Krivé, Zboj, ktorý naplňuje požiadavku na spracovanie Integrovanej

územnej stratégie (ďalej ako IÚS) v zmysle Nariadenia Európskeho parlamentu, Európskej rady a odporúčaní Európskeho výboru regiónov,

Integrovaná územná stratégia je základom pre zabezpečenie integrovaného územného rozvoja podporovaného územnými nástrojmi EÚ, t. j. je podmienkou pre čerpanie finančných prostriedkov z programového obdobia EÚ 2021 – 2027, vrátane integrovaných územných investícií. IÚS má za cieľ rozvíjať udržateľný rozvoj na území Uličskej doliny.

IÚS je pripravený v súlade s Jednotným metodickým rámcom pre prípravu integrovaných územných stratégií a investícií v SR v programovom období 2021 – 2027, ktorý vypracovalo Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR.

PHRSR bude slúžiť súčasne ako Integrovaná územná stratégia po jej schválení obecnými zastupiteľstvami.

- rozvojovým dokumentom obcí na území Uličskej doliny, ktoré sa rozhodnú ho prijať ako svoj základný rozvojový dokument,
- PHRSR je komplexným dokumentom, integrujúcim otázky rozvoja fyzických štruktúr so sociálnymi, ekonomickými a ďalšími aspektmi. Preto má voči ostatným plánovacím dokumentom spracovaným na miestnej úrovni zastrešujúcu funkciu. Na rozdiel od územného plánu, ktorý rieši najmä otázky fyzického rozvoja územia (lokalizáciu zástavby a priestorové regulatívy pre stavebný rozvoj, funkčné využitie rozvojových plôch), program rozvoja sa podrobnejšie zaoberá otázkami ekonomického a sociálneho rozvoja, čím vo vzťahu k územnému plánu plní komplementárnu funkciu,
- hlavným účelom integrovaného územného rozvoja je zabezpečenie realizácie investícií v rámci piatich cieľov politiky súdržnosti Operačného programu Slovensko 2021-2027.

Implementačný mechanizmus integrovaných územných investícií umožňuje riadiacemu orgánu delegovať realizáciu častí rôznych prioritných cieľov na jeden orgán (miestny/regionálny), aby bola podporená komplementárnosť aktivít integrovanej investície. Integrované územné investície budú definované v rámci zásobníkov projektových zámerov integrovaných územných stratégií pripravených regionálnymi a miestnymi samosprávami a partnermi.

Integrácia investícií je dosahovaná na úrovniach:

- Tematická – kombinácia aktivít v rámci viac ako jedného špecifického cieľa politiky súdržnosti EÚ;
- Územná – kombinácia aktivít bez ohľadu na administratívne hranice obcí;
- Organizačná – kombinácia činností rôznych zainteresovaných strán a partnerov v území;
- Finančná – IÚI môže integrovať aktivity podporené prostredníctvom CLLD alebo iných mechanizmov.

1.2 Proces tvorby dokumentu

Vypracovaniu dokumentu predchádzalo schválenie projektu Integrovaná príprava rozvoja regiónu Snina (Z314011APX1) mesta Snina a partnerských obcí Stakčín a Ulič. Dňa 11. 08. 2021 bolo podpísané Memorandum o spolupráci na príprave a implementácii Integrovaných územných stratégií a Stratégie Smart Región Snina 2030 medzi mestom a obcami okresu Snina. Toto memorandum deklarovalo spoločný postup zúčastnených strán na príprave a implementácii „Stratégie Smart Región Snina 2030,“ a „Integrovaných územných stratégií“, princíp partnerstva, zabezpečenie udržateľného smart rozvoja územia za súčasného rešpektovania objektívne oprávnených záujmov sociálno-ekonomických partnerov na území okresu Snina.

Príprava i implementácia PHRSR PSK stojí na partnerstve aktérov lokálneho a regionálneho rozvoja s ohľadom na princíp partnerstva podľa §2 písm. g) zákona č. 539/2008 Z. z o podpore regionálneho rozvoja v znení neskorších predpisov. Participácia sociálno- ekonomických partnerov na procese tvorby PHRSR je predpokladom širokej akceptácie stratégie a nástrojom dosiahnutia konsenzu a je podmienkou účasti sociálno-ekonomických partnerov na jej implementácii. V procese tvorby stratégie bola zabezpečená účasť socio-ekonomických partnerov v pracovných skupinách. Odborníci, aktéri z územia, zástupcovia rôznych organizácií boli oslovení prostredníctvom verejných vyzvaní na rôznych stretnutiach organizovaných mestom Snina.

Pracovné skupiny:

1. pracovná skupina – Procesne riadená a otvorená verejná správa

Jej úlohou bolo hľadať konkrétne riešenia, ktoré dokážu zefektívniť verejnú správu, nájsť synergie medzi aktivitami jednotlivých zložiek verejnej a štátnej správy (moderné technológie, opendata, otvorená komunikácia, transformácia, participácia, reforma verejnej správy atď.).

Členovia:

JUDr. Ján Kocák, Mgr. Tadeáš Gavala, RNDr. Bibiána Miščíková, PhD., Ing. Soňa Kožárová, Mgr. Iveta Romanová, Mgr. Silvia Kudráková, Ing. Nikoleta Kočanová, Mgr. Viktor Guman, Ing. Viktória Makajová, Ing. Dagmar Kéryová, Pavel Vokáč, Ing. Katarína Britanová, JUDr. Adriána Karľová, Mgr. Michaela Šalachová, Mgr. Miroslava Špitaliková, Mgr. Erika Jankajová, PhD., MBA, Mária Radvaková, Mgr. Eva Kocanová, JUDr. Martin Barna, Ján Holinka, Mgr. Dávid Šingovský, Peter Brečka, Ing. Igor Kirňák, PaedDr. Evald Štofík,

2. pracovná skupina – Udržateľný a integrovaný hospodársky rozvoj

Táto pracovná skupina hľadala riešenia, ktoré dokážu ekonomicky zdvihnúť región, ale zároveň sú udržateľné a ekologické. Z tohto dôvodu je pracovná skupina vyskladaná z odborníkov z rôznych oblastí, ktoré sa však navzájom ovplyvňujú (dopravná infraštruktúra, priemysel, podnikanie, poľnohospodárstvo, lesníctvo, poľovníctvo, cestovný ruch, vzdelanostná ekonomika, špecializované profesie a remeslá, životné prostredie atď.).

Členovia:

Mgr. Jozef Ondik, Ivana Kotosová, Ing. Milan Zbojovský, Ing. Michal Grňa, Mgr. Miroslav Porochnavý, Mgr. Iveta Romanová, Mgr. Silvia Kudráková, Ing. Nikoleta Kočanová, Matúš Harmaňoš, Mgr. Peter Kárpáty, Mgr. Ivana Maleš, Ing. Ján Šepelák, Ing. Milan Zbojovský, RNDr. Ján Ščerbák, Mariana Grodzová, Ing. Martina Vlasáková, Mgr. Viktor Guman, Ing. Nadežda Jurková, Ing. Viktória Makajová, Ing. Dagmar Kéryová, Pavel Vokáč, Ing. Katarína Britanová, JUDr. Adriána Karľová, Mgr. Michaela Šalachová, Mgr. Miroslava Špitaliková, Mgr. Erika Jankajová, Katarína Korpašová, Ing. Alexander Daňo, Ing. Jaroslav Kačur, Adriana Šebešová, Ing. Lukáš Tokoš, MVDr. Vladislav Juško, Ing. Ľubomír Galanda, Ing. Miroslav Balog, Mgr. Diana Turčík, ThDr. Peter Soroka, PhD., Ing. Patrik Baloga, Jaroslav Lechan, Juraj Koval, Vladimír Drobňák, Zuzana Burdová, Ing. Alexander Skysľak, PaedDr. Evald Štofík, Mgr. Michaela Zdražilová, Ing. Marián Gič, Ing. Marcela Miková, Ján Holinka, Ing. Jakub Holinka, Ing. Anton Klajban, Mgr. Patrik Wiener, Ing. Radoslav Ďudák, Valerian Grass, Ing. Lucia Mariničová, Ing. Mário Perinaj, Ing. Miroslav Buraľ, Zuzana Burdová.

3. pracovná skupina – Sociálna ekonomika a služby občanom

Jej cieľom bolo nájsť riešenia ako poskytnúť vysokokvalitné služby tým, ktorí to potrebujú či už trvalo alebo v určitom čase, či životnej situácii a pomôcť im, ak je to možné čím skôr sa z ťažkých situácií vymaniť a prežiť kvalitný a naplnený život (občianska vybavenosť, kvalitná zdravotná starostlivosť, sociálne služby a všestranný rozvoj osobnosti, sociálna inklúzia atď.).

Členovia:

František Hanc, Ing. Nikoleta Kočanová, Mgr. Silvia Kudráková, Mgr. Iveta Romanová, Mgr. Viktor Guman, Ing. Nadežda Jurková, Ing. Viktória Makajová, Ing. Dagmar Kéryová, Pavel Vokáč, Ing. Katarína Britanová, Mgr. Michaela Šalachová, Mgr. Miroslava Špitaliková, Mgr. Erika Jankajová, Mgr. Mária Todáková, Mgr. Jana Karľová, PhDr. Jarmila Kotlárová, Mária Dunajová, Bc. Anna Pavlíková, Katarína Hodničáková, Ján Šrenkel, Mgr. Anna Harkotová, Ján Holinka, Mgr. Slavomír Bakoň, Ing. Zuzana Labunová, PaedDr. Jana Kandriková, MUDr. Peter Makara, MUDr. Norbert Orinín, Mgr. Jana Ščerbáková, Mgr. Stanislava Gribaničová

Na spracovaní dokumentu sa podieľali zamestnanci obcí, externí analytici, zástupcovia obecných samospráv, pracovné skupiny a tiež obyvatelia mesta a okolitých obcí.

Členovia pracovných skupín na pracovných stretnutiach analyzovali problémy v regiónoch a navrhovali aktivity a SMART projekty. Všetkým menovaným ďakujeme za vyjadrenie názoru, nápady a návrhy.

1.3 Súlad s východiskovými koncepčnými dokumentmi

- Vízia a stratégia rozvoja Slovenska do roku 2030 - dlhodobá stratégia udržateľného rozvoja SR
- Agenda 2030
- Metodika Národnej stratégie regionálneho a územného rozvoja SR do roku 2030
- Stratégia rozvoja udržateľného cestovného ruchu do roku 2030
- Analýzy a návrhy k prírodnému a udržateľnému turizmu na príkladoch piatich území Slovenska
- Konceptcia mestského rozvoja SR do roku 2030
- Stratégia environmentálnej politiky SR do roku 2030
- Strategický plán rozvoja dopravy SR do roku 2030 – Fáza II
- Stratégie adaptácie Slovenskej republiky na zmenu klímy
- Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Prešovského samosprávneho kraja na obdobie 2014-2020
- Plán udržateľnej mobility PSK, 2020
- Kostrová sieť cyklistických trás v PSK
- Stratégia destinačného marketingu cestovného ruchu PSK
- Slovakia Catching-Up Regions - Prešovský kraj: Kľúčová dynamika regionálneho rozvoja
- Inovácie v Prešovskom kraji
- Program rozvoja vidieka Prešovského samosprávneho kraja
- Analytická štúdia efektívnosti pri používaní energií v zariadeniach v zriaďovateľskej pôsobnosti Prešovského samosprávneho kraja
- Program energetického manažmentu Prešovského samosprávneho kraja
- Konceptcia dopravy vo verejnom záujme pre Prešovský samosprávny kraj
- Generel dopravnej infraštruktúry Prešovského kraja
- Návrh strategicko-plánovacích regiónov na území Prešovského samosprávneho kraja
- Konceptcia rozvoja sociálnych služieb na území PSK
- Stratégia PSK pre mládež na roky 2015-2020 s výhľadom do roku 2025
- Stratégia výchovy a vzdelávania v stredných školách v územnej pôsobnosti PSK na roky 2019-2020
- Územná prognóza regiónu Prešov – disponibilnosť územia Prešovského kraja pre vstup investorov
- Regionálna integrovaná územná stratégia (RIÚS) Prešovského kraja na obdobie 2014
- Územný plán Prešovského samosprávneho kraja
- Územné plány miest a obcí
- Urbanistická štúdia Poloniny v rozsahu okresu Snina
- Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Nová Sedlica na roky 2017-2025
- Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Zboj 2016-2025
- Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Uličské Krivé 2016-2025
- Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Ulič 2017-2025
- Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Topoľa 2017-2025
- Program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce Príslop na roky 2017 – 2025
- Program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce Kolbasov na roky 2016 – 2025
- Program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce Runina na roky 2017 – 2025
- Program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce Ruský Potok na roky 2016 – 2025
- Rozvojový koncept Aegis n. o. pre trvaloudržateľnú ochranu a ekonomické využitie kultúrnych a prírodných hodnôt okresu Snina
- Inventarizácia kultúrneho dedičstva v okresoch Snina a Sobrance
- SLOVAKIA CATCHING – UP REGIONS (Odomknutie endogénneho potenciálu cestovného ruchu Národného parku Poloniny a okresu Snina)

- Manažmentový plán Národného parku Poloniny
- NARIADENIE VLÁDY č. 258 Slovenskej republiky z 23. septembra 1997, ktorým sa vyhlasuje Národný park Poloniny
- VYHLÁŠKA č. 25 Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky zo 7. januára 2008, ktorou sa vyhlasuje Chránené vtáčie územie Bukovské vrchy
- Program starostlivosti o Národný park Poloniny na roky 2017 – 2026
- Správa Národného parku Poloniny

1.4 Zdroje pre spracovanie analytickej časti

- Štatistický úrad SR
- Slovenský hydrometeorologický ústav
- Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou
- Centrum vedecko-technických informácií
- Úrad verejného zdravotníctva SR
- Databáza INEKO
- Okresný úrad Snina
- Webové stránky
- Inštitút rozvoja na Úrade PSK
- Geoportál PSK

1.5 Štruktúra dokumentu

Tento dokument je konštruovaný v zmysle § 8 Zákona č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja a má päť základných častí:

- a) analytickej časti, ktorá obsahuje komplexné hodnotenie a analýzu východiskovej situácie obce, odhad jej budúceho vývoja, možné riziká a ohrozenia vo väzbe na existujúce stratégie a koncepcie a využívanie vnútorného potenciálu územia, jeho limitov a rozvoja, definovanie podmienok udržateľného rozvoja obce,
- b) strategickej časti, ktorá obsahuje stratégiu rozvoja obce pri zohľadnení jej vnútorných špecifik a určí hlavné smery, priority a ciele rozvoja obce rešpektovaním princípov regionálnej politiky s cieľom dosiahnutia vyváženého udržateľného rozvoja územia,
- c) programovej časti, ktorá obsahuje najmä zoznam opatrení a aktivít na zabezpečenie realizácie programu rozvoja obce,
- d) realizačnej časti, ktorá je zameraná na popis postupov inštitucionálneho zabezpečenia formou partnerstva a organizačné zabezpečenie realizácie programu rozvoja obce, systém monitorovania a hodnotenia plnenia programu rozvoja obce s ustanovením merateľných ukazovateľov, vecný a časový harmonogram realizácie programu rozvoja obce formou akčných plánov, a
- e) finančnej časti, ktorá obsahuje finančné zabezpečenie jednotlivých opatrení a aktivít, inštitucionálnej a organizačnej stránky realizácie programu rozvoja obce.

2 Analytická časť

Analytická časť PHRSR obsahuje komplexné hodnotenie východiskovej situácie územia s väzbami na širšie územie Prešovského kraja, okresu Snina a odhad budúceho vývoja, s dôrazom na možné riziká a hrozenia vo väzbe na existujúce relevantné stratégie a koncepcie a integrované využívanie vnútorného potenciálu rozvoja územia, pri zohľadnení jeho limitov. Jej súčasťou je tiež definovanie špecifických potenciálov, problémov ako aj globálnych a lokálnych výziev.

Analytická časť dokumentu predstavuje východiská pre návrh priorít, strategických oblastí, opatrení a aktivít. Ako základné podkladové zdroje pre spracovanie jednotlivých analytických častí boli využité údaje zo štatistických zdrojov, z databáz jednotlivých obcí, ale aj výstupy z prieskumov obyvateľov, verejne dostupných zdrojov, internetových podkladov špecializovaných štúdií a projektov a iné.

Vzhľadom na absenciu štatistických dát na úrovni územia Uličskej doliny, pri vybraných ukazovateľoch sú použité dáta na úrovni okresu Snina, nakoľko iba vymedzené dáta pre doliny nedokážu zadefinovať územie tak, aby odrážali potreby dolín v otázke strategických, rozhodovacích a plánovacích procesov.

2.1 Základná charakteristika okresu Snina

Prešovský kraj sa rozprestiera na severovýchode Slovenskej republiky. Svojou rozlohou 8 973 km², zaberá 18,3 % rozlohy štátu. PSK dlhodobo patrí k najzaostávajúcejším krajom Slovenska. Administratívne sa Prešovský kraj delí na 13 okresov, z toho 9 okresov je zaradených v zozname najmenej rozvinutých okresov SR.

Severnú hranicu okresu tvorí štátna hranica s Poľskom a východnú hranica s Ukrajinou, zo západnej strany hraničí s okresom Humenné a z južnej s okresom Sobrance.

Obrázok 1 Mapa Prešovského kraja

Zdroj: https://www.po-kraj.sk/images/fakty/okresy-psk/mapa-okresy_psk.jpg

Okres je spolu s okresmi Humenné, Vranov nad Topľou, Stropkov a Medzilaborce súčasťou **Strategicko - plánovacieho regiónu Horný Zemplín**, Centrum SPR je mesto Humenné a v 229 obciach žije 210 966 obyvateľov. SPR predstavuje medzistupeň medzi lokálnou (obce a mestá) a krajskou úrovňou. Cieľom vytvorenia SPR v novom programovom období 2021 – 2027 je vypracovanie adresnejších stratégií, ktoré budú zohľadňovať špecifickosť jednotlivých regiónov, ako aj efektívnejšie riadenie, rozhodovanie, plánovanie a financovanie v území.

Vymedzenie nových SPR vychádza z metodiky Národnej stratégie regionálneho a územného rozvoja SR do roku 2030 Agendy 2030 a Vízie a stratégie rozvoja Slovenska do roku 2030.

Obrázok 2 Strategicko-plánovacie regióny PSK

Zdroj: <https://www.po-kraj.sk/images/sk/samosprava/vyzvy-granty/nove-programove-obdobie-2021-2027/umr-spr-psk/umr-spr-psk.png>

Okres Snina sa nachádza v severnej časti historického regiónu Zemplín. Zemplín je najväčším regiónom Slovenska, ale je rozdelený na tri časti. Horný Zemplín patrí do Prešovského kraja, Dolný Zemplín do Košického kraja a časť historického Zemplína leží v Maďarsku.

Ministerstvo hospodárstva v roku 2005 vymedzil na Slovensku 21 regiónov cestovného ruchu do 4 kategórií: I. kategória - regióny s medzinárodným významom, najkvalitnejšie predpoklady CR, zahraniční návštevníci počas celého roku, II. kategória - regióny s národným významom, veľmi kvalitné predpoklady, atraktívne územia, využiteľné počas celého roku, III. kategória - regióny s regionálnym významom, podpora návštevnosti zo vzdialenosti do 100 - 150 km, výrazná sezónnosť a IV. kategória - regióny s prevažujúcim významom na regionálnej úrovni, len malý význam, pre domácich.

V zmysle dokumentu Regionalizácia cestovného ruchu v Slovenskej republike boli okresy Stropkov, Vranov nad Topľou, Humenné, Medzilaborce a Snina začlenené do IV. kategórie pod názvom Hornozemplínsky región CR. Tento región má nadregionálny význam pre cestovný ruch v dlhodobom horizonte.

Obrázok 3 Regióny cestovného ruchu v PSK

Zdroj: Inštitút rozvoja PSK (Návrh strategicko-plánovacích regiónov na území PSK)

Okres Snina je od roku 1996 samostatným okresom, predtým bol súčasťou okresu Humenné. Okres Snina má rozlohu 804,74 km², žije tu 35 125 obyvateľov a priemerná hustota zaľudnenia je 43 obyvateľov na km² (údaje k 31. 12. 2021).

Administratívnym centrom okresu je mesto Snina, kde žije 18 712 obyvateľov (údaje k 31. 12. 2021). Okresné mesto je od krajského mesta Prešova vzdialené 92,4 km a od hlavného mesta Bratislavy 507 km. Z pohľadu ekonomického rozvoja je dlhodobou bariérou regiónu jeho značná vzdialenosť od dominantných ekonomických centier a dopravná dostupnosť. V okrese Snina sa nachádza jeden cestný hraničný priechod Ubľa – Malý Bereznyj (Ukrajina) a dva turistické prechody pre peších Osadné – Balnica a Ruské sedlo – Ustrzyki Górne (obidva s Poľskom).

Z hľadiska geomorfológie patrí okres Snina do provincie Východných Karpát, subprovincie Vonkajších Východných Karpát, oblasti Nízkyh Beskyd, Laboreckej vrchoviny a Ondavskej vrchoviny Beskydského predhoria, oblasti Polonín - časť Bukovské vrchy. Juhozápadnú časť radíme do subprovincie Vnútorých Východných Karpát, Vihorlatsko-gutinskej oblasti – časti Vihorlatské vrchy.

Celá oblasť má z polohového a klimatického hľadiska charakter podhorskej a horskej oblasti, preto sa vyznačuje množstvom horských bystrín a potokov. Územie okresu Snina patrí do viacerých klimatických okrskov (teplého, mierne teplého a mierne chladného). V rámci okresu prevládajú mierne teplé okrsky. Severné, severovýchodné časti okresu (pri hranici s Poľskom a Ukrajinou), ale aj vyššie polohy v pohorí Vihorlat patria do mierne chladného klimatického okrsku. Cez 60 % krajiny tvorí nepoľnohospodárska pôda - lesný pozemok, cez lesný pozemok, cez 20 % krajiny tvorí trvalý trávnatý porast.

Záujmové územie patrí do horsko-pevninskej klimatickej oblasti mierne teplej, okrskov mierne teplý, vlhký, vrchovinový. Podľa mapy klimaticko-geografických typov jedná sa o typ horskej klímy, subtyp teplá s malou inverziou vlhká až veľmi. Priemerná januárová teplota je -3,6 °C. Priemerná ročná teplota je 8,3 °C. Ročný úhrn zrážok je 688 - 714 mm. V podnebí územia je výrazne badať vplyv vzrastajúcej kontinentality, ktorú charakterizujú horúce letá a výdatnejšie zrážky v letnom období. Najnižšia vonkajšia teplota -18 °C. Stredná denná teplota v najchladnejšom mesiaci (január) -4 °C.

V okrese Snina dominujú najmä kambizeme (modálne a kultizemné nasýtené, pseudoglejové nasýtené, modálne kyslé, podzolové, pseudoglejové kyslé). Na území okresu je zaznamenaný aj výskyt fluvizeme, pseudoglejov i pararendzinov. Pôdny substrát územia tvoria flyšové horniny, pieskovce a ílovce, na ktorých vznikli pôdy, ktoré sú najmä na svahoch ohrozené eróziou. Typické sú aj časté zosuvy. Pre značnú svahovitosť terénu znemožňujúcu prístup techniky sa územie vyznačuje malou výmerou ornej pôdy a veľkou výmerou trávnych

porastov (TTP). Úrodnosť ornej pôdy je nízka, rozhodujúci význam v poľnohospodárstve majú TTP. Väčšina je však zaradená do nízkych stupňov intenzity. Z hľadiska ochrany prírody pozemkovými úpravami za účelom zväčšenia plôch poľnohospodárskej pôdy sa v minulosti odstránila pôdochranná, krajinotvorná a ekologicky dôležitá zeleň. Pritom sa nedocenili špecifické vlastnosti flyšového územia. Touto činnosťou došlo k značnému ohrozeniu pôd deštruktívnymi procesmi, ktoré sa prejavujú plošnou, brázdovou, bystrinnou eróziou, tečením pôdy zosuvmi a zemnými prúdmi, pričom najrozšírenejšia je vodná erózia. Tento činiteľ najviac ohrozuje pôdu v skúmanom území, pričom najviac postihnuté sú orné pôdy.

Na území okresu sa rozprestierajú Bukovské vrchy, Laborecká vrchovina a v južnej časti časť pohoria Vihorlatské vrchy, ktorého chrbát tvorí hranicu, ktorá oddeľuje regióny Horný Zemplín od Dolného Zemplína. Časti horstiev tvoria Chránenú krajinnú oblasť Vihorlat so vznikom v roku 1973, **Chránenú krajinnú oblasť Východné Karpaty** so vznikom v roku 1977 a nachádza sa tu aj **Národný park Poloniny**, ktorý je tretím najväčším na Slovensku s rozlohou 29 805 ha, bol vyhlásený 23. 9. 1997. Najvyšším bodom okresu je trojhoričný vrch Kremenec (1 221,0 m n. m.) v Bukovských vrchoch, ktorý je najvýchodnejším bodom Slovenska (49° 05' 18" s. z. š., 22° 34' 03" v. z. d.). Nachádzajú sa tu komponenty lokality svetového dedičstva UNESCO „**Staré bukové lesy a bukové pralesy Karpát a iných regiónov Európy**“ - Udava, Prales Havešová, Rožok, Stučica – Bukovské vrchy a Vihorlat, ktoré boli zapísané do zoznamu v roku 2007, resp. v roku 2021. Dôvodom boli zachovalé pralesy s vyše 200-ročnými bukmi (*Fagus sylvatica*) vysokými takmer 40 metrov a vyše 300-ročnými mimoriadne mohutnými jedincami a skupinami jedle bielej (*Abies alba*) mimoriadnej hodnoty, dosahujúcimi výšku až 50 metrov, ako aj rovnako mohutnými jedincami javora horského (*Acer pseudoplatanus*) a bresta horského (*Ulmus glabra*).

V regióne sa zachovali drevené kostolíky, z ktorých najznámejšie sú v Hrabovej Roztoke, Jalovej, Kalnej Roztoke, **Ruskom Potoku**, Šmigovci (umiestnený v Ľutine), **Topoli a Uličskom Krivom**. Všetky sú národnou kultúrnou pamiatkou. V okrese nie sú hrady a ani ich zručiny, najbližšie sú v susedných okresoch Humenné: Brekov, Čičava a Jasenov, v okrese Sobrance: Podhorod', Choňkovce.

V okrese sa nachádza oblasť, ktorá je z pohľadu svetelného znečistenia najtmavšou oblasťou na Slovensku. **Park tmavej oblohy Poloniny** bol vyhlásený 3. decembra 2010 pri príležitosti Medzinárodného roku biodiverzity 2010 ako prvá oblasť tmavej oblohy na Slovensku. Park tmavej oblohy Poloniny bol založený s cieľom informovať laickú a odbornú verejnosť o výnimočne zachovanom nočnom prostredí na tomto území, vzdelávať v problematike ochrany nočného životného prostredia a svetelného znečistenia, propagovať a ochraňovať prírodne tmavú nočnú oblohu, ktorá je základom ochrany prírodného prostredia pred svetelným znečistením a tiež nevyhnutnou podmienkou pre kvalitné nočné astronomické pozorovania.

Medzi najznámejšie rekreačné strediska regiónu patria Sninské rybníky neďaleko Sniny, kde sa nachádza Biokúpalisko Sninské rybníky, ktoré je druhým bio kúpaliskom na Slovensku, využívajúcim technológiu samočistenia vody pomocou rastlín a rias. Celá oblasť sa nachádza v prekrásnej prírode pod Sninským kameňom (1 006,0 m n. m.), ktorý je vyhľadávanou turistickou atrakciou. Nachádza sa tu aj turistické informačné centrum, ktoré prevádzkuje AEVIS, n.o. Dôležitým vodným dielom je **Vodárenská nádrž Starina v Bukovských vrchoch**, ktorá je najväčšou vodnou nádržou na pitnú vodu na Slovensku, zásobuje región východného Slovenska pitnou vodou.

V rámci existujúcej cestnej siete Slovenskej republiky je okres Snina situovaný periférne. Na území okresu sa nachádza spolu 193,218 km pozemných komunikácií, pričom diaľnice ani medzinárodné cesty sa tu nenachádzajú. Najväčšie zastúpenie majú cesty III. triedy (105,754 km), nasledujú cesty II. triedy (47,676 km), pričom cesty I. triedy tvoria len 39,788 km. Urbanizačnú os okresu Snina tvorí cesta I/74, na ktorú sa pripájajú v severojužnom smere /km² cesty II/556 a III/3866. Hustota cestnej siete v okrese je 0,230 km/ a 5,006 km/tis. obyvateľov, /km² pričom v Prešovskom samosprávnom kraji je hustota cestnej siete 0,355 km a 3,878 km/tis. obyvateľov. Najbližším susedným mestom je Humenné, ktoré je vzdialené od Sniny 22 km. Medzi týmito mestami existuje aj vzájomne vysoká pracovná migrácia obyvateľstva a dochádzky do škôl. Problémom v cestnej doprave okrajových odľahlých dolín (najmä **Uličskej** a Pčolinskej), je riedkosť spojení verejnej hromadnej dopravy, ktoré sú krátené v dôsledku nerentability. Najbližšie letisko regionálneho významu sa nachádza v Kamenici nad Cirochou (okres Humenné). Je vybavené pre civilnú leteckú prevádzku malými lietadlami a vrtuľníkmi. Pre športové účely je využívané letisko Kolonica, ktoré sa nachádza v katastri obce Ladomírov v blízkosti Astronomického observatória. Z 34 obcí v okrese je len 10 napojených na verejný vodovod (Belá nad Cirochou,

Dlhé nad Cirochou, Pichne, Snina, Stakčín, Stakčínska Rostoka, Strihovce, Ubľa, **Ulič** a Zemplínske Hámre). Na verejnú kanalizáciu je napojených len 6 z 34 obcí - Belá nad Cirochou, Dlhé nad Cirochou, Snina, Stakčín, **Ulič**, Zemplínske Hámre.

Okres Snina tvorí 34 samosprávnych území obcí, z toho jedna obec so štatútom mesta. Tieto obce, podľa geografickej polohy a údolia riek, tvoria štyri tzv. spádové doliny. Najväčšou čo do počtu obyvateľov je Cirošská dolina, kde sa nachádzajú najväčšie obce okresu a podľa rozlohy je to Ublianska dolina.

Obrázok 4 Spádové doliny okresu Snina

Zdroj: vlastné spracovanie

Tabuľka 1 Zoznam a počet obcí v spádových dolinách

P.č.	Názov spádovej doliny	Názov obcí	Počet obcí
1.	Cirošská dolina	Snina, Dlhé nad Cirochou, Belá nad Cirochou, Zemplínske Hámre, Pichne	5
2.	Ublianska dolina	Brezovec, Dúbrava, Hrabová Rostoka, Jalová, Kalná Rostoka, Klenová, Kolonica, Lodomirov, Michajlov, Ruská Volová, Stakčín, Stakčínska Rostoka, Strihovce, Šmigovec, Ubľa	15
3.	Uličská dolina	Kolbasov, Nová Sedlica, Príslop, Runina, Ruský Potok, Topoľa, Ulič, Uličské Krivé, Zboj	9
4.	Pčolinská dolina	Čukalovce, Hostovice, Osadné, Parihuzovce, Pčoliné	5
			34 obcí

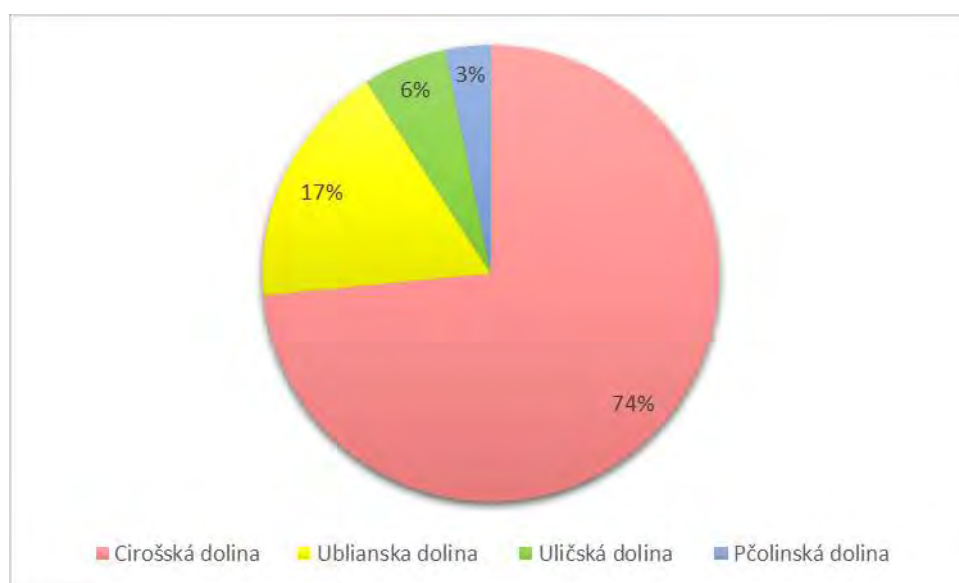
Zdroj: vlastné spracovanie

Tabuľka 2 Počet obyvateľov v dolinách

P.č.	Názov spádovej	Počet obyvateľov	
1.	Cirošská dolina	25 803	73,46%
2.	Ublianska dolina	6 101	17,37%
3.	Uličská dolina	2 086	5,94%
4.	Pčolinská dolina	1 135	3,23%
		35 125 obyvateľov	

Zdroj: vlastné spracovanie

Graf 1 Počet obyvateľov v dolinách

Zdroj: vlastné spracovanie

V okrese žije 35 125 obyvateľov. Mesto Snina má 18 712 obyvateľov a žije tu 53,27 % obyvateľov okresu. Osídlenie okresu je dnes charakteristické väčšinou malými sídelnými útvarmi do 300 obyvateľov. Iba 12 obcí má viac ako 500 obyvateľov. Obec s najvyšším počtom obyvateľov je Belá nad Cirochou s počtom obyvateľov 3 369. (Cirošská dolina). Obec s najmenším počtom obyvateľov sú Parihuzovce s počtom obyvateľov 20 (Pčolinska dolina).

Graf 2 Počet obyvateľov pri sčítaní 2021

Obec	Počet	Počet obyvateľov
1) Snina	18 712	53,3%
2) Belá nad Cirochou	3 369	9,6%
3) Stakčín	2 393	6,8%
4) Dlhé nad Cirochou	1 893	5,4%
5) Zemplínske Hámre	1 270	3,6%
6) Ulič	825	2,3%
7) Ubl'a	792	2,3%
8) Pichne	559	1,6%
9) Pčoliné	551	1,6%
10) Kalná Roztoka	539	1,5%
11) Kolonica	538	1,5%
12) Klenová	508	1,4%
13) Stakčinska Roztoka	302	0,9%
14) Zboj	285	0,8%
15) Ladomirov	267	0,8%
16) Hostovice	252	0,7%
17) Nová Sedlica	251	0,7%
18) Uličské Krivé	245	0,7%
19) Dúbrava	212	0,6%
20) Čukalovce	162	0,5%
21) Topoľa	159	0,5%
22) Osadné	150	0,4%
23) Strihovce	142	0,4%
24) Ruský Potok	129	0,4%
25) Ruská Volová	85	0,2%
26) Michajlov	82	0,2%
27) Šmigovec	81	0,2%
28) Runina	77	0,2%
29) Kolbasov	68	0,2%
30) Jalová	64	0,2%
31) Hrabová Roztoka	57	0,2%
32) Príslop	47	0,1%
33) Brezovec	39	0,1%
34) Parihuzovce	20	0,1%

Zdroj: http://www.sodbtn.sk/obce/okres_ob.php?kod_okresu=709

2.2 Základná charakteristika Uličskej doliny

Uličská dolina predstavuje okrajovú časť okresu Snina. Mikropoloža územia je bezprostredne ovplyvňovaná dvomi štátnymi hranicami s Poľskom a Ukrajinou. Územie sa nachádza v ekonomicky depresnom regióne, kde v dôsledku útlmu tradičných odvetví v štrukturálnej kríze, alebo v dôsledku predchádzajúceho vývoja nie je zodpovedajúci ekonomický potenciál. Je tu ťažká dostupnosť miestnych zdrojov nedostupnosť pitnej vody (prostredníctvom verejných vodovodov) napriek tomu, že na území leží významný zdroj pitnej vody (Vodárenská nádrž Starina) a nedostupnosť drevnej hmoty napriek bohatstvu lesov, ktoré sú ťažené hlavne štátnymi organizáciami a vyvážanie drevnej hmoty mimo územia.

Ide o vidiecku oblasť v zmysle definície OECD podľa stupňa vidieckosti, ktorý sa vyjadruje ako podiel obyvateľstva žijúceho vo vidieckom prostredí s viac ako 50% podielom obyvateľstva žijúceho vo vidieckej oblasti. Táto oblasť je charakteristická negatívnymi štrukturálnymi charakteristikami, ako nízkymi priemernými mzdami, nízkou kúpyschopnosťou obyvateľstva, nízkym podielom služieb, vysokou mierou nezamestnanosti (najmä agrárnej) a nízkym počtom podnikateľských subjektov a i. V najmenších vidieckych sídlach je nížky ľudský potenciál. V doline sa nenachádzajú žiadne ložiská nerastných surovín ani žiadne chránené ložiskové územie a nebudú dotknuté záujmy ochrany a využívania nerastného bohatstva výhradných ložísk. Na území obce sa neťažia nerastné suroviny a ani nikdy v minulosti tu nebola známa ťažba nerastných surovín.

Na území Uličskej doliny sa nachádzajú obce Ulič, Nová Sedlica, Príslop, Runina, Ruský Potok, Topoľa, Kolbasov, Uličské Krivé, Zboj. Obec Ulič má funkciu strediskovej obce a všetky obce gravitujú k obci Ulič.

V rámci tohto PHRSR, riešené obce majú vytvorenú právnu subjektivitu, čo zvyhodňuje územie na podávanie integrovaných žiadostí, ktoré sú podmienkou nového programovacieho obdobia 2021 - 2027. V novom programovacom období je kladený dôraz na spájanie obcí do celkov, keďže malé obce nemajú kapacity ani prostriedky na realizáciu a zapájanie sa do projektov, ktoré by pomohli ich rozvoju.

Na území pôsobí združenie **SOMUD - spoločenstvo obcí mikroregiónu Uličskej doliny " SPOLOČENSTVO OBCÍ MIKROREGIÓNU ULIČSKÁ DOLINA "** je záujmové združenie, ktoré vzniklo dňa: 11. marca 1998. Sídлом záujmového združenia je obec Zboj. Kde zakladatelia a súčasne aj členovia združenia sú 9 obcí: Nová Sedlica, Zboj, Uličské Krivé, Ulič, Ruský Potok, Kolbasov, Topoľa, Runina a Príslop, Záujmové združenie SOMUD vzniklo na ochranu záujmov obcí mikroregiónu Uličská dolina a ich obyvateľov. Predmet činnosti a ciele: cieľavedomá spoločná ochrana zákonných práv a záujmov obcí, rozvoj efektívnej samosprávy obcí, iniciovanie a podpora demokratických a spoločenských procesov v mikroregióne, hospodársko-ekonomických aktivít, vytváranie priaznivého prostredia pre súkromný sektor, pre uplatňovanie trhovej ekonomiky, podpora aktivít v oblasti ochrany a tvorby životného prostredia, výchovy občanov v tomto smere, iniciovanie a podpora sociálnej sféry, zameranej na rozvoj starostlivosti o zdravie obyvateľov, rozvoj humanitnej a sociálnej starostlivosti, podpora duchovných, kultúrnych a spoločenských aktivít pre ochranu a rozvoj, historických tradícií, miestnej kultúry, morálky a etiky obyvateľov mikroregiónu, podpora športovo-turistických aktivít pre obyvateľov obcí i návštevníkov mikroregiónu, podpora výchovno-vzdelávacích programov pre manažment obcí a obyvateľov všeobecne. Združenie aktívne realizovalo niekoľko spoločných projektov.

V území v oblasti cestovného ruchu pôsobí **Oblasťná organizácia cestovného ruchu Horný Zemplín a Horný Šariš**. OOCR bola založená podľa zákona č. 91/2010 Z.z. o podpore cestovného ruchu, v znení neskorších predpisov na podporu a propagáciu cestovného ruchu a na vytváranie podmienok rozvoja CR na území zakladateľov a členov s cieľom trvalo udržateľného rozvoja CR a ochrany záujmov svojich členov. Aktuálne má organizácia spolu 28 členov - 17 samospráv, 9 podnikateľských subjektov a 2 občianske združenia. Z toho iba 6 členov je z okresu Snina. Členmi sú aj obce z Uličskej doliny: **Ulič, Nová Sedlica a Runina**.

Na území nepôsobí miestna akčná skupina.

2.3 História územia Uličskej doliny

Z archeologických nálezov možno predpokladať, že v údolí vodného toku Ulička žili ľudia už v staršej dobe kamennej. V minulosti bolo územie pomerne málo osídlené; nálezy svedčia o pohybe pravekých lovcov a zberačov. V staršej literatúre sa uvádza nález zlatého drôtu, ako jeden z dôkazov existencie ciest a prenikania kultúr z Ukrajiny na naše územie v dobe bronzovej. Jeho trvalé osídlenie sa spája až s valašskou kolonizáciou na konci 14. a začiatku 15. storočia. Ruthénmi – Rusínmi, pastiersko – roľníckym ľudom. Osídľovanie sa začalo v dolinách riek Cirochy, Uličky, Ubľanky, Pčolinky a Udavy. Prvé stopy osídlenia siahajú do doby bronzovej - neolitu (4000-2000 rokov pred n. l.), súdiac podľa archeologických nálezov oštepov z neolitu, sekeromaltu a zlatého drôtu z Uliča a do konca mladšej doby kamennej – eneolitu /2900-1900 rokov pred n. l./ podľa nálezov bronzovej sekery s tuľajkou a uškom, zdobené plastickými rebrami zo Stakčína a bronzové náramky z Ruskej Volovej. Rozhodujúci vplyv na osídlenie územia mala tzv. „valašská kolonizácia“ pastierskorľníckym ľudom, označovaným v dokumentoch názvom „Ruthenus“ t.j. Rusínmi v 15. – 16. storočí. Najstaršou písomne doloženou obcou je Ulič z roku 1451, v roku 1492 sa po prvýkrát spomína obec Kolbasov, v roku 1567 obec Nová Sedlica /pod starým názvom Rozgyel/, v roku 1568 obce Príslop a Runina, v roku 1569 obce Zboj a Uličské Krivé, v roku 1600 obce Topoľa a Ruský Potok a v roku 1633 Smrekovica /dnes už zaniknutá obec medzi Runinou a Ruským/. V súčasnosti sa v území mikroregiónu Uličská dolina nachádza 9 obcí, ktoré tvoria prevažne malé útvary so 100- 600 obyvateľmi /Príslop, Ruský Potok, Uličské Krivé, Zboj, Nová Sedlica, Runina, Topoľa/. Obytné prostredie je neoddeliteľnou súčasťou života ľudí. Prešlo vývojom od primitívnych foriem bývania po súčasné obytné celky. Každé obdobie bolo prínosom , no malo i negatívny dopad na formu a spôsob bývania a na zachovanie pôvodných štruktúr. Obytný priestor sa formoval vplyvom ekonomickej úrovne, prírodných podmienok a potrieb ľudí. Vplyvom civilizačných možností sa vytrácajú charakteristické prvky architektúry jednotlivých krajinných oblastí, mení sa dispozícia urbanistických celkov a sídiel, typické prvky architektúry, urbanistické usporiadanie stavieb a ich umiestnenie vo voľnej krajine má svoje zákonitosti. V zásade je podmienené charakterom a typom krajiny.

Obce boli súčasťou majetkov viacerých šľachtických rodov. V 17. a 18. storočí vlastnili obce Druhethovci, Szirmayovci, majetky tu mali Vandernathovci, neskôr princezná Beaufort Spontin Frیدهšová. V rokoch 1939-1944 vlastnili okolité lesy gróf Tielewinkler. V 18. storočí bol v strede obce Ulič vybudovaný pekný rozsiahly kaštieľsky areál s hospodárskymi budovami, záhradami a veľkým parkom. Malý poľovnícky kaštieľ bol v 19. storočí postavený na Valalštine. Prvá vicinálna (štátna) cesta do Uliča bola postavená až koncom 19. storočia. Začínala sa vo Veľkom Bereznom a pokračovala do Zboja. V roku 1908 bola dokončená úzkokoľajka zo Zabroďa, ktorá viedla z Uliča, dolinou Zbojského potoka, až nad Novú Sedlicu. Prípojka k tejto úzkokoľajke smerovala z Uliča do Kolbasova. Slúžila nielen na prepravu dreva, ale aj osôb, pošty a ostatného potrebného tovaru a materiálu. Jej fungovanie znamenalo výrazne zlepšenie spojenia obcí Uličskej doliny a mestečkami Užskej župy.

Obyvatelia sa živilí pastierstvom a drevorubačstvom. V 19. storočí nastala éra využitia dreva na priemyselné stavby a železnicu, na stavbu miest a výrobu dreveného uhlia.

Rozvoj sídelných útvarov nastal v období industrializácií Horného Zemplína vybudovaním železnice do Stakčína v roku 1912 a následne vybudovaním úzkokoľajných lesných železníc. Priamo v Snine bola vybudovaná nová píla spracúvajúca ročne takmer 15 000 m³ drevnej hmoty.

Počas prvej svetovej vojny na území prebiehali 5 týždňov intenzívne boje a bolo zničených veľa domov. Túto históriu dodnes pripomínajú najmä vojenské cintoríny (v Stakčine, Hostoviciach, **Príslope, Topoli, Runine, Uliči a Zboji**), kde je pochovaných takmer 1 000 vojakov rakúsko-uhorskej a ruskej armády.

Po vojne bola postavená vo Vihorlatských vrchoch úzkokoľajová železnica na dopravu dreva. Industrializácia bola prerušená 1. svetovou vojnou, čo predstavovalo nedobudovanie železnice do Ruského.

Vytvorenie samostatného Československa po 1. svetovej v roku 1918 znamenalo uzavretie regiónu smerom na sever, keď administratívna hranica medzi Zemplínom a Haličou sa stala štátnou hranicou medzi Československom a Poľskom. Súčasťou Československa bola Podkarpatská Rus a rozvojové osi viedli smerom na Užhorod a Veľké Berezné. Hlavná rozvojová os viedla pozdĺž plánovanej cestnej magistrály Čeb – Žilina – Poprad – Užhorod – Chust – Veľký Bočkov. Okres Snina bol pre tieto rozvojové osi periférnym a uvažovalo sa s komunikáciou Ruské – Ruské sedlo – Poľsko, na ktorú sa pripája komunikácia Ulič – Ruské – Ruské sedlo. Cestná

magistrála mala vytvoriť z Československa jednotný hospodársky celok. Vypuknutím 2. svetovej vojny sa Koncepcia jednotného hospodárskeho celku Československa nerealizovala.

Počas druhej svetovej vojny v rokoch 1939-1944 boli obce súčasťou Maďarska.

Významnú zmenu v štruktúre osídlenia územia spôsobilo vybudovanie vodárenskej nádrže (VN) Starina v 80. rokoch minulého storočia (1981 – 1988), keď bolo vysídlených 7 obcí (Starina, Zvala, Ruské, Veľká Poľana, Ostrožnica, Smolník a Dara). Podľa oficiálnych údajov bolo vysťahovaných celkovo 3 500 obyvateľov (najmä do neďalekej Sniny a Humenného). V prípade vysídlenia tejto oblasti platí tzv. fenomén „kolektívnej pamäte“ a ritualizovaného spoločného spomínania ako súčasť „živej histórie“. Ľudia sa vracajú na miesta, kde stáli ich domy, školy, kostoly, a navštevujú cintoríny, kde majú pochovaných príbuzných. Každoročne sa v zaniknutých obciach konajú stretnutia rodákov. Pôvodní obyvatelia a ich potomkovia sú dnes aktívni najmä prostredníctvom Združenia vysídlenecov vodárenskej nádrže Starina a urbárskych spoločností.

Zásadný vplyv na zamestnanosť a život v regióne mali 90. roky minulého storočia, ktoré naštartovali postupný krach podniku Vihorlat Snina. Výraznú vlnu vysťahovalectva za prácou prinieslo najmä otvorenie európskeho pracovného trhu po vstupe Slovenska do EÚ (v roku 2004). Do života regiónu v neposlednom rade zasiahlo novodobé uzatvorenie sa smerom na východ vstupom do tzv. Schengenského priestoru (schengenská hranica).

2.4 Prírodná analýza Uličskej doliny a okolia

Územie Uličskej doliny je veľmi výrazne ohraničené na severe hlavným hrebeňom Bukovských vrchov Pľaša (1163 m.n.m.) – Ďurkovec (1188 m.n.m.) – Riaba skala (1167 m.n.m.) – Kamenná lúka (1201 m.n.m.) a Kremenec (1221 m.n.m.) tvoriacim štátnu hranicu Slovenskej a Poľskej republiky, na východe hrebeňom s najvyššími bodmi Kremenec (1221 m.n.m.) – Stinská (1093 m.n.m.) – Prípor (819 m.n.m.) a Krivulfa (471 m.n.m.) prerušenom iba prelomovými údoliami Uličky a Stužickej rieky tvoriacim štátnu hranicu Slovenskej republiky s Ukrajinou, na juhu výrazným horským chrbtom Nastaz oddeľujúcim Uličskú a Ubliansku dolinu a na západe hrebeňom Sedlo Karcaba – Jabloňov (835 m.n.m.) – Hajdošík (921 m.n.m.) – Saganovec (796 m.n.m.) – Pľaša (1163 m.n.m.) oddeľujúcim povodia riek Ulička a Cirocha.

Obrázok 5 Bukovské vrchy

Zdroj: https://sk.wikipedia.org/wiki/Bukovsk%C3%A9_vrchy

Na území Uličskej doliny sa nenachádza žiadny hraničný priechod na územie, ktoréhokoľvek zo susediacich štátov Ukrajiny a Poľska. Hydrografickou osou je rieka Ulička so svojim najvýznamnejším potokom Zbojským potok patriaca do povodia rieky Uh pretekajúcej na Ukrajinskom území podmieňujúca z hľadiska fyzickogeografických podmienok prirodzenú spádovitosť územia k tzv. Užhockej doline na území Ukrajiny.

Deliaci účinnok fyzickogeografických bariér zvyšuje i existencia administratívnych bariér v podobe štátnych hraníc Slovenskej republiky, Poľskej republiky a Ukrajinou.

Uličská dolina je od 1997 súčasťou Národného parku Poloniny resp. jeho ochranného pásma. Územie dnešného NP Poloniny je od 1993 základom biosferickej rezervácie Východne Karpaty, ktoré UNESCO zriadilo k plneniu programu Man and biosphere na rozlohe 40601 ha. Spolu so zriadenými biosferickými rezerváciami priľahlých chránených územiach Poľskej republiky a Ukrajiny tvorí medzinárodnú biosferickú rezerváciu Východne Karpaty na rozlohe 165 000 ha s intenzívnou medzinárodnou spoluprácou od 1990 a predstavuje jeden z najrozsiahlejších priestorov zachovalej a málo narušenej prírodnej krajiny stredoeurópskom meradle. V Národnom parku Poloniny, na trojhraničnom pomedzí s Poľskom a Ukrajinou, sa nachádza najvyšší vrch Bukovských vrchov Kremenec (1 221,0 m n. m.), ktorý je zároveň najvyšším vrchom okresu Snina.

Národný park Poloniny

Na území Slovenska je deväť národných parkov. Pri hraniciach s Poľskom a Ukrajinou v Bukovských vrchoch sa na ploche 298,05 km² s ochranným pásmom 109,73 km² rozprestiera najvýchodnejší Národný park Poloniny. Bol vyhlásený 1. októbra 1997. Vyhlásením národného parku došlo k zvýšeniu stupňa územnej ochrany v jeho vlastnom území a spolu s ochranným pásmom vodárenskej nádrže Starina čiastočne bránia v rozvoji iných odvetví. Najvyšší vrchom je Kremenec (1 207 m n. m.) a nachádza sa na mieste, kde sa stretávajú hranice Ukrajiny, Slovenska a Poľska. Tento vrch je zároveň aj najvyšším vrchom okresu Snina. Obec Ulič je vstupnou bránou do Polonín. Momentálne prebieha reforma národného parku, ktorá v praxi znamená presun správy pozemkov na ich území do správy ochrancov.

Obrázok 6 Zoznam národných parkov

Zdroj: <https://www.minzp.sk/files/dokumenty/stav-poznatkov-o-narodnych-parkoch.pdf>

Staré bukové lesy a bukové pralesy Karpát a iných regiónov Európy Lokality svetového dedičstva UNESCO

V okrese Snina sa zachovali najrozsiahlejšie bukové pralesy v rámci Slovenska. Ide však už len o zvyšok oveľa rozsiahlejších bukových pralesov, ktoré ešte v 50. rokoch 20. storočia pokrývali rozsiahle súvislé plochy v Bukovských vrchoch, ako aj na Vihorlate. Mnohé z nich boli vyťažené v rámci štátneho programu likvidácie tzv. prestarnutých lesných porastov. Prevažná väčšina lokalít je navrhovaná na zaradenie do jadrovej zóny slovenských komponentov UNESCO lokality Staré bukové lesy a bukové pralesy Karpát a iných regiónov Európy. Dostatočnú výmeru a kompaktnosť má v súčasnosti len prales Stužica, a to hlavne v kontexte nadväzujúcich pralesov na poľskej a ukrajinskej strane. Ostatné pralesy, hoci sú súčasťou výmerovo rozsiahlejších NPR alebo PR,

nemajú dostatočnú výmeru a kompaktnosť na dlhodobé/trvalé udržanie si svojich prírodných hodnôt. Ich zachovanie je preto priamo závislé od vhodného manažmentu okolia rezervácií, koncipovaného s cieľom zväčšiť plochu na regeneráciu lesných spoločenstiev v podmienkach bez aktívnych zásahov.

Pôvodná bilaterálna slovensko-ukrajinská nominácia z roku 2007 obsahujúca 10 komponentov bola do súčasnosti rozšírená na multilaterálnu – od roku 2017 je v nej zahrnutých už 12 krajín Európy. Lokalitu svetového dedičstva celkovo tvorí 82 komponentov, ktoré predstavujú európsku sieť bukových lesov v širokom spektre lokalít, ktoré sú súčasťou rozmanitých lesných spoločenstiev od pobrežia mora v severozápadnej Európe až po hlavné európske horské pásma. V okrese Snina ležia alebo doň zasahujú štyri komponenty Stučica – Bukovské vrchy, Rožok, Havešová a Vihorlat. V zmysle schváleného nominačného projektu by sme vo forme bezzásahového režimu mali chrániť (spolu v okrese Snina a Sobrance) celkovo 5 766 ha územia zaradeného do tzv. jadrovej (A) zóny. Zároveň by sme okolo tejto jadrovej zóny mali citlivo využívať celkovo 13 818,4 ha územia tzv. nárazníkovej (B) zóny, ktorá by mala slúžiť na ochranu a prípadné rozširovanie jadrovej zóny v budúcnosti.

Slovensko zároveň v nominačnom projekte deklarovalo, že Karpatské bukové pralesy budeme chrániť ako súčasť jadrovej zóny v zmysle pravidiel ochrany „Ia“ podľa medzinárodných kritérií IUCN (ako prísne chránené lokality 5. stupňa ochrany bez zásahu v zmysle ustanovení zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny) v nasledujúcom rozsahu:

Slovensko okrem iného deklarovalo, že :

- na území zahrnutom do jadrovej zóny budú lesy v bezzásahovom režime aj v zmysle zonácie chránených území, aj v zmysle Programov starostlivosti o lesy,
- v nárazníkových územiach bude dovoľené aplikovať len manažment zameraný na podporu alebo zvyšovanie ekologickej stability s využitím prírody blízkeho obhospodarovania lesa,
- vyhlásenie jadrového územia výrazne prispeje k nárastu ochrany lokalít, ktoré boli dovtedy chránené len čiastočne cez jednotlivé prírodné rezervácie

Medzinárodná biosférická rezervácia Východné Karpaty

Národný park Poloniny spolu so susednými parkami Bieszczadzkim Parkom Narodowym v Poľsku a Užanským národným prírodným parkom na Ukrajine, od roku 1993 tvorí Medzinárodnú biosférickú rezerváciu Východné Karpaty, ktorá bola vyhlásená organizáciou UNESCO v rámci programu MAB - Človek a biosféra s cieľom zladiť záujmy človeka s ochranou prírody. Tieto tri parky spolupracujú na medzinárodných projektoch a vymieňajú si skúsenosti.

Rôznorodé abiotické podmienky a veľká horizontálna a vertikálna činnosť územia vytvorili na území okresu podmienky pre pestré spoločenstvá fauny a flóry, z ktorých mnohé sú chránené, vzácne alebo ohrozené. Neživá príroda vytvorila v okrese útvary poskytujúce špecifické biotopy, ktoré sú aj atraktivitami cestovného ruchu.

Sústava NATURA 2000

Sústavu území Natura 2000 tvoria dva typy území – chránené vtáčie územia (CHVÚ) a územia európskeho významu (ÚEV). Aj keď sú súčasťou jednotnej siete, predstavujú špecifické kategórie s rozdielnymi cieľmi a manažmentom. CHVÚ sú zakladané na ochranu voľne žijúcich a sťahovavých druhov vtákov, pričom nie sú viazané na osobitný stupeň ochrany (môžu byť vyhlásené aj ako územia s prvým stupňom ochrany; z pohľadu zákona 102 vtedy nejde o osobitne chránené územia). Naopak, ÚEV sú vyhlasované na ochranu biotopov a druhov európskeho významu ako osobitne chránené územia (minimálne s druhým stupňom ochrany).

Chránené vtáčie územia:

- SKCHVU002 Bukovské vrchy – vyhlásené v r. 2008, celková rozloha stanovená vyhláškou je 40932,42 ha (výmera na základe vrstvy GIS ŠOP SR103 je 40908,86 ha)
- SKCHVU035 Vihorlatské vrchy – vyhlásené v r. 2010, celková rozloha stanovená vyhláškou je 48286,26 ha (výmera na základe vrstvy GIS ŠOP SR je 47667,50 ha), z toho v okrese Snina 1976 ha
- SKCHVU011 Laborecká vrchovina – vyhlásené v r. 2009, celková rozloha stanovená vyhláškou je 102813,91 ha (výmera na základe vrstvy GIS ŠOP SR je 102908,1 ha), z toho v okrese Snina 13589 ha

Územia európskeho významu:

- SKUEV0229 Bukovské vrchy – výmera 29 230,78 ha
- SKUEV0378 Beskyd – výmera 5 348,59 ha, z toho v okrese Snina 909 ha
- SKUEV0385 Pliškov – výmera 45,70 ha
- SKUEV0386 Hostovické lúky – výmera 13,36 ha
- SKUEV0209 Morské oko – výmera 16 007,52 ha, z toho v okrese Snina 1 965 ha
- SKUEV0063 Ublianka – výmera 24,92 ha
- SKUEV0234 Ulička – výmera 102,89 ha
- SKUEV0210 Stinská – výmera 1 526,55 ha

Štátna správa ochrany prírody a správa chránených území:

Výkon práva v zmysle zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v rámci okresu Snina zastrešujú:

- Ministerstvo životného prostredia (ako ústredný orgán štátnej správy vo veciach ochrany prírody a krajiny) priamo, ako aj prostredníctvom svojej odbornej organizačnej zložky, ktorou je Štátna ochrana prírody SR (ŠOP SR) v zastúpení **Správ NP Poloniny (so sídlom v Stakčíne)**, CHKO Vihorlat (so sídlom v Michalovciach) a CHKO Východné Karpaty (so sídlom v Medzilaborciach),
- Slovenská inšpekcia životného prostredia (so sídlom v Košiciach),
- Okresný úrad v Prešove, odbor starostlivosti o životné prostredie, oddelenie ochrany prírody a krajiny a Okresný úrad v Snine, odbor starostlivosti o životné prostredie (ako organizačné zložky patriace pod Ministerstvo vnútra SR).
- Časť kompetencií v zmysle tohto zákona je prenesených **aj na samosprávy**.

Rieky

Najvýznamnejšou riekou okresu je **rieka Cirocha**, ktorá preteká okrem okresu Snina aj okresom Humenné. Prameň rieky sa nachádza v Bukovských vrchoch, pod Ruským sedlom, v nadmorskej výške 765 m.n.m., blízko štátnej hranice s Poľskom. Rieka má celkovú dĺžku 56,6 km. **Veľkú časť územia okresu Snina odvodňuje Cirocha a spôsobuje tu aj každoročné záplavy.** V posledných rokoch sa cez ňu prehnalo niekoľko konvektívnych zrážkových pásem, ktoré priniesli extrémne prívalové povodne. Mimoriadna povodeň sa prehnala celým územím, vylievala sa na cesty, do domov a strhávala so sebou aj autá. Cirocha sa do rieky Laborec vlieva v okrese Humenné. Cirocha v smere toku priberá viaceré prítoky potokov smerom z časti Rybníky ľavostranný prítok potok Tichá a potok Bystrá, pri závode Vihorlat je pravostranný prítok Magurický potok, ľavostranný prítok Veľký Tarnovský potok a Malý Tarnovský potok, ľavostranný prítok Daľkov potok, pravostranný prítok Pčolinka, ľavobrežný prítok Staňov potok.

Riešené územie Uličskej doliny je hydrografický odvodňované tokom **Uličky**, ktorá tvorí prítok rieky Uh (Ukrajina). Rieka Ulička pramení v Bukovských vrchoch vo výške cca 1100 m.n.m. tečie južným neskôr juhovýchodným smerom. V obci Ulič priberá svoj najvýznamnejší ľavostranný prítok Zbojský potok. Dĺžka toku na území Slovenskej republiky je 24,3 km. Rieka Ulička nepatrí k sledovaným tokom v rámci monitoringu tokov SR. Nenachádzajú sa na nej žiadne bilančné profily. V hodnotení môžeme vychádzať z celkového hodnotenia pomerov v povodí. Priemerne ročné prietoky sa pohybovali v rozpätí 85 – 140 % Qa. Maximálny prietok evidovaný za 100 rokov dosiahol v rieke Ulička v profile Ulič 167 m³s⁻¹. Bilancia podzemných vôd je vykazovaná podľa hydrogeologických rajónov. Ide o väčšie samostatné celky. Ulič – Uličská dolina zasahuje do hydrogeologického rajónu (HGR) P-098 paleogén povodia Uhu.

Vodárenská nádrž STARINA

Región je zároveň strategickým zdrojom pitnej vody. Na hornom toku rieky Cirochy, v Bukovských vrchoch sa nachádza najväčšia **vodárenská nádrž na Slovensku, Starina**. Nádrž bola vybudovaná v roku 1983-1988, slúžiaca na zásobovanie pitnou vodou (veľkej časti východného Slovenska – Prešovský a Košický samosprávny kraj). Napriek existencii kapacitného vodného zdroja v okrese Snina v súčasnosti absentuje vodárenská a kanalizačná infraštruktúra. Z 34 obcí v okrese je len 10 napojených na verejný vodovod (Belá nad

Cirochou, Dlhé nad Cirochou, Pichne, Snina, Stakčín, Stakčínska Rostoka, Strihovce, Ublá, **Ulič** a Zemplínske Hámre). Značná časť obyvateľov je zásobovaná z vlastných kopyných studní, ktoré však pre nevyhovujúce odkanalizovanie odpadových vôd v týchto obciach a značné plošné znečistenie, sú z hygienického hľadiska pre pitné účely často nevyhovujúce. Na verejnú kanalizáciu je napojených len 6 z 34 obcí - Belá nad Cirochou, Dlhé nad Cirochou, Snina, Stakčín, **Ulič**, Zemplínske Hámre.

2.5 Demografická štruktúra

2.5.1 Obyvateľstvo

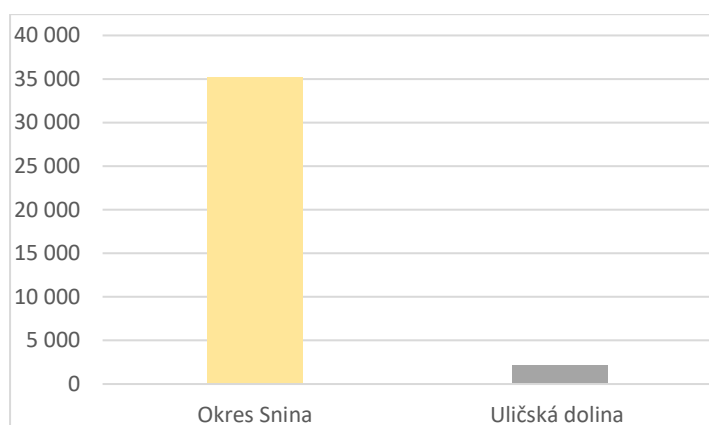
Na území Uličskej doliny, podľa posledného sčítania obyvateľov v roku 2021, žije 5,94 % obyvateľstva okresu Snina.

Tabuľka 3 Počet obyvateľov v okrese a Uličskej doline

Názov	Počet obyvateľov	Percento
Okres Snina	35 125	100%
Uličská dolina	2 086	5,94%

Zdroj: vlastné spracovanie (sčítanie z r. 2021)

Graf 3 Porovnanie počtu obyvateľstva v okrese Snina a Uličskej doliny

Zdroj: vlastné spracovanie

Najväčšou obcou je obec Ulič, ktorá má 825 obyvateľov, a zároveň má najväčšiu rozlohu a hustotu obyvateľstva. Najmenšou obcou doliny je obec Príslop, ktorá má 47 obyvateľov.

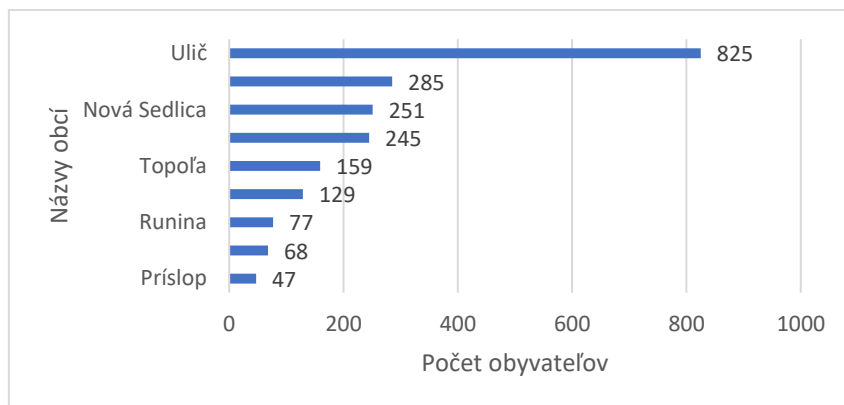
Tabuľka 4 Počet obyvateľov

P.č	Názov obce	Počet obyvateľov
1	Príslop	47
2	Kolbasov	68
3	Runina	77
4	Ruský Potok	129
5	Topoľa	159
6	Uličské Krivé	245
7	Nová Sedlica	251

8	Zboj	285
9	Ulič	825
	Spolu:	2 086

Zdroj: vlastné spracovanie

Graf 4 Počet obyvateľov

Zdroj: vlastné spracovanie

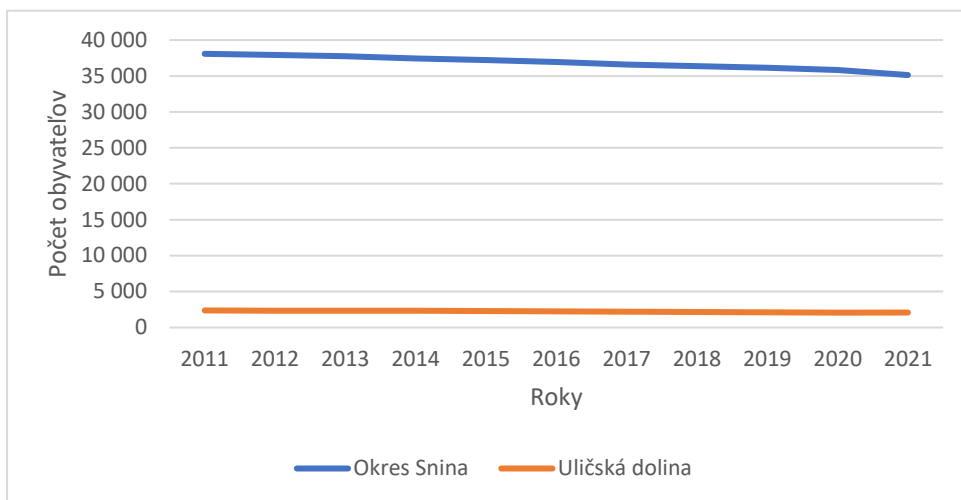
Z dlhodobého hľadiska má vývoj počtu obyvateľov v okrese, doline a obciach pomaly klesajúci trend. Rovnako z hľadiska prirodzeného prírastku je v období rokov 2017 - 2021 zrejмый negatívny vývoj. Napriek negatívne mu trendu vývoja je však stále možné konštatovať, že natalita v sledovanom území bola až do uvedeného obdobia dlhodobo vyššia ako mortalita.

Tabuľka 5 Demografický vývoj

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Kolbasov	86	91	89	85	85	79	75	70	69	67	68
Nová Sedlica	286	284	293	290	289	277	268	256	259	252	251
Príslop	65	65	59	60	59	57	54	52	50	49	47
Runina	81	77	75	80	80	81	80	78	77	77	77
Ruský Potok	134	135	133	135	138	137	135	135	136	132	129
Topoľa	157	159	159	154	148	150	147	152	149	145	159
Ulič	932	919	916	907	891	877	863	856	841	833	825
Uličské Krivé	270	258	255	260	260	259	251	253	243	242	245
Zboj	367	359	353	349	337	327	311	297	294	292	285
Uličská dolina	2 378	2 347	2 332	2 320	2 287	2 244	2 184	2 149	2 118	2 089	2 086
Okres Snina	38 083	37 920	37 739	37 451	37 197	36 945	36 610	36 358	36 123	35 833	35 125

Zdroj: vlastné spracovanie

Graf 5 Demografický vývoj

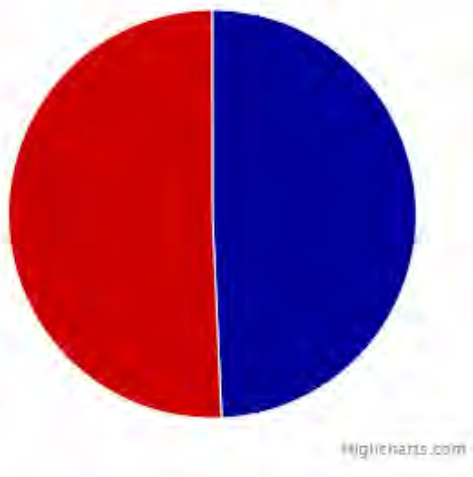
Zdroj: vlastné spracovanie

Tabuľka 6 Obyvateľstvo podľa pohlavia v okrese Snina

	pohlavie	počet	podiel (%)
1.)	muži	17310	49.28
2.)	ženy	17815	50.72
3.)	spolu	35125	

Zdroj: vlastné spracovanie

Graf 5 Obyvateľstvo podľa pohlavia v okrese Snina

Zdroj: vlastné spracovanie

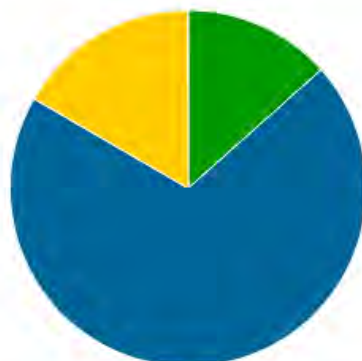
Tabuľka 7 Obyvateľstvo podľa pohlavia vo vekových kategóriách

kategória	muži	ženy	spolu	rozdiel (M-Ž)
0 - 4	786	722	1508	64
5 - 9	813	742	1555	71
10 - 14	845	801	845	44
15 - 19	856	853	1709	3
20 - 24	1058	1098	2156	-40
25 - 29	1308	1238	2546	70
30 - 34	1411	1229	2640	182
35 - 39	1401	1269	2670	132
40 - 44	1387	1267	2654	120
45 - 49	1352	1301	2653	51
50 - 54	1238	1180	2418	58
55 - 59	1270	1367	2637	-97
60 - 64	1230	1267	2497	-37
65 - 69	938	1085	2023	-147
70 - 74	693	943	1636	-250
75 - 79	347	588	935	-241
80 - 84	216	504	720	-288
85 - 89	121	268	389	-147
90 - 94	32	76	108	-44
95 - 99	8	17	25	-9
100 a viac	0	0	0	0
spolu	17310	17815	35125	-505

Zdroj: vlastné spracovanie

Tabuľka 8 Základné vekové kategórie v okrese Snina

veková kategória	pohlavie	počet	podiel (%)
1.) Predproduktívny vek (0-14)		4709	13.41
2.) Produktívny vek (15-64)		24580	69.98
2.) Poproduktívny vek (65+)		5836	16.61
3.) spolu		35125	

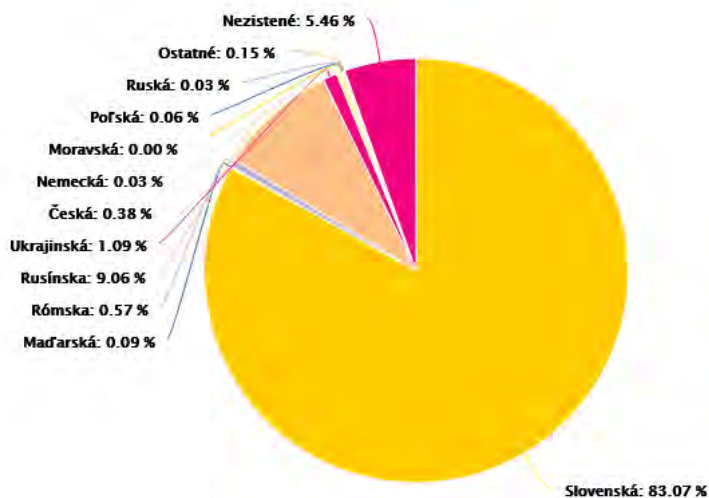
Highcharts.com

Zdroj: vlastné spracovanie

Tabuľka 9 Národnostné zloženie obyvateľstva

národnosť	počet	podiel (%)
1.) Slovenská	29179	83.07
2.) Maďarská	30	0.09
3.) Rómska	201	0.57
4.) Rusínska	3184	9.06
5.) Ukrajinská	383	1.09
6.) Česká	134	0.38
7.) Nemecká	9	0.03
8.) Moravská	1	0
9.) Poľská	21	0.06
10.) Ruská	12	0.03
11.) Ostatné	54	0.15
12.) Nezistené	1917	5.46
Spolu	35125	

Graf 6 Národnostné zloženie obyvateľstva

Zdroj: vlastné spracovanie

Na území Slovenska je približne 700 obcí s rusínskym obyvateľstvom a 22 obcí, v ktorých tvoria Rusíni viac ako 50 % obyvateľstva. Podľa posledného celoslovenského sčítania obyvateľov v roku 2021 sa k rusínskej národnosti prihlásilo 63 556 obyvateľov, v rámci Prešovského samosprávneho kraja stali Rusíni minoritou s najväčšou koncentráciou v rámci Slovenska, z okresu Snina to bolo 3 526 obyvateľov. Z hľadiska percentuálneho zastúpenia Rusínov na území Uličskej doliny najviac ich žije v obci Ulič - 294 obyvateľov, 31,55 % z celkového počtu obyvateľstva a obcou s najväčším podielom Rusínov je obec Runina (81,18%). Vierovyznaním patria Rusíni najmä k tzv. východnému cirkevnému obradu.

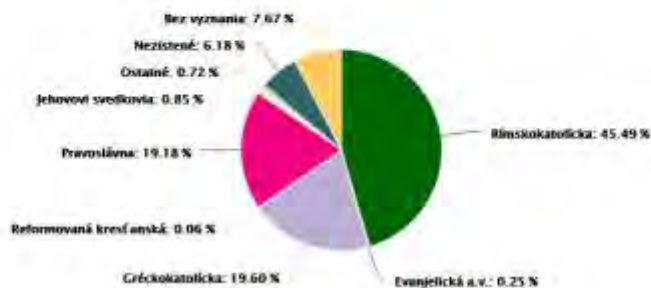
V rámci územia Uličskej doliny žijú iba v obci Ulič marginalizované rómske komunity. Tvoria 20,2 percentuálny podiel na celkovom počte obyvateľov obce.

Tabuľka 10 Obyvateľstvo podľa vierovyznania

vierovyznanie	počet	podiel (%)
1.) Rímskokatolícka cirkev	15977	45.49
2.) Evanjelická cirkev augsburského vyznania	87	0.25
3.) Gréckokatolícka cirkev	6886	19.6
4.) Reformovaná kresťanská cirkev	22	0.06
5.) Pravoslávna cirkev	6736	19.18
6.) Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia	300	0.85
7.) iné	253	0.72
8.) bez vyznania	2695	7.67
9.) nezistené	2109	6.18
Spolu	35125	

Zdroj: vlastné spracovanie

Graf 7 Obyvateľstvo podľa vierovyznania

Zdroj: vlastné spracovanie

Tabuľka 11 Obyvateľstvo podľa rodinného stavu

rodinný stav	počet	podiel (%)
1.) slobodný / slobodná	14512	41.32
2.) ženatý / vydatá	15431	43.93
3.) rozvedený / rozvedená	2344	6.67
4.) vdovec / vdova	2779	7.91
5.) nezistené	59	0.17
Spolu	35125	

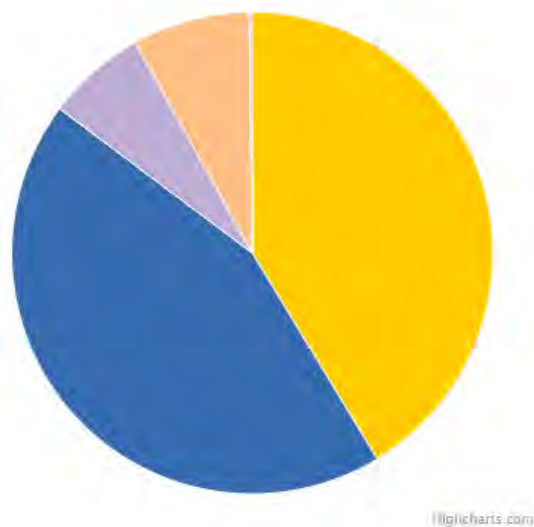
Zdroj: vlastné spracovanie

Tabuľka 12 Obyvateľstvo podľa vzdelania

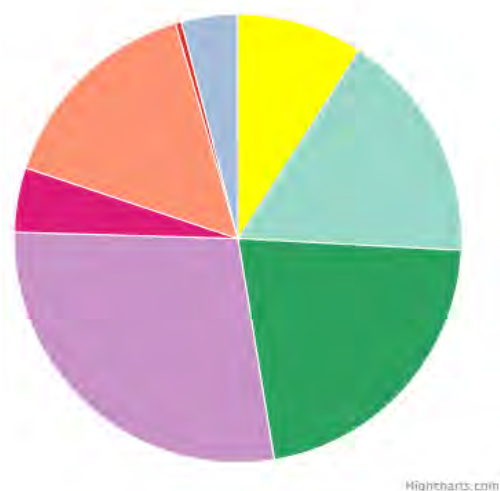
vzdelanie	počet	podiel (%)
1.) bez vzdelania (osoby 0-14 rokov)	3206	9.13
2.) základné	5874	16.72
3.) stredné odborné učňovské (bez maturity)	7574	21.56
4.) úplné stredné (s maturitou)	9849	28.04
5.) vyššie odborné vzdelanie	1637	4.66
6.) vysokoškolské	5408	15.4
7.) bez školského vzdelania (15+ rokov)	152	0.43
8.) nezistené	1425	4.06
Spolu	35125	

Zdroj: vlastné spracovanie

Graf 8 Obyvateľstvo podľa rodinného stavu

Graf 9 Obyvateľstvo podľa vzdelania

2.6 Občianska vybavenosť a infraštruktúra

2.6.1 Východisková situácia

Rozvoj občianskej vybavenosti a technickej infraštruktúry je základnou podmienkou, bez ktorej je nemysliteľný ekonomický či sociálny rozvoj regiónu a je podmieňujúcim faktorom ekonomického a sociálneho rozvoja každej obce.

Občianska vybavenosť (OV) predstavuje široký komplex zariadení a účelovo upravených plôch, ktorých cieľom je uspokojovanie najrozmanitejších potrieb obyvateľov všetkých vekových kategórií. napr.: školstvo, športové zariadenia, zdravotníctvo, sociálne služby, kultúrne zariadenia, cestovný ruch, služby, finančné služby, obchody, verejné stravovanie.

Technická Infraštruktúra je infraštruktúrou, ktorá zahŕňa dopravné, energetické, vodohospodárske či telekomunikačné plochy a zaisťuje tým tak plynulý chod územia, respektíve obce. Technická infraštruktúra je faktorom podmieňujúcim alokáciu podnikateľských subjektov a ich prosperitu. Rovnako dôležitý význam má aj z pohľadu obyvateľov, nakoľko determinuje vo významnej miere kvalitu ich života.

Dopravné siete, ich orientácia, technická úroveň a hustota sú podmienky, ktoré sprostredkujú vzájomné vzťahy obce so susednými obcami, ale tým i s celým regiónom Polonín. Sú tak aj predpokladom optimálneho teritoriálneho rozdelenia ekonomickej aktivity. Železničná a cestná doprava prepravuje podstatnú časť osôb, nákladov, pretože ostatné druhy dopravy zatiaľ nemajú väčší význam. Dopravná infraštruktúra a služby poskytované v doprave sú neoddeliteľnou súčasťou každodenného života obyvateľov. Zároveň podmieňujú dosahovanie ekonomického rastu, zvyšovanie konkurencieschopnosti a prosperity spoločnosti. Prispievajú taktiež k zvyšovaniu zamestnanosti a sú kľúčovým faktorom pre prílev investícií, rozvoj cestovného ruchu a napomáhajú znižovať disparity medzi regiónmi, mestami či obcami. Kvalitná a funkčná dopravná infraštruktúra je jedným zo základných predpokladov rýchleho rozvoja slovenských regiónov, miest i samotných obcí. Doprava je teda významným faktorom hospodárstva. Zabezpečuje prepravu surovín z miesta ťažby do miesta spracovania, distribúciu výrobkov do spotrebiteľskej siete a v neposlednom rade dochádzku osôb za prácou a rekreáciou. Vzájomná prepojenosť obcí v rámci mikroregiónu je jedným z dôležitých predpokladov jeho úspešného fungovania. Obce ležia v uzavretej Uličskej doline, vzdialenej od okresného mesta 35 km.

Uličská dolina trpí podobne ako väčšina vidieckych oblastí Slovenska zlým technickým stavom obecných úradov, kultúrnych domov, domov smútku, ciest, chodníkov, zastaralými sieťami, absenciou ČOV a nedostatkom vyhradených parkovacích miest pre turistov.

Riešenia týchto problémov naznačené v príslušných opatreniach sú finančne veľmi náročné (rádovo v mil. EUR), obce sú malé a majú problémy so spolufinancovaním projektov, preto ich realizácia je a bude pomerne zdĺhavá. Súčasne možno očakávať, že bude závislá od eurofondov, rozvojových programov štátu resp. krajov a že zo strany miestnej samosprávy bude vyžadovaná najmä aktívna spolupráca a iniciatíva.

2.6.2 Občianska vybavenosť

Občianska vybavenosť (OV) predstavuje široký komplex zariadení a účelovo upravených plôch, ktorých cieľom je uspokojovanie najrozmanitejších potrieb obyvateľov všetkých vekových kategórií. napr.: školstvo, športové zariadenia, zdravotníctvo, sociálne služby, kultúrne zariadenia, cestovný ruch, služby, finančné služby, obchody, verejné stravovanie

- obecný úrad : Nová Sedlica, Zboj, Uličské Krivé, Ulič, Ruský Potok, Kolbasov, Topoľa, Runina, Príslop
- matrika: Ulič
- zdravotnícke zariadenie: Ulič (zdravotné stredisko)
- školské zariadenie: Ulič (ZŠ s MŠ)
- kultúrne zariadenie/kultúrne domy: Nová Sedlica, Zboj, Uličské Krivé, Ulič, Ruský Potok, Kolbasov, Topoľa, Runina Príslop
- komunitné centrum: Ulič
- amfiteáter: Nová Sedlica, Zboj, Uličské Krivé, Ulič, Ruský Potok, Kolbasov, Topoľa, Runina, Príslop

- farské úrady: Ulič, Uličské Krivé, Zboj, Topoľa
- kostoly: Nová Sedlica, Zboj, Uličské Krivé, Ulič, Ruský Potok, Kolbasov, Topoľa, Runina, Príslop
- cintoríny: Nová Sedlica, Zboj, Uličské Krivé, Ulič, Ruský Potok, Kolbasov, Topoľa, Runina, Príslop
- domy smútku: Nová Sedlica, Zboj, Uličské Krivé, Ulič,
- turistické informačné centrum: Nová Sedlica
- športová infraštruktúra: Nová Sedlica, Zboj, Uličské Krivé, Ulič, Kolbasov, Topoľa,
- ubytovanie: Nová Sedlica, Zboj, Uličské Krivé, Ulič, Ruský Potok, Kolbasov, Topoľa, Runina,
- stravovanie: Nová Sedlica, Ulič, Zboj
- obchody: Nová Sedlica, Ulič, Runina, Kolbasov, Uličské Krivé, Zboj,
- Slovenská pošta: Ulič, Zboj, Kolbasov, Topoľa
- Obvodné oddelenie PZ: Ulič, Zboj
- hasičská zbrojnica: Ulič, Kolbasov, Zboj, Nová Sedlica, Uličské Krivé, Topoľa, Runina, Ruský Potok, Príslop

Organizácie:

- Slovenský zväz žien, Zboj
- Československý červený kríž, Zboj
- ZO Jednota dôchodcov Slovenska, Ulič
- Urbárska spoločnosť: Ulič, Uličské Krivé, Zboj, Nová Sedlica 2x, Kolbasov, Runina, Príslop
- Dobrovoľný hasičský zbor: Ulič, Kolbasov, Zboj, Nová Sedlica, Uličské Krivé, Topoľa, Runina, Ruský Potok, Príslop
- Poľovnícke združenie: Ulič, Runina, Topoľa, Kolbasov, Uličské Krivé, Zboj

2.6.3 Dopravná infraštruktúra

V rámci existujúcej cestnej siete Slovenskej republiky je okres Snina situovaný periférne. Snina spolu s mestami Humenné, Vranov nad Topľou, Prešov a Poprad tvorí hlavnú sídelno-komunikačnú os západovýchodného smeru. Humenné je vzdialené 22 km západne, Medzilaborce 47 km severne a na hraničný prechod Ubľa je to 29 km juhovýchodným smerom.

V okrese Snina sa nachádza jeden cestný **hraničný priechod** Ubľa – Malyj Bereznyj (Ukrajina) a dva turistické prechody pre peších Osadné – Balnica a Ruské sedlo – Ustrzyki Gorne (obidva s Poľskom). Technický stav komunikácie turistického prechodu Ruské sedlo – Ustrzyki Gorne je v súčasnosti vhodný. Najbližší cestný hraničný priechod na územie Poľskej republiky Vyšný Komárnik – Barwinek a železničný hraničný priechod Palota – Lupków na územie Poľskej republiky sú z prirodzeného centra mikroregiónu – obce Ulič vzdialené 115 resp. 90 km. Najbližší cestný hraničný priechod na územie Ukrajiny Ubľa – Malyj Bereznyj je z dôvodu nutnosti zachádzania trasy k priechodu až do obce Stakčín je napriek relatívne malej vzdušnej vzdialenosti medzi obcou Ulič a lokalitou hraničného priechodu pritom vzdialený až 50 km. Najbližší hraničný priechod pre peších a cyklistov na územie Poľskej republiky Ruské sedlo – Rostoki Gorne nachádzajúci sa v povodí rieky Cirocha je vzdialený z obce Ulič cca 25 km. Bariérový účinok štátnych hraníc s Ukrajinou podstatne zvyšuje i vízová povinnosť medzi Slovenskou republikou a Ukrajinou tvrdo postihujúca cestovný ruch a ekonomický vývoj v celej oblasti. Územie má v porovnaní s inými oblasťami tri špecifické znaky: mimoriadna hodnota z hľadiska ochrany prírody, prihraničný charakter územia a geografická marginalita

Na území okresu sa nachádza spolu 193,218 km **pozemných komunikácií**, pričom diaľnice ani medzinárodné cesty sa tu nenachádzajú. Najväčšie zastúpenie majú cesty III. triedy (105,754 km), nasledujú cesty II. triedy (47,676 km), pričom cesty I. triedy tvoria len 39,788 km. Urbanizačnú os okresu Snina tvorí priebežná cesta I/74, do ktorej ústia v severojužnom smere ostatné spojovacie cesty II/556 a III/55916. V koridore cesty I/74 je navrhovaná výhľadová rýchlostná komunikácia Prešov – Ubľa. Cesta III/55916 je v úseku Hostovice -

Pčolinné - Snina posledným úsekom severnej západovýchodnej prihraničnej trasy, ktorá je navrhnutá na preradenie do ciest II. triedy s výhľadovou kategóriou S-9,5/70.

Obrázok 7 Stav cestnej siete

Zdroj: <https://www.cdb.sk/sk/Vystupy-CDB/Mapy-cestnej-siete-SR/Podla-spravcov-CK/Cesty-II-a-III-triedy/PO-SK.alej>

Z hľadiska vplyvu vonkajšieho prostredia má na ekonomický rozvoj Uličskej doliny podstatný vplyv jeho okrajová geografická poloha pri štátnych hraniciach s Poľskom a Ukrajinou. Z hľadiska vytvárania podmienok na zvyšovanie ekonomického potenciálu riešeného územia obec Ulič ma mimoriadny význam jeho napojenie na nadradenú dopravnú infraštruktúru na jednej strane a celkový stav dopravnej siete priamo nachádzajúci sa v území.

Nosný a praktický jediným komunikačným systémom zabezpečujúcim dopravnú obsluhu územia je cestná doprava. Z hľadiska dopravných väzieb v širšom záujmovom území zahŕňajúcom územie okresu Snina základnú komunikačnú i urbanizačnú sieť okresu tvorí priebežná štátna cesta I/74 v úseku Humenné Stakčín. Základným prvkom cestnej komunikačnej siete v riešenom území je cesta II/558 úseku Stakčín Ulič. Cesta II/558 predstavuje jedine komunikačné spojenie územia s ostatným územím Snina a vzhľadom na okrajovú, marginálnu polohu územia Slovensko – Poľskom a Slovensko – Ukrajinom pohraničí i ostatným územím Slovenskej republiky. Vzhľadom na skutočnosť, že riešene územie je od ostatného územia odčlenené výraznými fyzikogeografickými bariérami k údoliu Cirochy, má táto trasa komplikované smerové a výškové vedenie. Problém vedenia tejto cesty jej kolízia ochranným pásmom I. stupňa vodárenskej nádrže Starina. Z uvedeného dôvodu sa navrhuje zrušenie verejnej dopravy v úseku Jalova – Starina – Príslop a podľa Závazných regulatívu funkčného a priestorového usporiadania územia ÚPN – VÚC Prešovského kraja je potrebné túto zosúladiť I. pásma hygienickej ochrany vodnej nádrže Starina. Nové dopravné napojenie územia by sa malo realizovať z priestoru Ublfanskej doliny cestným prepojením Brezovec - Ulič. Donedávna bol problematickým miestom

stavebnotechnický stav cestných komunikácií na území II/558, III/55827, momentálne Prešovský samosprávny kraj tieto cesty opravuje.

Súčasťou je aj cesta III/3886 v smere Uličské Krivé, Zboj a Nová Sedlica. Miestne, obslužné a účelové komunikácie sú udržiavané v dobrom technickom stave s potrebou dobudovania organizovaných plôch statickej dopravy.

Hustota cestnej siete v okrese Snina je 0,24802 km/km². Pre porovnanie hodnota celoslovenského priemeru je 0,35999 km/km². Hustota cestnej siete na 1 000 obyvateľov je 4,902 km čo je v porovnaní s Prešovským krajom (4,057 km/1 000 obyvateľov) ako aj celým Slovenskom (3,351 km/1 000 obyvateľov) viac. Počet osobných automobilov na km tu predstavuje hodnotu 32,58, čo je v porovnaní s celým Slovenskom (67,76) takmer polovičná.

Doprava obyvateľov okrajových oblastí z Pčolinskej a Uličskej doliny je problémová aj z dôvodu riedkych dopravných spojení, ktoré sú krátené v dôsledku nerentabilnosti, teda nízkym počtom prepravovaných osôb v odľahlých oblastiach. O niečo lepšia dostupnosť je do obcí Ublánskej doliny, ktoré sú na ceste smerom ku hraničnému priechodu Ublá - Malý Bereznyj.

Rozhodujúcou úlohou v tomto prípade zohráva dosiahnutá úroveň autobusového prípadne železničného spojenia s prirodzenými ekonomickými a administratívnymi centrami v rámci príslušného regiónu i štátu i úroveň spojenia s bezprostredne susediacimi obcami zabezpečujúca prirodzených väzieb medzi ich obyvateľmi. Dopravnú obsluhu územia v rámci hromadnej prepravy zabezpečuje autobusová doprava. V porovnaní s minulosťou došlo v 90 rokoch k zhoršeniu dopravnej obsluhy v dôsledku redukcie autobusových spojov. Tento stav je spôsobený celkovým zhoršením ekonomickej a sociálnej situácie v regióne spojené z nižším počtom obyvateľov dochádzajúcich za prácou do okresného mesta Snina, zložitou hospodárskou situáciou podnikov SAD spôsobenou znížením štátnych dotácií. Sociálnu dostupnosť tejto verejnoprospešnej služby zhoršuje i neustály rast cien cestovného majúci za následok komplikovaný prístup k viacerým trhovým i sociálnym službám predovšetkým pre obyvateľov okrajových obcí.

Obyvatelia majú **autobusovú dopravu** v rámci územia zabezpečenú priebežnými linkami SAD Humenné a inými prepravnými spoločnosťami. Čo sa týka dochádzania za prácou do Sniny v rámci celého okresu, najhoršie sú na tom obyvatelia 9 obcí z Uličskej doliny, t. j. priamo z NP Poloniny. Občania Novej Sedlice pritom majú počas dňa k dispozícii 6 spojov do Sniny a 6 spojov späť zo Sniny. Súčasná intenzita verejnej autobusovej dopravy na území NP Poloniny je značne obmedzená. Celková dĺžka autobusovej linky zo Sniny do obce Nová Sedlica (vrátane odbočiek do obcí Runina a Ruský Potok) a späť je približne 150 km. V súčasnosti túto autobusovú linku zabezpečuje spoločnosť SAD Humenné, a. s., v pracovných dňoch celkovo 6 spojmi, t. j. dvomi autobusmi, pričom autobusy sa v polovici trasy stretávajú (t. j. nasadení sú súčasne dvaja vodiči). Počas víkendov sú podľa súčasného grafikonu k dispozícii iba 3 autobusové spoje. Počas pracovných dní autobusové spoje nie sú dostatočne vyťažené. Cez víkendy (najmä počas letnej turistickojej sezóny) to však pre zvýšený počet návštevníkov neplatí.

Centrálna autobusová stanica v Snine, ktorá slúži pre príchody a odchody autobusov do priľahlých obcí, miest Slovenska a medzinárodnej prepravy je od obce Ulič vzdialená 35 km, Novej Sedlice 45 km. Je vybudovaná v rozsahu 9 nástupných stanovišť. Mestskú hromadnú dopravu v meste Snina zabezpečuje súkromná spoločnosť, pričom mesto na túto činnosť prispieva občanom do 15 rokov a občanom ZŤP v súlade s platným VZN mesta. Tieto dopravné služby využívajú dôchodcovia a hlavne počas školského roka žiaci a študenti základných a stredných škôl.

Okrem cestnej siete majú pre rozvoj územia význam **železničné trate**. Okresom síce prechádza neelektrifikovaná trať Humenné – Snina – Stakčín. V Humennom sa pripája na medzinárodnú trať Medzilaborce – Humenné – Bratislava – Praha – Dečín, Humenné – Olomouc – Praha, Humenné – Košice – Nagykanizsa, Humenné – Slovenské Nové Mesto – Budapešť. **Železničná doprava územím Uličskej doliny** neprechádza, najbližšia železničná stanica je v obci Stakčín, ktorá je od obce Ulič vzdialená 25 km, Novej Sedlice 37 km. V Stakčíne je koncová stanica lokálnej železničnej trate č. 196 z Humenného.

Najbližšie **letisko** regionálneho významu sa nachádza v Kamenici nad Cirochou (okres Humenné). Je vybavené pre civilnú leteckú prevádzku malými lietadlami a vrtuľníkmi. Pre športové účely je využívané letisko Kolonica, ktoré sa nachádza v katastri obce Ladomírov v blízkosti Astronomického observatória. Najbližšie letisko medzinárodného významu sa nachádza v Košiciach s dostupnosťou približne dve hodiny. Ďalšie medzinárodné

letiská sa nachádzajú v meste Poprad, Sliač a Bratislava. Budúci potenciál má aj letisko v meste Užhorod. **Na území Uličskej doliny sa letisko nenachádza.**

Z hľadiska dĺžky oficiálnych (legalizovaných) **cyklotrás** patrí okres Snina na popredné miesta v Prešovskom kraji. Väčšina cyklotrás je zameraná tematicky a prepája významné turistické body záujmu (drevené chrámy, lesné úzkokoľajky a iné). V okrese sa nachádza 281,5 km značených cyklotrás, niektoré úseky s dĺžkou približne 32 km sú najmä pri magistrálach súběžné, a tak reálna dĺžka oficiálnych cyklotrás je nižšia.

Až 3 z 8 tematických cyklotrás sú medzinárodné (č. 16 – Karpatská cyklistická cesta 65 km, Po stopách Herkula 25 km, Zelený bicykel 52 km), z nich 2 spájajúce Slovensko s Poľskom a Ukrajinou a 1 spájajúca Slovensko len s Ukrajinou (zatiaľ však v teréne vyznačená len na Slovensku).

Červené cyklotrasy:

- Karpatská cyklomagistrála (číslo cyklotrasy: 016) – Cyklomagistrála v dĺžke 64 km začína v Prešove a prechádza Slovenskom, Poľskom, Ukrajinou, Rumunskom a Maďarskom. V regióne Sniny začína v Hostoviciach a cez Pčolinné vedie na Sninské Rybníky pri Snine. Zo Sninských Rybníkov pokračuje po trase bývalej lesnej úzkokoľajky v pohorí Vihorlat cez obce Strihovce a Dúbrava do Uble, kde cez hraničný priechod pokračuje na Ukrajinu.
- Zelený bicykel ((číslo cyklotrasy: R61) - Trasa Zeleného bicykla prechádza od Ukrajinskej hranice cez Ubľu, Lodomirov, Kolonicu, Stakčín a ďalej popri vodárenskej nádrži Starina cez vysídlené obce Veľká Poľana a Ruské v Národnom parku Poloniny. Posledný úsek cyklotrasy vedie stúpaním až na slovensko-poľský hraničný bod Ruské sedlo. Jej pokračovaním na území Poľska je cesta smerujúca do obce Roztoki Górne, z ktorej sa vydávajú cyklisti za rôznymi turistickými cieľmi v Bieszczadskom národnom parku.

Modré cyklotrasy:

- Cyklistický chodník ikon (číslo cyklotrasy: 2875) v dĺžke 79 km, má s odbočkami 114 km. Trasa začína priamo v Národnom parku Poloniny v obci Nová Sedlica, kde sa dnes nachádza už iba miniatúra dreveného chrámu sv. Michala Archanjela z roku 1764 (pôvodný chrám bol prevezený do skanzenu v Humennom). Trasa pokračuje cez obec Zboj, kde bol tiež v minulosti drevený chrám (prevezený bol do skanzenu v Bardejovských kúpeľoch). Bicyklom sa ďalej dostanete do Uličského Krivého, kde je miestny chrám dodnes využívaný na bohoslužby. Minulosť viacerých chrámov, ktoré v regióne zanikli, pripomína minigaléria chrámov v Uliči. Z hlavnej cesty si môžete urobiť odbočku ku chrámu v Ruskom Potoku, do Topole a do Jalovej. Od Stakčína trasa pokračuje severným úpäťím Chránenej krajiny Vihorlat cez obec Kalná Roztoka, kde uvidíte chrám “v kožucho”, ktorý je ako jediný drevený chrám omietnutý. Následne sa na bicykli dostanete do obcí Šmigovec a Hrabová Roztoka. Pred záverom vás trasa dovedie ku chrámu v Ruskej Bystrej, ktorý je ako jediný zapísaný v Zozname svetového kultúrneho dedičstva UNESCO. Jedinečný Cyklochodník ikon končí pri drevenom chráme v obci Inovce.

Žlté cyklotrasy:

- Ruské – Smrekovica – Topoľa, rázcestie (číslo cyklotrasy: 8880) Trasa v dĺžke 12,5 km ide od rázcestia pod obcou Topoľa cez samotnú obec smerom na Runinu, kde sa pred obcou odbáča vľavo na rozbitú lesnú cestu po ktorej sa dostanete až do niekdajšej obce Ruské.
- Ulič – Ruská Volova – Kalná Roztoka – Stakčín (číslo cyklotrasy: 8879). Trasa v dĺžke 14,5 km Trasa ide od obce Ulič smerom na hranicu s Ukrajinou, no za dedinou odbáča vpravo. V strmšom stúpaní sa napojí na červenú turistickú značku, no pokračuje po nej asi len 1,5 km. Následne po rozbitej zväžnici pokračuje až do obce Ruská Volová a za ňou sa napája na cyklotrasu Zelený bicykel.

Cyklotrasy sú v správe OZ Kostitras Prešov (cyklotrasa č. 16) a Detskej organizácie Fénix, o. z., územnej organizácie Snina (ostatné cyklotrasy).

Národný park Poloniny má potenciál rozšíriť sieť svojich turistických trás takmer na 400 km. Tie by mohli poskytovať možnosti pre celú škálu aktivít vrátane pešej turistiky, kempovania, cykloturistiky, jazdeckej turistiky, pozorovania vtákov a divej zveri. V rámci projektu „Zlepšenie dostupnosti a mobility v rámci SK-UA

cezhraničného regiónu.“ (Karpatská mobilita), ktorý realizuje Prešovský samosprávny kraj, sa vybudujú dva cyklookruhy - na slovenskej strane ide o Poloniny Trail, na ukrajinskej Užanský trail.

Momentálne sa z projektu Poloniny trail identifikoval prvý 90-kilometrový úsek trás, kde sa začalo s výstavbou chýbajúcich a modernizáciou už existujúcich trás. Navrhovaný okruh zahŕňa hlavné atrakcie a scenérie v okolí vodnej nádrže Starina, a zároveň spája väčšinu obcí nachádzajúcich sa v národnom parku s okresným mestom Snina. Prešovský samosprávny kraj už začal s výstavbou prvých dvoch cyklotrás v celkovej dĺžke 23 kilometrov cyklookruhu Poloniny trail – od Stakčina popri vodnej nádrži Starina až po bývalú obec Ruské vo výške 8,5 milióna eur. Ďalšími aktivitami bude zmodernizovanie účelovej komunikácia Ruské – Berestová Poľanka na cyklotrasu s dĺžkou 4,6 km, ktorá spojí Poloniny trail a historickú trasu Porta Rusica na slovensko-poľskom pohraničí. Pozdĺž cyklotrasy v Uličí a Stakčíne sa taktiež vystavajú prvky drobnej infraštruktúry a to inteligentné cykloprístrešky a v Uličí sa vybuduje oddychová zóna. Pripravuje sa aj technická štúdia pre chodník Poloniny s napojením na hraničný priechod Ubľa. Súčasťou projektu bude aj osadenie sčítačov priamo na cyklotrasách, ktoré budú monitorovať nárast cyklistov.

2.7 Cestovný ruch

Cestovný ruch ako odvetvie v sebe integruje zabezpečenie zamestnanosti a ekonomickej aktivity obyvateľov v regióne, zlepšenie infraštruktúry aj zvýšenie atraktivity regiónu ako miesta pre život jeho obyvateľov aj návštevníkov. Všetky uvedené podmienky sú základom rozvoja udržateľného cestovného ruchu, ktorý efektívne zhodnocuje jeho komplexný vnútorný rozvojový potenciál s dôrazom na ekonomickú, sociálnu a environmentálnu udržateľnosť.

Značka Svetového dedičstva UNESCO je v regióne prijímaná prevažne vlašne a obyvatelia si neuvedomujú potenciál, ktorý sa v nej skrýva.

2.7.1 Východisková situácia

Uličská dolina, ako súčasť okresu Snina sa nachádza v Hornozemplínskom regióne cestovného ruchu. Okres aj napriek Národnému parku Poloniny je jeden z najmenej navštevovanejších aj napriek vhodnému prírodnému, kultúrno-historickému potenciálu a turistickým atraktivitám. Je to spôsobené, nedostatočným dopravným spojením a nerozvinutou základnou infraštruktúrou cestovného ruchu, nedostatočné možnosti kde a ako minúť peniaze turistov – a ak existujú – je navyše ťažko ich nájsť, miestne atrakcie a služby nedokážu konkurovať svojou kvalitou, nepostačujúce marketingové a propagačné aktivity, nedostatočná segmentácia trhu a slabé medzinárodné zviditeľnenie Polonín a jedinečných cestovateľských zážitkov, ktoré ponúkajú. Z úrovne štátu je zle nastavená legislatíva cestovného ruchu bez finančného mechanizmu, podmienky pre založenie DMO, nedostatočnou finančnou podporou zo strany štátu pre malé subjekty a minimálnou podporou eurofondov z minulého programovacieho obdobia. Z hľadiska ekonomickej aktivity zohrával región v minulosti významnú úlohu v odvetví baníctva a strojárnej výroby.

Postupné utlmovanie aktivity v týchto odvetviach bolo jedným z rozhodujúcich negatív z hľadiska rozvoja (postupného úpadku) regiónu. Z pohľadu cestovného ruchu však stále ide o hodnotné industriálne dedičstvo s potenciálom pre tvorbu jedinečnej konkurenčnej výhody okresu na trhu cestovného ruchu. Vzhľadom na sociálno-ekonomickú situáciu v okrese aj stav infraštruktúry a ľudských zdrojov je však nevyhnutný komplexný rozvoj a riešenie nie len potrieb pri tvorbe ponuky pre návštevníkov, ale aj infraštruktúrnych potrieb a podmienok pre rozvoj nadväzujúcich odvetví.

Prínosom nemá byť len zvýšenie priamej zamestnanosti v odvetví cestovného ruchu, ale aj vytvorenie podmienok pre tvorbu nových pracovných miest v oblastiach, ktoré ponúkajú zážitkové produkty/programy pre návštevníkov za účelom udržania a využitia prírodného a kultúrno-historického potenciálu regiónu.

Návštevníci vyžadujú istú úroveň turistickej infraštruktúry. K základnej ponuke patria ubytovacie služby, prístup k vode a hygienickej infraštruktúre, stravovacie služby, informačné služby, dopravné služby a zaistenie bezpečnosti. Návrh infraštruktúry musí byť pripravený citlivo a tak, aby bol zabezpečený čo najmenší dopad na životné prostredie, vizuálna integrita a harmonizácia s prírodným prostredím. Bez ohľadu na veľkosť stavieb by tieto mali odzrkadľovať miestne hodnoty a byť v súlade s potrebami lokality, v ktorej sú umiestnené.

Súčasný rekreačný územný celok sú založené na prepojení viacerých rekreačných priestorov, rekreačných útvarov a turistických cieľov za účelom dosiahnutia vyššieho ekonomického účinku. Nemusia ísť vždy o súvislé rekreačné územie. Jednotlivé rekreačné priestory môžu byť od seba vzdialené a navzájom prepojené dopravou. prírodné hodnoty – vodná nádrž Zemplínska šírava, Domaša vhodné klimatické podmienky pre rozvoj cestovného ruchu.

Využitie blízkeho letiska v Kamenici pre rozvoj športového lietania v rámci regiónu, s napojením na letiská v rámci Slovenska a aj prepojenie na zahraničie a využitie pre cestovný ruch i využitie vidieckeho turizmu. Najviac uplatňovaný formám dynamickej turistiky patrí pešia turistika.

Obrázok 8 Turistická infraštruktúra

Zdroj:

2.7.2 Legislatívna a strategické dokumenty cestovného ruchu

S nadobudnutím platnosti Lisabonskej zmluvy v decembri 2009, ktorá položila právny základ pre európsku politiku cestovného ruchu, vzrastal aj význam cestovného ruchu v rámci EÚ, ktorá má možnosť v tomto odvetví podporovať, koordinovať a dopĺňať činnosti členských štátov.

Na základe uvedeného aj SR realizuje svoju vlastnú politiku cestovného ruchu prostredníctvom legislatívy, ktorá je schvaľovaná na úrovni štátu a samospráv. Základným vnútroštátnym legislatívnym rámcem v oblasti podpory cestovného ruchu je Zákon č. 91/2010 o podpore cestovného ruchu. Je potrebné spomenúť aj iné zákony, ktoré sa dotýkajú oblasti v CR: Zákon č. 539/2008 o podpore regionálneho rozvoja, Zákon č. 336/2015 o podpore najmenej rozvinutých okresov, Zákon č. 170/2018 Z. z. Zákon o zájazdoch, spojených službách

cestovného ruchu, niektorých podmienkach podnikania v cestovnom ruchu, Zákon č. 513/1991 Zb. – Obchodný zákonník, Zákon č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní, Zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník, Zákon č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach.

V rámci nadrezortných legislatívnych a iných dokumentov je nutné spomenúť programové vyhlásenie vlády na roky 2020 – 2024, ktoré je základom pre ďalšiu tvorbu a novelizáciu legislatívnych aktov v oblasti cestovného ruchu. V programovom vyhlásení vlády sa vláda SR v oblasti cestovného ruchu zaviazala: „*Aktívnou medzirezortnou koordináciou taktiež sústredí podporu regiónov s vysokým a málo využitým potenciálom pre cestovný ruch. Domáci cestovný ruch považuje za jeden z najdôležitejších pilierov udržateľného rastu regionálnych ekonomík, ktorý významne zlepšuje kvalitu života obyvateľov najmenej rozvinutých regiónov. Výraznou investičnou pomocou, marketingovou podporou, odbyrokratizovaním inovatívnych rozvojových aktivít, podstatným zlepšením dopravnej dostupnosti a špecifickými motivačnými opatreniami pre obyvateľov štát vykreje silné turistické regióny z najmenej rozvinutých a vyludňujúcich sa regiónov.*“

Cestovný ruch má interdisciplinárny charakter. Pojať celý systém cestovného ruchu v prepojení možnosti využitia jeho potenciálu v podmienkach Uličskej doliny na širšie okolie je komplexne a vyčerpávajúco rozpísané v týchto strategických dokumentoch:

- Stratégia rozvoja cestovného ruchu destinácie Horný Zemplín
- Akčný plán rozvoja okresu Snina 2019-2023
- Stratégia komunitou vedeného miestneho rozvoja pre územie MAS Pod Vihorlatom pre programové obdobie 2014–2020
- Destinačná stratégia rozvoja cestovného ruchu v okrese Snina, v NP Poloniny 2030
- Manažmentový plán Národného parku Poloniny
- Rozvojový koncept Aegis n. o. pre trvaloudržateľnú ochranu a ekonomické využitie kultúrnych a prírodných hodnôt okresu Snina
- SLOVAKIA CATCHING – UP REGIONS (Odomknutie endogénneho potencionálu cestovného ruchu Národného parku Poloniny a okresu Snina)
- SLOVAKIA CATCHING – UP REGIONS Projekt turistického chodníka Poloniny Trail posun vpred
- Inventarizácia kultúrneho dedičstva v okresoch Snina a Sobrance

Tieto dokumenty uvádzajú podrobnú analýzu, štatistiku územia a návrhovú časť. Nižšie predložený opis zachytáva iba vybrané témy z týchto dokumentov a nové postrehy, ktoré autori vnímajú ako mimoriadne dôležité, aktuálne a potrebné v prepojení na požiadavky územia s čerpaním eurofondov a štátnych dotácií prostredníctvom ministerstiev.

Dokumenty sa zaoberajú trvalo udržateľným a praktickým využívaním prírodného a kultúrneho dedičstva okresu a predstavujú usmerňujúce dokumenty pre trvalo udržateľný rozvoj, ak by bol plne financovaný a personálne vybavený. Voľno organizovaný sektor cestovného ruchu nie je trvaloudržateľný.

2.7.3 Pôsobnosť právnických osôb v cestovnom ruchu

Plnenie úloh v cestovnom ruchu zabezpečujú:

- a) ministerstvo,
- b) vyššie územné celky,
- c) **obce**,
- d) krajské organizácie cestovného ruchu (ďalej len „krajská organizácia“),
- e) oblastné organizácie cestovného ruchu (ďalej len „oblastná organizácia“),
- f) turistické informačné centrá.

Ústredným orgánom štátnej správy pre cestovný ruch je podľa § 8 ods. 1 písmeno n) zákona č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy v znení neskorších predpisov **Ministerstvo dopravy a výstavby SR**. V rámci medzirezortnej spolupráce je jedným z kľúčových partnerov Ministerstvo kultúry SR, najmä vo väzbe na kultúrne dedičstvo (hmotné, nehmotné, hnutelné, nehmotné), miestnu a regionálnu

kultúru, umenie, kultúrnu infraštruktúru, kultúrny priemysel, médiá či agendu Európskych hlavných miest kultúry. Dôležitým partnerom je i Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR s kompetenciami priority v oblasti športu (športová infraštruktúra, turistika a i.), formálneho vzdelávania, vedy a výskumu. Problematika hospodárenia, pestovanie plodín, lesné hospodárenie, spracovanie dreva, chov zvierat, poľovníctvo, rybolov, ako aj rozvoj vidieka je agendou Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR. Mnohé procesy a postupy uplatňované v súčasnosti majú svoj základ v postupoch príznačných napríklad pre tradičnú kultúru s potenciálom využitia pre vidiecky turizmus či agroturizmus. Ministerstvo životného prostredia SR je ústredným orgánom štátnej správy pre oblasť ochrany prírody a krajiny. Dôležitým partnerom a metodickým gestorom v oblasti regionálneho rozvoja, čerpania štrukturálnych fondov ako aj poskytovania metodiky pri integrovanej územnej stratégii je Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR. Podpora malého podnikania a stredného podnikania, ktoré súvisí s celým spektrom služieb, je v gescii Ministerstva hospodárstva SR. Oblasť zahraničných vzťahov a jednotnú prezentáciu SR v zahraničí (vrátane činnosti slovenských inštitútov) má v kompetencii Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR a štátna rozpočtová organizácia Slovakia Travel.

Krajská organizácia cestovného ruchu Severovýchod Slovenska, ktorá v kraji realizovala poznávaciu kampaň Legendárium (v okrese Snina bol legendou čert Belzebub, **legenda o Sninskom kameni**) a tiež osadila v okrese Snina tzv. hnedé navigačné tabule na označenie turistických cieľov (**Kaštieľ Snina, Sninské rybníky** a Krypta Osadné). Ďalšie takéto tabule osadila organizácia Karpatské drevené cerkvi, n. o. (Topoľa drevený chrám a židovský cintorín, drevené chrámy Hrabová Roztoka a Šmigovec) a Správa NP – Poloniny (NP Poloniny a Sninský kameň).

Oblasťná organizácia cestovného ruchu Horný Zemplín a Horný Šariš (OOCR HZHŠ) v regióne pôsobí od roku 2012 a zastrešuje 5 okresov (Vranov nad Topľou, Stropkov, Medzilaborce, Humenné a Sninu). OOCR má 31 členov z toho 5 z okresu Snina. Z Cirošskej doliny: mesto Snina, obec Zemplínske Hámre, DRZ – Vihorlat – Rybníky, **z Uličskej doliny obce Nová Sedlica, Ulič, Runina**. Aj napriek tomu, že organizácia je personálne a finančne podhodnotená a má obsiahnuť územie 5 okresov má za sebou množstvo propagačných a marketingových kampaní a realizáciu menších projektov. Úspešným projektom je mobilná aplikácia Horného Zemplína. Je potrebné hľadať iné zdroje na financovanie personálnych kapacít pre destináčny manažment. Prípadne vytvoriť samostatnú DMO pre potreby destinácie Poloniny.

V štyroch územiach samospráv (**Nová Sedlica cez ŠOP SR**, Snina, Zemplínske Hámre a Ublá) sú zriadené turisticko-informačné centrá (TIC), tri z nich (**Nová Sedlica, Snina a Zemplínske Hámre**) fungujú zatiaľ iba sezónne.

Personálne kapacity samospráv pre riadenie cestovného ruchu sú koncentrované v týchto informačných centrách.

Vymedzenie územia:

Destinačná stratégia rozvoja cestovného ruchu v okrese Snina, v NP Poloniny 2030 vymedzuje územie Destinácia Poloniny do 4 zón:

- zóna 1 – Poloniny,
- zóna 2 – Poloniny okraj (obce ležiace okolo Polonín),
- zóna 3 – Snina – Poloniny vstup,
- zóna 4 – ostatné obce ležiace pri Východných Karpatoch alebo na západe či juhu okresu.

Všetky obce Uličskej doliny sa nachádzajú v zóne 1 – Poloniny.

2.7.4 Strategické ciele

Destinačná stratégia rozvoja cestovného ruchu v okrese Snina, v NP Poloniny 2030 vymedzuje 3 strategické ciele.

- Strategický cieľ 1 Skvalitniť využitie potenciálu v destináciách Poloniny
- Strategický cieľ 2 Zefektívniť úroveň destinačnej spolupráce a partnerstva na území destinácie Poloniny
- Strategický cieľ 3 Zlepšiť imidž cestovného ruchu, povedomie o destináciách Poloniny a atraktivitách

2.7.5 Produkty cestovného ruchu

Destinačná stratégia rozvoja cestovného ruchu v okrese Snina, v NP Poloniny 2030 definuje 4 základné produkty cestovného ruchu:

- 1) UNESCO pamiatky a prírodné krásy Polonín a Vihorlatu
- 2) Rusínske tradície v destinácii Poloniny
- 3) Tradičné produkty a výrobky destinácie Poloniny
- 4) Po stopách histórie v destinácii Poloniny

Obrázok 9 Produkty cestovného ruchu

UNESCO pamiatky a prírodné krásy Polonín a Vihorlatu	Rusínske tradície v destinácii Poloniny
<ul style="list-style-type: none"> • Karpatské bukové pralesy (UNESCO) • Drevený chrám Ruská Bystrá • NP Poloniny – Park tmavej oblohy • CHKO Vihorlat – Morské oko • Jazero Beňatina v okrese Sobrance • Široká sieť peších chodníkov • Široká sieť cyklotrás 	<ul style="list-style-type: none"> • Zvyky, tradície a súčasná kultúra Rusínov • Rusínsky jazyk • Folklorne súbory (Ulič, Stakčín) • Folklorne festivaly • Kultúrne akcie
Tradičné produkty a výrobky destinácie Poloniny	Po stopách histórie v destinácii Poloniny
<ul style="list-style-type: none"> • Zvyky, tradície • Originálne produkty • Oživenie remesiel • Kultúrne akcie (jarmok) 	<ul style="list-style-type: none"> • História • Tradície a zvyky východného obradu • Vojenské cintoríny • Drevené chrámy • Kultúrne akcie (Veľká noc, Vianoce)

- *Zdroj: Destinačná stratégia rozvoja cestovného ruchu v okrese Snina, v NP Poloniny 2030*

Podľa Rozvojového konceptu pre trvalo udržateľnú ochranu a ekonomické využitie kultúrnych a prírodných hodnôt okresu Snina (2018) je najnavštevovanejšou lokalitou v záujmovom území Národný park Poloniny. Podľa Štatistického úradu SR je počet návštevníkov aj počet prenocovaní v okrese Snina dlhodobo nízky, domáci návštevníci tvoria cca 77 % celkových návštevníkov oblasti.

Medzi najčastejšie dôvody nízkej návštevnosti záujmového územia je podľa Rozvojového konceptu pre trvalo udržateľnú ochranu a ekonomické využitie kultúrnych a prírodných hodnôt okresu Snina (2018) uvádzaná značná vzdialenosť (odľahlosť) a s ňou súvisiaca zlá dostupnosť individuálnou alebo verejnou dopravou, nedostatočné služby a ich slabá úroveň a chýbajúca a nevyhovujúca infraštruktúra v regióne. Faktom pritom je, že región sa dlhodobo vyludňuje, mladí a aktívni ľudia odchádzajú, a tak je na území nedostatok pracovných síl a potenciálnych podnikateľov pre chýbajúce ubytovacie kapacity. Pre podnikateľov a investorov je limitom okresu Snina nízka kúpna sila obyvateľstva, značná odľahlosť a dopravná vzdialenosť, nedostatok kvalifikovanej pracovnej sily, demotivujúce podnikateľské prostredie a celkovo absencia dlhodobej vízie rozvoja regiónu. V obciach nezostal na podnikanie dostatočný ľudský potenciál. Šikovní ľudia v produktívnom veku buď už v regióne podnikajú, alebo z regiónu odišli a ich návrat späť je neistý. Nedostatočná je aj verejná technická infraštruktúra (ako napr. vodovod, kanalizácia či internetové pokrytie), čo znižuje kvalitu života miestnych ľudí a bráni tiež rozvoju trvalo udržateľného cestovného ruchu.

2.7.6 Atrakcie cestovného ruchu

Národný park Poloniny

Nachádza sa v severovýchodnej časti Slovenska, na hraniciach s Poľskom a Ukrajinou. S týmto územím susedia Bieszczadzki Park Narodowy v Poľsku a Užanskij nacionalnij prirodnij park (ukr. Ужанський національний природний парк) na Ukrajine. Národný park Poloniny bol vyhlásený 1. októbra 1997. Práve na území tohoto národného parku je najvyššia koncentrácia prírodných lesov (pralesov) na Slovensku. Na ich ochranu bolo doteraz vyhlásených 6 národných prírodných rezervácií (Stužica, Jarabá skala, Rožok, Pľaša, Havešová a Stinská). Pre územie národného parku sú tiež charakteristické horské lúky – poloniny, ktoré sa nachádzajú na hlavných hrebeňoch vrchov.

Obrázok 10 Mapa Národného parku Poloniny

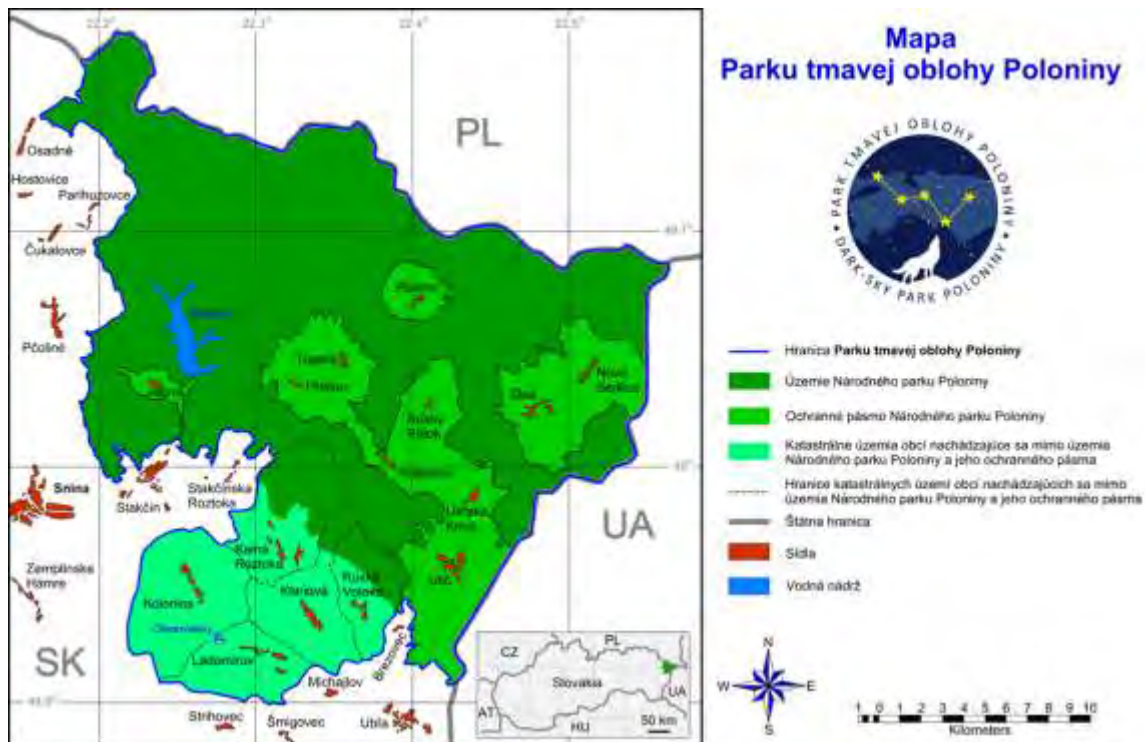

Zdroj: <https://nppoloniny.soprs.sk/wp-content/uploads/2018/02/Mapa-NP..png>

Park tmavej oblohy Poloniny

Park tmavej oblohy Poloniny sa nachádza na území Národného parku Poloniny, ktorý sa okrem iného vyznačuje tým, že má výnimočne malú hustotu osídlenia. Aj vďaka tomu je na území národného parku mimoriadna koncentrácia endemických a ohrozených druhov rastlín, a živočíchov. Parkom tmavej oblohy prechádza 49. rovnobežka. Park tmavej oblohy Poloniny bol vyhlásený 3. decembra 2010 pri príležitosti Medzinárodného roku biodiverzity 2010 ako prvá oblasť tmavej oblohy na Slovensku. Park tmavej oblohy Poloniny bol založený s cieľom informovať laickú a odbornú verejnosť o výnimočne zachovanom nočnom prostredí na tomto území, vzdelávať v problematike ochrany nočného životného prostredia a svetelného znečistenia, propagovať a ochraňovať prírodné tmavú nočnú oblohu, ktorá je základom ochrany prírodného prostredia pred svetelným znečistením a tiež nevyhnutnou podmienkou pre kvalitné nočné astronomické pozorovania. Na území Parku tmavej oblohy sa medzi obcami Kolonica a Ladomírov (Ublianska dolina) nachádza Astronomické observatórium na Kolonickom sedle. Pri vodnej nádrži Starina (Ublianska dolina) je umiestnená informačno-propagačná tabuľa „Park tmavej oblohy Poloniny“, je prvá z informačných tabulí v oblasti, ktoré majú informovať návštevníkov o Parku tmavej oblohy a problematike svetelného znečistenia. Na hlavných prístupových cestách sú umiestnené informačné tabule o Parku tmavej oblohy. Informácie sú zverejnené v miestnych a okolitých informačných strediskách, na webovej stránke Parku tmavej oblohy Poloniny a na webových stránkach zúčastnených partnerských organizácií.

Obrázok 11 Mapa Parku tmavej oblohy Poloniny

Zdroj: <https://nppoloniny.sopsr.sk/wp-content/uploads/2018/02/Mapa-Park-tmavej-oblohy-Poloniny.png>

Turistika

Turistika v Poloninách nemá dlhú tradíciu. Prvý zdokumentovaný pochod do tohto územia uskutočnil ukrajinský básnik a cestovateľ Jakiv Holovacký v roku 1839. Svoje zážitky opísal v reportáži „Listy z neznámej krajiny L.“. V poľskom „Ilustrovanom sprievodcovi po Haliči“ z roku 1914 nachádzame prvé opísané turistické trasy do Ruského cez Roztoky Górne a z poľskej Wetliny na Riabu skalú. Konštatuje, že turistický ruch je tu veľmi slabý a v lesoch je veľa zveriny. Z turistického sprievodcu po Československu z roku 1937 sa dozvedáme o existencii prvého turistického chodníka v dnešných Poloninách. Začínal a končil na Zakarpatskej Ukrajine, avšak časť jeho trasy viedla po slovenskej hranici hrebeňom Stinskej. Nové usporiadanie Európy po druhej svetovej vojne spôsobilo zánik tohto turisticky atraktívneho chodníka. Prvý turistický chodník na území NP Poloniny bol vyznačený až v roku 1971, a to na trase Nová Sedlica – Kremenec – Riaba skala – Nová Sedlica, v roku 1991 bol predĺžený cez Ruské sedlo do Olšinkova. V roku 1989 boli vybudované TZCH Runina – Ďurkovec a Nová Sedlica – Riaba skala. Po vyhlásení NP Poloniny bola sieť TZCH rozšírená o TZCH Osadné – Balnica, Nová Sedlica – Čierťaž, Uličské Krivé – Ruský Potok – Topoľa, Runina – Ruské – Ruské sedlo, Runina – Tri studničky.

Náučné chodníky a lokality:

- Školský náučný chodník K Mergancovmu kameňu (obec Ulič) - vedúci pod PR Uličská Ostrá.
- Náučný chodník Miroslava Poliščuka (S-NP Poloniny) - s úžasnými výhľadmi na ukrajinské i poľské poloniny

Turistické chodníky:

Hrebeňom Poloninských Karpát (červený)

Chodník začína v najvýchodnejšej obci na Slovensku – Novej Sedlici (416 m n.m.) a vedie cez NPR Stučica na Kremenec (1210 m n.m.), kde sa stretávajú hranice Slovenska, Poľska a Ukrajiny. Odtiaľto pokračuje po hlavnom hrebeni Bukovských vrchov cez vrcholy Kamenná lúka (1201 m n.m.) – Riaba skala (1167 m n.m.) – Pľaša (1162 m n.m.) – Ruské sedlo (797 m n.m.) – Černiny (929 m n.m.) – Balnicu (712 m n.m.) a končí v Lupkovskom sedle.

Chodník Ruskou cestou (modrý)

Chodník začína v najvyššie položenej obci v regióne Sniny a celého Zemplína – v Runine (560 m n.m.) a vedie cez zaniknuté obce Smerekovica (550 m n.m.) a Ruské (510 m n.m.). V obci Ruské pokračuje po trase starej obchodnej cesty z Uhorska do Haliče známej pod názvom Ruská cesta (Porta rusica) na hraničný turistický priechod Ruské sedlo (797 m n.m.) Odtiaľto je možné po žltej značke pokračovať do Poľska do mestečka Cisna.

Chodník ikon (modrý)

Chodník začína v obci Uličské Krivé (280 m n.m.), pri drevenej cerkvi z roku 1718 a vedie popri kaplnke mnícha Ihnatija cez Sedlo pod Vežou (500 m n.m.) do obce Ruský Potok (443 m n.m.) k drevenej cerkvi z roku 1740. Pokračuje cez Sedlo pod Kýčerou (660 m n.m.) do obce Topoľa (393 m n.m.) k pomníku A. Duchnoviča a končí pri drevenej cerkvi z roku 1650.

Chodník Nová Sedlica – Čierťaž (zelený)

Chodník začína v obci Nová Sedlica a vedie cez Sedlo pod Príkrym (850 m n.m.) na hlavný karpatský hrebeň na vrch Čierťaž (1071 m n.m.)

Chodník Runina – Komúrny (zelený)

Chodník začína v obci Runina a vedie cez Vysokú Kýčeru (750 m n.m.) do sedla Komúrny (1060 m n.m.) pod Ďurkovcom na hlavnom karpatskom hrebeni. V okolí sedla sa nachádzajú najkrajšie komplexy poloninských lúk v národnom parku. Na trase chodníka pred nástupom na Vysokú Kýčeru je odbočka na pútnické miesto zjavenia Panny Márie – Tri studničky (žltý turistický chodník).

Dolinou Hlbokého potoka (žltý)

Chodník začína v obci Nová Sedlica a vedie najdlhšou dolinou národného parku. Prechádza Grófskymi chyčkami (610 m n.m.) s poľovníckou chatou a rybníkom Medová baba na vrchol Riabej skaly (1167 m n.m.). Vyhliadka na Riabej skale poskytuje pre návštevníkov najkrajší výhľad v národnom parku.

Tri studničky (žltý)

Chodník začína v obci Runina pri Informačnom paneli NP Poloniny, vedie popri murovanom pravoslávnom kostole z roku 1936 na pútnické miesto Zjavenie Panny Márie Tri studničky, v ktorých je údajne liečivá voda.

Turistické hraničné priechody (s Poľskom):

Ruské sedlo – Roztoki Górne

Ruským sedlom viedla stará obchodná cesta z Haliče na severný Zemplín známa pod názvom Ruská cesta (Porta rusica). Na slovenskej strane od bývalej obce Ruské po štátnu hranicu sa zachoval štvorkilometrový úsek cesty s kamennými priepustmi vybudovanej v roku 1861. Do roku 1941 v Ruskom sedle stála colná stanica a v rokoch 1939-1944 fungoval hraničný priechod.

Osadné – Balnica

Prístup na priechod zo slovenskej strany je po tzv. krčmárskej pašeráckej ceste. Na poľskej strane sa nachádza zastávka Balnica na trati Bieščadskej úzkokoľajky postavenej v roku 1895. Po 1. sv. vojne sa 2 km tejto trate ocitli na území Československa. Z tohto dôvodu v roku 1938 bola táto časť trate s časťou katastra obce Osadné na ploche 0,8 km odstúpená Poľsku.

Lyžiarske strediská:

- Ulič – Čierťaž (350 m)

Miesta na stanovanie:

- Nová Sedlica – Poľana
- Nová Sedlica – Sedlo pod Čierťažou
- Runina – Poloninský potok

Drevené chrámy

Drevené kostolíky, chrámy či cerkvi. **Unikátne rusínske sakrálné stavby** a jedinečné kultúrne dedičstvo severovýchodu Slovenska. Väčšina z nich pochádza zo 17. a 18. storočia a viaceré boli pôvodne postavené bez jediného klinca. Ich autentická architektúra je charakteristická bohato zdobeným interiérom, ktorého dominantou je ikonostas. Nachádzajú sa už iba v 9 obciach a sú vyhlásené za **národné kultúrne pamiatky**. V rámci destinácie Poloniny ich spája Cyklistický chodník ikon. Tri z nich sa nachádzajú v Uličskej doline:

Chrám sv. archanjela Michala (Uličské Krivé)

Gréckokatolícky chrám bol postavený v roku 1780, hoci sa doteraz predpokladalo, že bol postavený v roku 1718. Na pôvodne trojpriestorovom a trojvežovom chráme bola v 19. storočí prestavaná veža do dnešnej podoby s valbovou strechou a dvomi vežičkami. V tej hlavnej sa nachádza zvon z roku 1811. V interiéri sa zachovali ikony z 15. až 16. storočia z pôvodne staršieho chrámu, ktorý stál v blízkosti terajšieho. Nádherný päťradový barokový ikonostas pochádza z obdobia výstavby objektu.

Chrám sv. archanjela Michala (Ruský Potok)

Výstavba pravoslávneho chrámu sa datuje okolo roku 1740, avšak najnovšie zápisy hovoria o tom, že bol postavený oveľa skôr, už v 17. storočí. Je to pravdepodobne najstarší drevených chrám Sninského okresu. Jeho starobylosť potvrdzuje i oltárny kameň, ktorý sa nachádza pod dreveným oltárom. Na pôvodne trojpriestorovom a trojvežovom chráme bola v 19. storočí prestavaná veža do dnešnej podoby s valbovou strechou a dvomi vežičkami. Ako jediný chrám v Sninskom okrese je vo vlastníctve Pravoslávnej cirkvi. Ikonostas pochádza pravdepodobne z 18. storočia a bol kúpený z iného chrámu. V areáli je aj drevená zvonica, ktorú tam postavili v 50. rokoch minulého storočia.

Chrám sv. archanjela Michala (Topoľa)

Gréckokatolícky chrám bol postavený v roku 1780, hoci sa doteraz predpokladalo, že pochádza z prelomu 17. a 18. storočia. Na pôvodne trojpriestorovom a trojvežovom chráme bola v 19. storočí prestavaná veža do dnešnej podoby s valbovou strechou s dvomi vežičkami, ktorá je podopretá gánkom. Zaujímavosťou objektu je jeho centrálna časť, tzv. loď, ktorá má tvar prevráteneho korábu. V interiéri sa zachovali ikony z pôvodne staršieho chrámu a nádherný päťradový barokový ikonostas z obdobia výstavby. Od roku 2012 sa tam nachádza expozícia o histórii Gréckokatolíckej cirkvi a významnom rusínskom buditeľovi a rodákovi z Topole – kňazovi Alexandrovi Duchnovičovi. Súčasťou výstavy sú i bohoslužobné predmety a knihy. Zaujímavosťou v chráme je replika tzv. Ostrožnických pergamenových zlomkov. Ide o najstaršiu cyrilskú písomnú pamiatku na Slovensku z 11. až 12. storočia. Súčasťou areálu je zvonica z prvej polovice 20. storočia, márnica – trupáreň, ktorá sa využívala v období epidémií a vojnový cintorín vojakov padlých v 1. svetovej vojne.

Minigaléria drevených kostolíkov v Uliči

Galéria sa nachádza pod holým nebom v príjemnom prostredí obecného parku a je voľne prístupná verejnosti. Lákadlom je unikátna umiestnená v historickom parku tvorená 12 replikami drevených chrámov v pomere 1:10, ktoré boli vyrobené v chránenej dielni. Sú vyrobené z tvrdého dubového a borovicového dreva v mierke 1:10.

Cintoríny a pietne miesta:

- Vojnový cintorín z prvej svetovej vojny v obci Zboj
- Židovský cintorín Kolbasov
- Vojenský cintorín I. sv. vojny Kolbasov
- Vojenský cintorín v obci Topoľa
- Vojenský cintorín v obci Runina
- Vojenský cintorín Predný Hodošík

Body záujmu:

- NPR Stučica – najväčší slovenský prales, Nová Sedlica
- Kremenec, Nová Sedlica
- Náučný chodník Pod tmavou oblohou, Nová Sedlica
- Domček Deduška Večernička, Nová Sedlica
- Konečná - najvýchodnejšia autobusová zastávka, Nová Sedlica
- Najvýchodnejší slovenský dom - Informačné stredisko národného parku, Nová Sedlica
- Grófske chyžky pri rybníku, pomníky, Nová Sedlica
- Rybník pri Zbojskom potoku, Nová Sedlica
- Hrubky – mohyla sovietskeho vojaka, Nová Sedlica
- Vasilcová lúka – cintorín 1. sv. vojna, Nová Sedlica
- Lúka medovej baby - 7-metrová drevená plastika Žofie Maťašovskej, ktorá tu žila a preslávila sa včelárstvom, Nová Sedlica
- Múzeum školy, Zboj
- Pseudokrasové jaskyne v masíve Stinská: Kňahyňa, Pustajova a Ďakova, Zboj
- Vyhliadková veža, Zboj
- Arpádová línia 1939-44 vo svahoch Nastastu, Ulič
- V dreve oživená krása spod Polonín – drevené plastiky v starom uličskom parku, Ulič
- Zbojský potok - Prírodné bio kúpalisko, Ulič
- Dvere do Polonín, Ulič
- Dom s maľovanou fasádou, Kolbasov
- Židovský cintorín (NKP) - druhý najväčší v regióne, Topoľa
- Rusínsky flyšový vodopád, Runina
- Židovský cintorín – NKP, Runina
- Tri studničky - tri pramene s údajne liečivými účinkami, Runina
- Jarabá skala, Runina
- Sedlo pod Ďurkovcom, Runina
- Osobitý nárečie Rusínov žijúcich v tomto kraji návštevníkom približuje Rusínsky slovník pod holým nebom – areál, ktorý zatriktívňuje Topoľu, Ulič a Novú Sedlicu hravou formou vysvetľuje niektoré rusínske slová, výroky i príslovia.
- Park tmavej oblohy
Krajina nad Vodárenskou nádržou Starina – jej prírodné, kultúrne i historické zaujímavosti (Starina)

Objavte Poloniny

Podujatie *Objavte Poloniny* je zážitkový koncept združenia občianskeho združenia *Také Naše*. Ide o unikátny koncept, nakoľko atrakcie sú "roztrúsené" v troch dolinách Národného parku Poloniny: Uličskej, Ublianskej a Ciroškej. V poslednom ročníku v roku 2021 bolo v ponuke 27 aktivít v 10 dedinách. Každý poskytovateľ služby vytvára vlastný "komerčný zážitok", za ktorý zákazník zaplatí. Podujatie sa koná pravidelne v mesiaci august.

Obrázok 12 Zoznam atrakcií Objavte Poloniny

Zdroj: <https://www.objavtepoloniny.sk/preskumaj-vsetky-zazitky/>

2.7.7 Kultúra

Históriu, zvyky, zachovávanie tradícií ale aj súčasnú kultúru prezentujú občianske združenia, spolky a neformálne združenia občanov:

Kultúrny dom: Nová Sedlica, Zboj, Uličské Krivé, Ulič, Ruský Potok, Kolbasov, Topoľa, Runina, Príslop

Folklórne súbory:

- Polonina v Uliči
- Ľude spud Beskyda v Novej Sedlici
- Ruňanka v Runine

Festivity:

- Objavte Poloniny, Také naše o.z
- Fest pod Kremencom, Nová Sedlica
- Graft 1000 Miles Adventure, Nová Sedlica
- Folklórne slávnosti, Zboj
- Festival kultúry a športu, Ulič
- Festival Alexandra Duchnoviča, Topoľa
- Ruňanska Vatra, Runina
- Spoznaj východ východu, Ulič

Kostoly:

- Chrám usnutia Presvätej Bohorodičky, Nová Sedlica
- Gréckokatolícky kostol sv. Mikuláša, Ulič
- Pravoslávna cerkev, Uličske Krivé
- Gréckokatolícky drevený chrám sv. archanjela Michala, Uličské Krivé
- Chrám záštity Presvätej Bohorodičky, Ulič
- Gréckokatolícky chrám sv. Mikuláša, Ulič
- Pravoslávny chrám Nanebovstúpenia Isusa Christa, Ruský Potok
- Drevený chrám sv. Archanjela Michala, Ruský Potok
- Gréckokatolícky chrám Troch Svätiteľov, Kolbasov
- Gréckokatolícky chrám sv. Petra a Pavla, Topoľa
- Gréckokatolícky chrám Zosnutia Presvätej Bohorodičky, Príslop
- Chrám Záštity Presvätej Bohorodičky, Runina
- Pravoslávna kaplnka Panny Márie pri troch Studničkách, Runina

Remeselníci:

Najviac remeselníkov je dnes sústredených v **Uličskej doline**. Tradičné remeslá boli v posledných rokoch rozšírené aj o výrobu remeselných produktov, ktoré možno charakterizovať ako tzv. lokálne produkty. V minulosti sa v regióne vykonávali mnohé remeslá, z ktorých sa do dnešných čias zachovali predovšetkým stolárstvo, rezbárstvo a ojedinele aj píšťalkárstvo, šúpoliarstvo, metliarstvo, prútenárstvo, hrnčiarstvo, tkáčstvo, výšivkárstvo, podkováčstvo, gombičkárstvo, krasličiarstvo a sviečkarstvo. Úplne zanikli pôvodné remeslá spojené s činnosťou tradičného hospodárenia a tradičnej stavebnej a priemyselnej výroby (kožušníctvo, súkenníctvo, remenárstvo, kolárstvo, truhliarstvo, korytárstvo, garbiarstvo, kamenárstvo, hámorníctvo). Rovnako zanikla (v 70. rokoch 20. storočia) aj výroba striech zo slamy, nadväzujúca na tradičné pestovanie raže.

V súčasnosti možno hovoriť o zachovaných najmä nasledujúcich tradičných remeslách:

- píšťalkárstvo (Kolonica),
- podkováčstvo koní (Snina),
- rezbárstvo (**Ruský Potok**, Stakčín, Zemplínske Hámre),
- prútenárstvo (**Runina**),
- metliarstvo (Zemplínske Hámre),
- tkáčstvo (Dlhé nad Cirochou),
- krasličiar (Stakčín, Snina),
- výšivkárstvo (**Uličské Krivé**),
- šúpoliarstvo (Kolonica),
- sviečkarstvo (Stakčín, Belá nad Cirochou).

Väčšinou ide o činnosti, ktoré uskutočňujú miestni ľudia ako svoju záľubu, teda remeslo nie je hlavným zdrojom ich príjmu. V posledných rokoch sa prezentujú najmä počas regionálnych folklórnych podujatí. Ukážky tradičného tkania a tiež tvorivé hrnčiarske dielne realizuje občianske združenie DO Fénix v Snine pod vedením Jozefa Talaroviča. Tradičné remeslá boli v posledných rokoch rozšírené aj o výrobu remeselných produktov, ktoré možno charakterizovať ako tzv. lokálne produkty. Ich predaj sa realizuje poväčšine len na lokálnej úrovni počas miestnych folklórnych festivalov.

Ide hlavne o:

- rezbárstvo (Snina, Pčoliné, **Ulič**),
- hrnčiarstvo (Snina),
- výšivkárstvo (Snina, **Ulič**),
- tkáčstvo (Snina).

Súčasnú kultúru **Rusínov** na Slovensku rozvíjajú najmä kultúrne spolky, školy, múzeá a ich edukačné programy, osvetové strediská, centrá voľného času, divadlá, médiá a národnostné vysielania, samosprávy a amatérske folklórne súbory (na regionálnej úrovni napr. súbory Polonina v Uliči, Beskyd v Stakčine a ČemERICA v Stakčine), ktoré pripravujú svoj program prevažne v rusínskom jazyku. Mnohé obce majú svoj miestny rusínsky folklórny festival. Významnou súčasťou okresu sú národné kultúrne pamiatky, ako sú drevené cerkvi napr. v Topoli, Ruskom Potoku, Uličskom Krivom či Kalenej Roztoke. Najstaršie pochádzajú zo 17. storočia a v niektorých z nich sa dodnes konajú bohoslužby. Na ich záchrane sa aktívne podieľa aj nezisková organizácia Karpatské drevené cerkvi.

Významné miesto v rusínskej kultúre má rusínske nárečie, ktoré sa v porovnaní s inými východoslovenskými nárečiami vyznačuje vysokým počtom prevzatých slov zo susedného poľského, slovenského, maďarského jazyka a v oficiálne menšej miere rumunského jazyka. V roku 1995 bolo toto nárečie na Slovensku kodifikované a oficiálne uznané ako minoritný jazyk. Kodifikácia bola základným predpokladom zavedenia tohto jazyka do rôznych funkčných sfér života Rusínov (v mediálnej, literárnej, scénicko-divadelnej či cirkevnej sfére a v úradnom styku).

Medzi najznámejšie osobnosti Rusínov patrí predovšetkým Alexander Duchnovič (1803 – 1865), významný predstaviteľ gréckokatolíckej cirkvi a národného obrodzenia Rusínov v 19. storočí, ktorý sa narodil v Topoli.

Medzi miestne tradície, ktoré sa viažu na toto rusínske prostredie, patria okrem iného aj tradičné gastronomické špeciality: tatarčané pirohy (pirohy z pohánkovej múky plnené zemiakmi alebo tvarohom) a máčanka (hubová polievka s kyslou kapustou a so zemiakmi) a tradičné zemiakové jedlá, napríklad zemiakové placky, či pečené zemiakové pirohy s kapustovou alebo zemiakovou plnkou.

V meste sa pravidelne konajú rôzne kultúrne a spoločenské podujatia. Z tých najvýznamnejších spomenieme 52. ročník Festivalu kultúry a športu.

2.7.8 Ubytovanie

Ubytovanie, ako uvádza Správa Odomknutie endogénneho potenciálu cestovného ruchu Národného parku Poloniny a okresu Snina v Slovenskej republike, predstavuje jadro ponuky cestovného ruchu a v prípade niektorých destinácií býva aj hlavným dôvodom návštevy.

V PSK v roku 2018 bolo 728 ubytovacích zariadení s 10 969 izbami a 32 750 lôžkami, čo oproti roku 2017 predstavuje nárast o 2,3 %. V roku 2018 mal okres Snina 1 602 lôžok registrovaných v 23 ubytovacích zariadeniach s viac ako 100 lôžkami v 10 zariadeniach umiestnených priamo v území parku. S ročnou priemernou mierou obsadenosti 12 % v okrese a 7,1 % v parku je to významne nevyužitá kapacita. Počas letných mesiacov sú plne obsadené, ale po zvyšok roka sú tieto zariadenia takmer prázdne. Hlavným problémom pri ubytovaní je sezónnosť.

Údaje o dopyte po atrakciách a údaje o ubytovaní sú obmedzené. K týmto údajom sa radia aj údaje z lokálneho prieskumu, z ktorých vyplýva, že dopytu po ubytovacích zariadeniach v okrese Snina dominuje Slovenská republika (77 %), Česká republika (8 %), Poľsko (4 %) a Ukrajina (3 %). Údaje tiež preukázali, že obsadenosť vykazuje výrazne sezónny charakter, pričom hlavná sezóna trvá väčšinou od mája do septembra.

V Akčnom pláne rozvoja okresu Snina 2019 – 2023 sa uvádza, že NPP je najmenej navštevovaným národným parkom Slovenskej republiky, a to aj napriek tomu, že ponúka možnosti navštívenia viacerých kultúrnych pamiatok, pozorovanie vtáctva, medveďov a vlkov a využívanie celej siete turistických a cyklistických chodníkov vedúcich cez obce i územia samotného parku. Okrem toho boli jeho karpatské bukové pralesy označené za súčasť svetového dedičstva. V spomínanom pláne sa tiež uvádza, že park priťahuje približne 15 000 turistov ročne, najmä zo Slovenska a Poľska. Na porovnanie —národný park Bieszczady, ktorý leží hneď oproti na poľskej strane hranice, dokázal od apríla do novembra 2017 prilákať až 487 000 návštevníkov. V pláne sa teda uvádza 15 000 návštevníkov parku, ktorí sú podľa definície Svetovej organizácie cestovného ruchu OSN len jednoduchými návštevníkmi, pričom v roku 2018 v celom okrese Snina strávilo noc len 5 196 turistov.

V roku 2022 sa návštevnosť zvýšila, podľa odhadov to bolo 30 až 40 tisíc turistov. V samotnom parku išlo pravdepodobne väčšinou o jednoduchých návštevníkov, ktorí sa vzhľadom na nedostatok údajov ťažko počítajú.

Návštevníci sa počítajú iba v informačných centrách. Trendy v domácom i zahraničnom cestovnom ruchu sú dobrým znamením pre ďalší potenciálny rozvoj turizmu v okrese Snina a Národnom Parku Poloniny.

Zoznam ubytovacích kapacít:

- Penzión Kremenec (Nová Sedlica) - kapacita 14 lôžok
- U Tomáša v Novej Sedlici (Nová Sedlica)- kapacita 10 lôžok,
- Hostinec Beskyd (Nová Sedlica)- kapacita 10 lôžok,
- Informačné stredisko správy NP Poloniny (Nová Sedlica)- kapacita 23 lôžok,
- Táborisko/útulňa Poľana - (Nová Sedlica) – kempovanie,
- Táborisko/útulňa pod Čierťažou - (Nová Sedlica) – kempovanie,
- Parkovisko pre karavany - (Nová Sedlica) – kempovanie,
- Chalupa pod Rožkom (Uličské Krivé) - kapacita 10 lôžok,
- U Evy v Uličskom Krivom (Uličské Krivé) - kapacita 10 lôžok,
- Táborisko v Zboji – bez útulne (Zboj) - kempovanie
- Obecná ubytovňa (Ulič) – kapacita 49 lôžok,
- Penzión Poloniny (Ulič) - kapacita 20 lôžok,
- Chalupa Gabriela (Ulič) - kapacita 6 lôžok,
- Chalupa Ulič č. 4 - (Ulič) - kapacita 10 lôžok,
- U Jarky v Uliči – zážitkové (Ulič) - kapacita 10 lôžok,
- Záhrada u Jarky – kempovanie (Ulič) - kempovanie,
- Táborisko v Uliči (Ulič) - kempovanie
- Parkovisko pre karavany - (Ulič) – kempovanie,
- Chalupa Ďurkovec (Runina) - kapacita 6 lôžok,
- Chata Runina č. 6 – (Runina) - kapacita 10 lôžok,
- Chata Runina č. 8 – (Runina) - kapacita 10 lôžok,
- Táborisko/útulňa Brehy (Runina) - kempovanie
- Chata Slavena – zážitkové (Topoľa) - kapacita 10 lôžok,
- U Jara v Topoli – zážitkové - (Topoľa) - kapacita 10 lôžok,
- U Miroslava v Topoli - (Topoľa) - kapacita 10 lôžok,
- U Roba v Ruskom Potoku (Ruský Potok) - kapacita 10 lôžok,
- Humnokemp u Roba (Ruský Potok) - kempovanie
- Turistická obecná ubytovňa Kolbasov (Kolbasov) – 20 lôžok,
- Táborisko v Kolbasove (Kolbasov) – kempovanie,
- Táborisko/útulňa Ruské sedlo (Ruské) – kempovanie,

Zoznam stravovacích kapacít:

- Reštaurácia Poloniny (Ulič) - kapacita 20 lôžok, 70 ľudí na stravovanie
- Pohostinstvo (Zboj)
- Penzión Kremenec (Nová Sedlica)

Štyri útulne v Runine, Zboji, tiež v lokalite sedlo pod Čierťažou a Ruské sedlo vybudovala Štátna ochrana prírody SR v rámci švajčiarskeho projektu.

2.8 Vzdelávanie

2.8.1 Východisková situácia

Kvalitné vzdelanie je rozhodujúcim zdrojom budúceho rozvoja, prosperity a konkurencieschopnosti SR. Tvorivo-humánne vzdelávanie a výchova sú aj podmienkou sociálneho konsenzu – odstraňovania sociálnych

nerovností, riešenia rómskej problematiky, neporozumenia medzi ľuďmi, sociálnych konfliktov. Vzdelanie a výchova sú najlepšou prevenciou v boji proti kriminalite, nezamestnanosti, drogám, protispoločenskému správaniu, ale aj najlepším stimulom pre vytvorenie kvalitného života občanov Slovenskej republiky v budúcnosti. Prognóza vývoja regionálneho školstva SR sa odvíja od demografického vývoja na Slovensku. Pokles počtu živonarodených detí je celoštátny trend, ktorý sa odráža aj v obciach Uličskej doliny. V roku 2021 sa narodilo v území 44 detí. Demografický vývoj na Slovensku už niekoľko rokov zaznamenáva postupný pokles počtu novonarodených detí, čo sa prejavuje aj na počtoch žiakov a tried v škole všeobecne.

2.8.2 Materské a základné školy

Materské školy zabezpečujú inštitucionálne predškolské vzdelávanie pre deti vo veku 2 – 6 rokov. Predprimárne vzdelanie získa dieťa absolvovaním posledného ročníka vzdelávacieho programu v materskej škole. Súčasťou materských škôl sú školské jedálne. V materských školách na území je výučbový proces realizovaný v súlade so štátnym vzdelávacím programom pedagogickými zamestnancami s úplnou kvalifikovanosťou. Ich ďalší odborný rast je zabezpečovaný spravidla v rámci kontinuálneho vzdelávania, ako aj prostredníctvom vlastných metodických orgánov. MŠ sú vybavené materiálnymi a učebnými pomôckami na výchovno-vyučovací proces v súlade so zákonom stanovenými základnými technickými a hygienickými parametrami.

Základné školy zabezpečujú inštitucionálne základné (primárne) vzdelávanie žiakov v triedach nultého až štvrtého ročníka ZŠ a nižšie stredné (nižšie sekundárne) vzdelávanie žiakov v triedach 5. až 9. ročníka ZŠ. Súčasťou ZŠ sú školské jedálne a školské kluby detí. Základné školy sa zapájajú do mnohých projektov na rozvoj výchovno-vzdelávacej práce a v meste Snina dochádza k postupnej obnove nehnuteľností a areálov, a materiálno-technickému vybaveniu vrátane informačnej techniky.

Materské a základné školy:

- Základná škola s materskou školou Alexandra Duchnoviča, Ulič 137

Materská škola tvorí jeden právny subjekt so základnou školou. MŠ sa nachádza na okraji dediny v NP Poloniny. Je umiestnená v typizovanej budove pre MŠ so školským dvorom a prostredie zodpovedá hygienickým, pedagogicko-psychologickým nárokom na daný typ školy. MŠ je po rekonštrukcii dvojtriedna a poskytovala celodennú, ale aj poldennú výchovnú starostlivosť deťom vo veku od 2,5 do 6 rokov. Interiér MŠ tvorí materiálne vybavenie, ktoré je funkčne vybavené pre deti predškolského veku. Materskú školu navštevuje 20 detí.

Základná škola v Uliči, ide o základnú školu pre 1.-9. ročník kde je plnoorganizovaná školou v Uličskej doline. Školu navštevujú aj žiaci z okolitých obcí – Runina, Topoľa, Kolbasov, Ruský Potok, Uličské Krivé, Zboj a Nová Sedlica. Základnú školu navštevuje 87 žiakov. Necelú tretinu tvoria žiaci rómskeho pôvodu, pričom väčšina z nich je zaradená medzi žiakov so špeciálnou výchovno – vzdelávacími potrebami.

Komplex základnej školy je zložený z troch častí. Hlavná časť budovy školy prešla od roku 2012 rozsiahlou rekonštrukciou (výmena okien, strechy, zateplenie, rekonštrukcia sociálnych zariadení, renovácia školskej dielne a skladu učebníc). Dnes ju tvorí 8 klasických učební, 2 učebne IKT, kuchynka vybavená z úspešného projektu Zdravie na tanieri, zborovňa, riaditeľňa, sklad učebníc, sociálne zariadenia pre učiteľov a žiakov, kabinety na uloženie pomôcok. Učebne IKT sú vybavené počítačmi, interaktívnymi tabuľami. V jednej z učební IKT je zriadená aj školská knižnica, ktorá je pravidelne dopĺňaná knižnými titulmi. Aj v šk. roku 2020/2021 škola získala ďalšie financie na zakúpenie beletrie pre žiakov a učiteľov vďaka úspešnému projektu Čítame radi.

V štyroch klasických triedach majú učitelia k dispozícii interaktívne tabule s príslušenstvom. Všetky triedy a učebne sú vybavené novým školským nábytkom, tabuľami, novými podlahami. Škola je bohato vybavená učebnými pomôckami, ktoré učitelia využívajú vo vyučovacom procese a vychovávateľka ŠKD v školskej družine. V poslednom období prešli rekonštrukciou všetky triedy (zníženie stropov, renovácia omietok) a učebne IKT.

Druhou časťou budovy školy je telocvičňa. Jej súčasťou je sociálne zariadenie so sprchami a posilňovňa pre žiakov. Telocvičňa prešla tiež veľkou rekonštrukciou (výmena okien, strechy, zateplenie, výmena palubovky a rekonštrukcia sociálneho zariadenia). V týchto priestoroch sa nachádza aj kancelária ekonómky a novo zrekonštruovaná školská dielňa.

Tretiu časť budovy školy tvorí vývarovňa a školská jedáleň. Vývarovňa je priebežne dopĺňaná kuchynským zariadením a riadom podľa finančných možností. Poslednou väčšou investíciou bol varný kotol na polievku. Tu je nutná výmena kompletného zariadenia priestorov vývarovne. Problémom je aj havarijný stav okien, ktorý je potrebné riešiť redukciami okien a následnou výmenou za plastové okná. Školská jedáleň vďaka úspešnému projektu Zdravie na tanieri v roku 2018 (výmena okien, renovácia omietok, topných telies) si na dlhšie obdobie nevyžaduje ďalšie investície. Hlavná chodba na prízemí je využívaná žiakmi počas prestávok, je zriadený relaxačno-úžitkový kútik z vlastných prostriedkov.

Súčasťou celého komplexu základnej školy je exteriér školy, školský dvor využívaný na vyučovanie, relaxačnú, športovú a oddychovú činnosť. Naďalej zostávajúcim problémom sú športoviská na školskom dvore, ktoré chýbajú a ich realizácia je finančne nákladná. Problémom ostáva oplotenie areálu školy.

2.8.3 Stredné školy

Stredná škola je výchovno-vzdelávacie zariadenie, ktoré poskytuje všeobecné a odborné vzdelanie s ucelenou sústavou potrebných vedomostí, spôsobilostí a zručností. Na území Uličskej doliny sa nenachádzajú stredné školy. Študenti dochádzajú za vyšším vzdelaním do mesta Snina. Stredná odborná škola je vnútorne diferencovaná stredná škola, ktorá poskytuje žiakom odborné vzdelávanie a prípravu vo vzdelávacom programe príslušného odboru vzdelávania zameranom predovšetkým na výkon povolania, skupiny povolania a odborných činností. Stredná odborná škola poskytuje žiakom odborné vzdelávanie a prípravu v členení na teoretické vyučovanie a praktické vyučovanie.

Stredné školy sa nachádzajú iba v okresnom meste Snina:

- Gymnázium, Študentská 4, Snina, zriaďovateľom je PSK,
- Stredná odborná škola, Sládkovičova 2723/120, Snina, zriaďovateľom je PSK,
- Stredná priemyselná škola, Partizánska 1059, Snina, zriaďovateľom je PSK, (organizačné zložky: Špeciálna základná škola internátna, Praktická škola, Odborné učilište internátne, súčasťou školy: školský internát, Centrum špeciálneho pedagogického poradenstva, školská jedáleň)
- Cirkevná spojená škola sv. Cyrila a Metoda, Švermova 10, Snina, zriaďovateľom je Rímskokatolícka cirkev, Arcibiskupstvo Košice

2.8.4 Základné umelecké školy a centrá voľného času

Na území Uličskej doliny sa nenachádzajú základné umelecké školy ani centrá voľného času.

2.9 Šport

2.9.1 Východisková situácia

Obce majú záujem podporu športu prostredníctvom modernizácie športovej infraštruktúry a finančnej podpory klubov z rozpočtu.

Oblasť športu detí a mládeže spadá do kompetencie Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky (ďalej len MŠVVŠ SR). Základným legislatívnym rámcom v oblasti športu je zákon č. 440/2015 Z. z. o športe a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len zákon o športe), ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 2016. Z hľadiska pôsobnosti obce je potrebné uviesť zákon č. 1/2014 o organizovaní verejných športových podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov a tiež zákon č. 416/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a na vyššie územné celky v znení neskorších predpisov. Práve v poslednom spomínanom zákone prešli určité kompetencie v oblasti telesnej kultúry na obce. Podľa ustanovenia § 4 ods.3, písm. h) zákona č. 369/1990 Z. z. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov obec utvára a chráni zdravé podmienky a zdravý spôsob života a práce obyvateľov obce, chráni životné prostredie, ako aj utvára podmienky na zabezpečovanie zdravotnej starostlivosti, na vzdelávanie, kultúru, osvetovú činnosť, záujmovú umeleckú činnosť, telesnú kultúru a šport.

Zákon č.440/2015 Z.z. o športe (§ 64) a o zmene a doplnení niektorých zákonov upravuje pôsobnosť obce v oblasti športu nasledovne:

Obec pri výkone samosprávy:

- a) vypracúva koncepciu rozvoja športu na podmienky obce,
- b) podporuje výstavbu, modernizáciu, rekonštrukciu, údržbu a prevádzkovanie športovej infraštruktúry v obci v spolupráci so športovými organizáciami,
- c) zabezpečuje využívanie športovej infraštruktúry v základných školách, ktorých je zriaďovateľom a športovej infraštruktúry vo vlastníctve alebo v správe obce na šport pre všetkých so zameraním na mládež najviac za náklady s tým spojené,
- d) môže zriadiť so športovým zväzom a športovým klubom športové stredisko na vykonávanie športu pre všetkých so zameraním na mládež pod vedením športového odborníka,
- e) podporuje organizovanie súťaží športu pre všetkých a športu zdravotne postihnutých v obci,
- f) podieľa sa na vytváraní podmienok na vykonávanie športu pre všetkých a športu zdravotne postihnutých v obci,
- g) oceňuje športovcov a športových odborníkov pôsobiach v obci.

Kompetencie obcí v oblasti športu sú upravené aj v zákone č. 1/2014 Z.z. o organizovaní verejných športových podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý upravuje podmienky a povinnosti v oblasti organizovania týchto podujatí.

2.9.2 Športové kluby

Športové kluby:

- športový klub TJ Tvarona Ulič (Ulič)
- S.O.G.4 airsoft team (Ulič)

2.9.3 Športová infraštruktúra

Športová infraštruktúra:

- futbalové ihrisko v zastavanej časti obce (Ulič)
- telocvičňa (Ulič)
- tenisové kurty (Ulič)
- detské ihrisko (Ulič)
- sauna -v budove obecného úradu (Ulič)
- posilňovňa
- volejbal (Ulič)
- lyžiarsky vlek (Ulič)
- bežecké trate (Ulič)

2.10 Sociálne a zdravotné služby

2.10.1 Východisková situácia

Slovenský systém dlhodobej sociálno-zdravotnej starostlivosti nie je pripravený na rýchle starnutie populácie, ktoré na Slovensku nastane v najbližších desaťročiach. Podiel populácie staršej než 65 rokov vzrastie zo súčasných 16% na vyše 24% do roku 2040. Z hľadiska verejných politík zameraných na podporu rozvoja sociálnych služieb nie sú rozhodujúce len samotné ukazovatele nárastu počtu starších osôb v celkovej populácii, ale aj ich zdravotné ukazovatele podmieňujúce sebestačnosť a nezávislosť, resp. odkázanosť na pomoc inej fyzickej osoby v bežnom živote. Dopyt po zdravotných a sociálnych službách je ťažké uspokojiť najmä vo vidieckych oblastiach okresu Snina.

Potreba prepájania poskytovania sociálnych služieb a zdravotnej starostlivosti najmä v rozsahu ošetrovateľskej starostlivosti a fyzioterapie je v súčasnej dobe jedna z najaktuálnejších tém v poskytovaní pomoci a podpore viacerým skupinám obyvateľov, predovšetkým seniorom, osobám so zdravotným postihnutím, s chronickým ochorením a osobám odkázaným na dlhodobú pomoc inej osoby pri zvládaní každodenných aktivít. Jednou z odpovedí na potrebu koordinovaného prístupu pri poskytovaní podpory týmto osobám je systém dlhodobej sociálno-zdravotnej starostlivosti, ktorý v Slovenskej republike absentuje. Národná legislatíva neponúka rámec na integráciu zdravotnej a sociálnej starostlivosti a financovanie týchto dvoch súvisiacich služieb sa poskytuje a reguluje osobitne.

Kompetencie v oblasti dlhodobej starostlivosti sú rozdelené najmä medzi rezort sociálnych vecí a rezort zdravotníctva, ktorých spolupráca je pre potreby integrácie dlhodobo nepostačujúca.

- Chýba spoločná vízia, stratégia a plánovanie kapacít, ktoré zohľadňujú súčasnú infraštruktúru, potreby obyvateľstva, budúci demografický vývoj a dodržiavanie ľudských práv.
- Prechod osoby s potrebou dlhodobej starostlivosti medzi zdravotnými a sociálnymi službami nie je koordinovaný. Prispieva to k zhoršeniu zdravotného stavu pacienta a najmä u seniorov aj k zbytočným rehospitalizáciám.
- Zdravotná starostlivosť v zariadeniach sociálnych služieb nie je adekvátne zabezpečená po legislatívnej, personálnej, ani finančnej stránke. Rovnako nie je dostatočne poskytovaná ani sociálna starostlivosť v zdravotníckych zariadeniach ústavnej starostlivosti.
- Veľká časť klientov v zariadeniach sociálnych služieb vyžaduje dlhodobú psychiatrickú starostlivosť, ktorá však nie je zabezpečená. V porovnaní so zariadeniami ústavnej zdravotnej starostlivosti týmto klientom často chýba adekvátne odborná psychiatrická starostlivosť, ošetrovateľská starostlivosť a materiálno-technické vybavenie.
- Integrácii oboch systémov zabraňuje aj vertikálna roztrieštenosť kompetencií. Tie sú rozdelené medzi ministerstvami, obcami, vyššími územnými celkami (VÚC), Úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny a inými orgánmi verejnej správy.

Neefektívny spôsob financovania

- Systém financovania dlhodobej sociálnej starostlivosti je nejednotný a neprehľadný. Pozostáva z rôznych typov príspevkov, ktorých podmienky čerpania sa odlišujú v závislosti od typu služby, jej zriaďovateľa, resp. príjmu odkázanej osoby.
- Väčšina príspevkov nie je poskytovaná priamo osobe s potrebou dlhodobej starostlivosti, ale poskytovateľovi služby, resp. opatrovateľovi. Tento spôsob financovania môže znižovať reálnu možnosť realizovať právo na nezávislý spôsob života v zmysle dohovoru.
- Súčasný systém financovania podporuje inštitucionalizáciu starostlivosti. Dôvodom je nesystematická finančná podpora terénnych a ambulantných sociálnych služieb a nízke úhrady poisťovní za terénne ošetrovateľské a paliatívne služby.
- Úhrady zdravotných poisťovní za starostlivosť v hospicioch a domoch ošetrovateľskej starostlivosti nepostačujú na pokrytie nákladov na starostlivosť. Nedostatok zdrojov zariadenia kompenzujú navýšením úhrad od klientov, resp. darmi. Znižuje sa tak dostupnosť služieb pre nízkoprijemné skupiny obyvateľstva.
- Nízke úhrady za ošetrovateľskú starostlivosť v zariadeniach sociálnych služieb znižujú možnosť získať a adekvátne ohodnotiť kvalifikovaný personál. Zariadenia sú často odkázané na využívanie služieb Agentúr domácej ošetrovateľskej starostlivosti, ktorých je však na Slovensku nedostatok.
- Nízke platové ohodnotenie spôsobuje neatraktivitu zamestnania, najmä v terénnych službách. Priemerná mesačná mzda opatrovateľa v teréne dosahovala začiatkom roku 2020 približne 55% z priemernej mzdy v hospodárstve, zatiaľ čo priemerná mzda opatrovateliek v zariadeniach sociálnych služieb dosahovala 78% priemernej mzdy v hospodárstve.

Momentálne na úrovni štátu prebieha komplexná reforma dlhodobej a paliatívnej starostlivosti. K tejto reforme sa vláda SR zaviazala v Programovom vyhlásení vlády na roky 2020-2024. Navrhované reformy a investície zároveň odpovedajú na viaceré odporúčania Európskej komisie pre Slovensko na roky 2019 a 2020.

Pre naplnenie tohto cieľa sú nevyhnutné nasledujúce reformy a investície:

Reformy

1. Reforma integrácie a financovania dlhodobej sociálnej a zdravotnej starostlivosti
2. Reforma posudkovej činnosti
3. Reforma dohľadu nad sociálnou starostlivosťou a zabezpečenie infraštruktúry pre jej implementáciu

Z Plánu obnovy budú podporené Investície:

1. Rozšírenie kapacít komunitnej sociálnej starostlivosti
2. Rozšírenie a obnova kapacít následnej a ošetrovateľskej starostlivosti
3. Rozšírenie a obnova kapacít paliatívnej starostlivosti

2.10.2 Sociálne služby

Sociálne služby sú jednou z foriem sociálnej pomoci pre ľudí v nepriaznivej sociálnej situácii. Štát prostredníctvom nich podporuje sociálne začlenenie občanov a uspokojovanie sociálnych potrieb ľudí v nepriaznivej sociálnej situácii. Sociálna služba môže byť poskytovaná ambulantnou formou, terénnou formou, pobytovou formou alebo inou formou podľa nepriaznivej sociálnej situácie a prostredia, v ktorom sa fyzická osoba zdržiava. Ambulantná forma sociálnej služby sa poskytuje fyzickej osobe, ktorá dochádza, je sprevádzaná alebo je dopravovaná do miesta poskytovania sociálnej služby. Miestom poskytovania ambulantnej sociálnej služby môže byť aj zariadenie. Terénna forma sociálnej služby sa poskytuje fyzickej osobe v jej prirodzenom sociálnom prostredí. Pobytová forma sociálnej služby v zariadení sa poskytuje, ak súčasťou sociálnej služby je ubytovanie. Pobytová sociálna služba sa poskytuje ako celoročná sociálna služba alebo týždenná sociálna služba. V zmysle zákona o sociálnych službách má poskytovanie sociálnych služieb v prirodzenom prostredí klienta prednosť pred pobytovou formou. Z uvedeného dôvodu sa kladie a aj v budúcnosti bude klásť dôraz na rozvoj ambulantných a terénnych sociálnych služieb, čo je aj v súlade s Národnými prioritami rozvoja sociálnych služieb na obdobie rokov 2015 – 2020. Za posledné roky územie zaznamenáva rapidný nárast požiadaviek ako na terénne sociálne služby poskytované formou opatrovateľskej služby, tak aj na umiestnenie do rôznych zariadení sociálnych služieb (najmä do zariadenia pre seniorov, zariadenia opatrovateľskej služby a do špecializovaného zariadenia). Z toho vyplýva potreba budovania ďalších kapacít, ktoré by riešili požiadavky narastajúceho počtu prijímateľov sociálnych služieb.

Zameranie sociálnych služieb:

- prevencia vzniku, riešenie alebo zmiernenie nepriaznivej sociálnej situácie jednotlivca, rodiny alebo komunity,
- zachovanie, obnova alebo rozvoj schopnosti jednotlivca viesť samostatný život,
- podpora začlenenia jednotlivca do spoločnosti,
- prevencia sociálneho vylúčenia,
- riešenie krízovej sociálnej situácie jednotlivca a rodiny.

Obce poskytujú potrebnú sociálnu pomoc pre svojich občanov prostredníctvom:

- menších obecných služieb,
- prostredníctvom poskytovania jednorazovej dávky v hmotnej núdzi a tiež
- poskytovaním nevyhnutnej okamžitej pomoci občanovi v náhlej núdzi,
- deťom z rodín, ktoré sa nachádzajú v hmotnej núdzi, sú v spolupráci s úradom práce, sociálnych vecí a rodiny poskytované dotácie na stravu a na školské potreby,
- jednorazová dávka,

- nevyhnutná okamžitá pomoc občanovi v náhlej núdzi,
- jednorazový finančný príspevok pri narodení dieťaťa,
- inštitút osobitného príjemcu.

Poskytovateľmi dlhodobej starostlivosti sú:

- neprofesionálni poskytovatelia, ktorí svoju činnosť vykonávajú na základe písomnej zmluvy medzi poskytovateľom a klientom, ktorá upravuje vzájomné práva a povinnosti,
- formálni poskytovatelia sú fyzické a právnické osoby, napríklad obce, neziskové organizácie, ošetrovateľské a opatrovateľské agentúry, tľmočnicke služby nepočujúcim a nedoslýchavým, denné stacionáre, integračné centrá, rezidenciálne zariadenia, zmiešané a kombinované zariadenia.

Na území poskytujú sociálne služby tieto subjekty:

Tabuľka 13 Poskytovatelia sociálnych služieb

Názov a sídlo poskytovateľa sociálnej služby	Druh poskytovanej sociálnej služby	Forma poskytovanej sociálnej služby	Kapacita zariadenia
Domov v Poloninách 067 68 Nová Sedlica 50	špecializované zariadenie v Novej Sedlici	pobytová - ročná	13
Bella Vita, n.o. Andyho Warhola 194, 068 01 Medzilaborce,	denný stacionár v Novej Sedlici	ambulantná	30
Bella Vita, n.o. Andyho Warhola 194, 068 01 Medzilaborce,	denný stacionár v Uličskom Krivom	ambulantná	27
Pokojný život, n.o., Študentská 2048/41, 069 01 Snina	denný stacionár v Stakčíne	ambulantná	33
Obec Ulič 067 67 Ulič 89	komunitné centrum v Uličí	ambulantná	40
Pokojný život, n.o., Študentská 2048/41, 069 01 Snina	denný stacionár v Uličí	ambulantná	33

Zdroj: vlastné spracovanie

2.10.3 Zdravotníctvo

Zdravotný stav slovenského obyvateľstva sa zlepšuje, ale v tejto oblasti pretrvávajú určité výzvy. Náklady na zdravotnú starostlivosť v Slovenskej republike zaostávajú za zvyškom EÚ. Slovenské zdravotníctvo charakterizuje aj povinné verejné zdravotné poistenie pre všetkých obyvateľov. Model financovania je len jedným z dôvodov, prečo je poskytovanie zdravotných služieb vo vzdialenejších regiónoch komplikované. Celý sektor v súčasnosti zažíva nedostatok kvalifikovaných odborníkov, a to z viacerých dôvodov, ako napríklad vysoký vek lekárov či zlé pracovné podmienky (ako nízke mzdy, vysoké pracovné zaťaženie vedúce k vyhoreniu a pod.). Niektoré služby z periférnych a menej atraktívnych regiónov úplne miznú, čo môže byť odrazom spôsobu financovania služieb. Všeobecní lekári (VL) sú platení podľa počtu pacientov, ktorých majú kapitolovaných, a do menšej miery aj na základe platieb za výkon. Ambulantným poskytovateľom špecializovaných služieb sa preplácajú procedúry za poskytnuté výkony v rámci mesačného limitu. Nemocnice sú platené za hospitalizačné prípady na základe potvrdenej diagnózy, ale systém pomaly prechádza na klasifikačný systém DRG (diagnosis-related groups) – nemeckú verziu (systém úhrady, ktorý umožňuje nastaviť úhrady za lekárske procedúry a nemocničné služby na základe typu; vypláca sa z FZP na základe verejného zdravotného poistenia). Nie je isté, či a kedy sa DRG zavedie ako úhradový mechanizmus a ako presne ovplyvní celý systém.

Zdravotné stredisko sa nachádza iba v obci Ulič. V tomto zariadení sa nachádza praktický lekár, ktorý ordinuje 3 krát do týždňa. V obci sa nachádza lekáreň. Niektorí obyvatelia dochádzajú za primárnou, sekundárnou, a terciárnou zdravotnou starostlivosťou (všeobecný lekár pre dospelých, všeobecný lekár pre deti a dorast, stomatologická ambulancia a lekáreň) do obce Stakčín a okresného mesta Snina. V Snine sa nachádza aj nemocnica.

Nemocnica Snina, v ktorej má mesto Snina svoju 100% majetkovú účasť, patrí medzi najväčších zamestnávateľov okresu (253 zamestnancov). Zdravotnícka starostlivosť je poskytovaná v nemocnici s okresnou pôsobnosťou a tiež prostredníctvom súkromných ambulancií. Pôvodná Nemocnica s poliklinikou (NsP) bola založená v roku 1963, v roku 2005 došlo k zmene právnej formy, príspevková organizácia Nemocnica s poliklinikou (NsP) Snina, v zmysle ustanovení zákona č. 523/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách verejnej správy bola zrušená a dňa 14. 04. 2005 bola zriadená obchodná spoločnosť – Nemocnica Snina, s. r. o. ako organizácia so samostatnou právnou subjektivitou s rovnakým cieľom – zabezpečiť zdravotnú starostlivosť v Snine a tiež spádovej oblasti okresu Snina. Nemocnica Snina, s. r. o. sídli a vykonáva činnosť v nemocničných priestoroch po zrušenej NsP, prenajatých od obce Ulič, ktoré mesto získalo prevodom z majetku štátu (MZ SR) v roku 2003. To sa týka aj energetických zdrojov a časti technického a prevádzkového zariadenia. Má tieto oddelenia: detské (15 lôžok), novorodenecké (10 lôžok), interné oddelenie (57 lôžok), gynekologicko-pôrodnické oddelenie (30 lôžok), chirurgicko – traumatologické oddelenie (47 lôžok), OAIM (4 lôžka), JIS pri oddelení vnútorné lekárstvo (4 lôžka) a JIS pri chirurgickom oddelení (4 lôžka). Poskytuje aj špecializovanú ambulantnú starostlivosť v nasledovných ambulanciách: chirurgická, gynekologická, traumatologická, diabetologická, neurologická, endoskopická, FRO – špecializovaná, anestéziologická, ambulancia funkčnej diagnostiky, príjmová ambulancia pri detskom oddelení, pri chirurgickom oddelení, pri OAIM, pri internom oddelení, pri gynekologickom a pôrodníckom oddelení, ÚPS pri detskom, internom, gynekologicko-pôrodníckom a chirurgickom oddelení. Ďalej poskytuje aj jednoduchú zdravotnú starostlivosť (v odbore gynekológia a pôrodníctvo a chirurgia), služby stacionára, spoločné vyšetrovacie a liečebné zložky.

2.11 Informatizácia

Informačné systémy pre výkon pôsobnosti orgánov verejnej moci v elektronickej podobe (ďalej len „výkon verejnej moci elektronicke“), upravuje Zákon č. 305/2013 Z. z. o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o e-Governmente). Zákon upravuje elektronické podanie, elektronický úradný dokument a niektoré podmienky a spôsob výkonu verejnej moci elektronicke a elektronickej komunikácie. Používajú sa informačné technológie na zabezpečenie už existujúcich procesov, ktoré sa doteraz vykonávali iba klasicky písomne. Aplikácia informačných technológií znamená predovšetkým to, že sa výkon verejnej moci výrazne zrýchli a zefektívni. Orgánom verejnej moci (OVM) je každá inštitúcia, ktorá vydáva rozhodnutia s okrúhrou pečiatkou – či už realizuje výkon originálnej alebo prenesenej kompetencie.

Všetky podstatné informácie a centrálny prístup k službám verejnej správy sú na ústrednom portáli verejnej správy – www.slovensko.sk. Ide o vstupný bod pre občana a pre mnohé inštitúcie. Poskytuje služby elektronickej podateľne, predovšetkým pre tie OVM, ktoré nemajú veľa podaní. Väčšie úrady, mestá, veľké obce majú možnosť zrealizovať si aj samostatnú elektronicke podateľňu od viacerých dodávateľov, vždy však musia prebrať aj obsah svojej schránky na portáli www.slovensko.sk. Ústredný portál verejnej správy www.slovensko.sk je prakticky realizovaný Národnou agentúrou pre sieťové a elektronicke služby (ďalej „NASES“, www.nases.gov.sk). Správcom portálu www.slovensko.sk je Úrad vlády SR.

Celkovej informatizácií výraznou mierou napomáha aj zaručený elektronicke podpis (ďalej len „ZEP“), ktorý je od roku 2014 súčasťou novo vydávaných občianskych preukazov. Je však potrebné zvýšiť povedomie ľudí, aby túto možnosť využívali, keďže úzko súvisí s informatizáciou samospráv. Ak občan nemá nový občiansky preukaz s aktivovaným ZEP, služby e-governmentu prakticky nebude môcť využívať. Pozitívny vplyv na informatizáciu spoločnosti má určite aj ústredný portál verejných služieb ľuďom – www.slovensko.sk, na ktorý sú napojené všetky samosprávy. Sú tu zriadené elektronicke schránky na komunikáciu medzi obyvateľmi a orgánmi štátnej správy.

V dnešnej dobe informačnej spoločnosti má však verejnosť právo na vysokú kvalitu poskytovania elektronických informačných služieb, a preto je potrebné aj zvýšenie aktivity mesta v procese informatizácie na miestnej úrovni. Hardvérové vybavenie mestského úradu je na dostačujúcej úrovni, je však potrebné obmieňať toto vybavenie v pravidelných intervaloch a skvalitniť tak pracovné podmienky a rýchlosť spracovania údajov. Keďže vývoj informačných technológií je rýchly samospráva by mala držať krok s technickým vývojom a prispôbovať tomu aj hardvérové vybavenie úradu. Ak chcú obce poskytovať elektronické služby pre svojich obyvateľov a vybudovať tak modernú samosprávu, ktorá bude dostupnejšia a kvalitnejšia vzhľadom k potrebám a požiadavkám jeho obyvateľov, musí mať na to kapacity nielen osobné, ale aj pracoviská musia byť na to patrične vybavené. Je potrebné aby sa obce intenzívne zapájali do rôznych projektov, aby sa všetky organizácie spojili do jednotnej siete, tak aby ich údaje boli prepojené v jedinej databáze. Zefektívni sa tým práca v týchto organizáciách, zamedzí sa duplicita údajov a zvýši sa dohľad nad poskytnutými finančnými prostriedkami obcí. Takáto sieť sa využije taktiež na rozšírenie kamerového systému a zvýšenie bezpečnosti v uliciach obcí. Sieť bude slúžiť aj na rozšírenie verejných prístupových bodov pre obyvateľov obcí, čím by sa zvýšil záujem o využívanie informačných technológií obyvateľmi mesta a o postupné zavádzanie digitalizácie samosprávy formou služieb e-government.

V oblasti softvéru v súčasnosti neexistuje jednotný informačný systém na riadenie agendy miest a obcí na území SR. Preto každé mesto rieši otázku digitalizácie dokumentov, správy databáz a údajov o svojich obyvateľoch cez softvér od súkromných firiem. Obec Ulič používa na správu daní a poplatkov, účtovníctva, správy majetku a ďalších agend komplexný informačný systém od súkromnej firmy, ktorá má však dominantné postavenie na Slovenskom trhu, čo je pozitívne hlavne z dôvodu koncepcie rozvoja informačných systémov. V súčasnosti je obec Ulič napojené na nový celoštátny matričný systém CISMA, ktorý prepája matričnú agendu celej republiky. Takisto evidencia obyvateľov prešla na nový softvér Register adries, ktorý prepája do celoštátnej databázy obyvateľov štátne orgány, samosprávu a políciu.

Informačným systémom dátového centra obcí (ďalej len „dátové centrum“) je nadrezortný informačný systém verejnej správy, ktorý poskytuje obciam technické a programové prostriedky na výkon verejnej moci elektronicky, na prevádzkovanie informačných systémov verejnej správy v ich správe a na zabezpečenie základných činností v oblasti elektronického výkonu vnútorných agend a prevádzku ostatných informačných systémov, ktoré obec používa. Správcom dátového centra je záujmové združenie právnických osôb DataCentrum elektronizácie územnej samosprávy Slovenska, ktorého jedinými členmi sú ministerstvo financií a Združenie miest a obcí Slovenska. Po dohode so správcom dátového centra, a ak tomu nebránia technické dôvody, sú obce oprávnené využívať dátové centrum a zabezpečiť prevádzkovanie informačných systémov verejnej správy v ich správe prostredníctvom dátového centra. Správca dátového centra zabezpečuje pre obce miesto na sprístupňovanie údajov súvisiacich s výkonom originálnych kompetencií, ktoré podľa osobitných predpisov poskytujú ostatným orgánom verejnej moci, a obce sú povinné ukladať tieto údaje v dátovom centre. Na účely podľa prvej vety sú obce oprávnené integrovať informačné systémy verejnej správy, ktorých sú správcami, s dátovým centrom.

Najvýznamnejším komunikačným kanálom obcí sú webové sídla obcí, ktoré prešli kompletným redizajnom tak, aby spĺňalo najnovšie štandardy prístupnosti webov samospráv a zároveň drží krok s nastoleným trendom v tvorbe dizajnovato atraktívnych webov. Najdôležitejší je však samozrejme obsah stránky, a preto aj obec dbá na aktuálnosť a presnosť poskytovaných informácií.

2.12 Životné prostredie

2.12.1 Východisková situácia

V katastrálnom území obcí platí podľa zákona č. 543/2002 Z.z. o ochrane prírody a krajiny prvý stupeň ochrany (všeobecná ochrana).

Momentálne prebieha reforma ochrany prírody a začína proces transformácie hospodárstva v chránených územiach z intenzívnej ťažby dreva na prírodu blízke obhospodarovanie, ekologické poľnohospodárstvo a mäkký turizmus s vyššou pridanou hodnotou a diverzifikovanou štruktúrou pracovných

príležitosti. Organizácie ochrany prírody majú spracované manažmentové plány, ktoré predstavujú komplexný dokument, všetky aktivity a opatrenia potrebné na udržanie druhovej pestrosti a zachovanie prírodných hodnôt.

2.12.2 Vodné hospodárstvo

Vodovodná sieť v obci Ulič je napojená na Východoslovenskú vodárenskú sústavu – zásobovaná z Vodárenskej nádrže Starina, ktorá slúži ako hlavný zdroj pitnej vody pre Prešovský a Košický samosprávny kraj. Starina, situovaná východne od Uliča. Plocha povodia nádrže Starina má 125,81 a celkový objem nádrže je 59,8 mil. Vybudovaná bola v rokoch 1981 až 1988 s cieľom zabezpečiť pitnú vodu do Východoslovenskej vodárenskej sústavy.

Z 34 obcí v okrese Snina je len 10 napojených na verejný vodovod. Z riešeného územia doliny je na vodovod napojená iba obec Ulič Runina. Obyvatelia Uličskej doliny sú zásobovaní pitnou vodou z vlastných kovaných studní, ktoré však pre nevyhovujúce odkanalizovanie odpadových vôd v týchto obciach a značné plošné znečistenie, sú z hygienického hľadiska pre pitné účely často nevyhovujúce. Je potrebné vybudovať verejné vodovody napájané z lokálnych vodných zdrojov v rámci niekoľkých celkov, napríklad:

- obce Nová Sedlica, Zboj a Uličské Krivé z vodného zdroja v katastri obce Zboj; s ohľadom na vzdialenosti medzi obcami a výdatnosť lokálnych vodných zdrojov treba posúdiť aj variant, v rámci ktorého by sa obec Uličské Krivé napojila na verejný vodovod v obci Ulič,
- obce Ruský Potok a Kolbasov napojiť zo spoločného vodného zdroja; treba však posúdiť aj variant samostatných obecných vodovodov zásobovaných vlastnými vodnými zdrojmi,
- podobne ako obce Ruský Potok a Kolbasov treba riešiť obce Topoľa a Príslop,
- v obci Runina treba napojiť zvyšné domácnosti aj budúce zariadenia cestovného ruchu (ubytovacie, stravovacie) na existujúcu vodovodnú sieť zásobovanú z lokálneho vodného zdroja.

Na verejnú kanalizáciu je napojených len 6 z 34 obcí okresu. Z riešeného územia doliny je na kanalizáciu napojená obec Ulič a Runina.

Potreba dobudovať neexistujúcu vodárenskú infraštruktúru v NP Poloniny pritom ponúka príležitosť uplatniť nový inovatívny prístup, a to z pohľadu technologického aj organizačného prostredníctvom kanalizačných systémov ukončených koreňovými čistiarnami odpadových vôd (ČOV). Správne navrhnuté a prevádzkované koreňové ČOV majú práve v prípade malých obcí na území NP Poloniny porovnateľný alebo dokonca lepší čistiaci efekt, životnosť a výrazne nižšiu energetickú náročnosť oproti bežným mechanicko-biologickým (aktivačným) ČOV. Typ obecných rozvodov verejnej kanalizácie závisí od lokálnych podmienok, v zásade však ide o bežné technické riešenia. Kanalizácia bude buď gravitačná, tlaková alebo kombinovaná. Z ekonomického aj organizačného pohľadu je však potrebné vždy posúdiť a uprednostniť, ak je to možné, kladenie vodovodných a kanalizačných potrubí do tzv. spoločnej ryhy.

Ak majú dotknuté obce tvoriť bezprostredné zázemie pre CR, mali by mať zabezpečený prístup ku garantovanej pitnej vode, ako aj zabezpečené primerané čistenie komunálnych odpadových vôd.

2.12.3 Energetické hospodárstvo

Situácia na trhu s energiami súvisiaca s vysokým nárastom cien komodít negatívne zastihla všetkých účastníkov trhu, či už odberateľov, dodávateľov, prevádzkovateľov sústav a sietí, či iných. Pandémia a neskôr vojna na Ukrajine veľmi výrazne ovplyvnili najmä ceny elektriny a plynu, pričom tieto sa už čiastočne premietli aj do cien tepla pre rok 2022 pre odberateľov zo sústav centralizovaného zásobovania tepla (CZT). Na základe uvedených skutočností, mestá a obce čelia enormnému nárastu nákladov na energie a nemajú veľa možností ako riešiť situáciu zo svojej strany, prvým krokom by malo byť zefektívnenie svojej spotreby energií, prípadne hľadanie iných riešení na zníženie svojej energetickej náročnosti napríklad aj prostredníctvom alternatívnych zdrojov zabezpečenia tepla do budúcnosti. EÚ bojuje proti klimatickým zmenám aj prostredníctvom novej politiky čistej energie, ktorú Parlament prijal v roku 2018. Zameriava sa na zvýšenie podielu spotrebovanej energie z obnoviteľných zdrojov na 32 % do roku 2030 a na vytvorenie možnosti pre ľudí vyrábať si vlastnú zelenú energiu. Okrem toho chce EÚ do roku 2030 zvýšiť energetickú účinnosť o 32,5 % a prijala právne predpisy týkajúce sa

budov a domácich spotrebičov. Ciele týkajúce sa podielu energie z obnoviteľných zdrojov aj energetickej účinnosti sa budú revidovať v súvislosti so zelenou dohodou.

V roku 2022 boli novelizované zákony o energetike a zákon o regulácii. Novela zákona č. 251/2012 Z. z. o energetike umožní vznik a fungovanie nových účastníkov trhu s elektrinou a trhu s plynom, ako sú aktívny odberateľ, energetické spoločenstvo, prevádzkovateľ zariadenia na uskladňovanie elektriny a agregátor. Úprava zákona súčasne definuje práva a povinnosti týchto nových účastníkov trhu, vrátane podmienok pre ich vstup na trh s elektrinou. Dôležitou zmenou je i ďalšie posilnenie postavenie odberateľa v tomto prípade mesta a obce na energetickom trhu a podpora rozvoja samovýroby a samospotreby energie. Novela prináša i úpravu v oblasti uskladňovania elektriny, úpravu právneho rámca pre dátové toky spojené s činnosťami nových účastníkov trhu a podporu digitalizácie energetiky. V rámci schváleného energetického balíčka sa ďalej podarilo upraviť doterajšie podmienky pre nasadzovanie inteligentných meracích systémov, upraviť oblasť obstarávania podporných služieb alebo služieb flexibility a zaviesť nové práva a povinnosti prevádzkovateľov distribučných sústav a prevádzkovateľa prenosovej sústavy. Nová legislatíva taktiež zabezpečí zvýšenie transparentnosti na energetickom trhu zavedením verejných konzultácií technických podmienok, prevádzkových poriadkov a plánov rozvoja prevádzkovateľov sústav ako kľúčových dokumentov pre užívateľov sústav z hľadiska plánovania investícií, podmienok prístupu a pripájania odberateľov a výrobcov elektriny. V rámci zmien dochádza i k rozšíreniu doterajších právomoci Úradu pre reguláciu sieťových odvetví (ÚRSO) a posilňuje sa spolupráca úradu s regulačnými orgánmi ostatných členských štátov.

V rámci doliny nie je realizovaná STL - prípojka plynu a tak rozhodujúci vykurovacím médiom je drevo v obmedzenej miere i hnedé uhlie. Perspektívne sa síce uvažuje o vybudovaní STL plynovodu z priestoru Ublánskej doliny ako podstatné perspektívnejšie riešenie do budúcnosti sa ukazuje využitie miestneho energetického potenciálu. Ako primárny zdroj na vykurovanie domácností, ohrev teplej vody, ale aj na varenie využívajú obyvatelia tuhé palivo.

Všetky obce sú elektrifikované, pričom elektrina sa na ich území nevyrába, ale dováža prostredníctvom distribučnej siete. V regióne nie sú systémy centrálného zásobovania teplom. Sektor budov predstavuje miesto najväčšej energetickej potreby a vyznačuje sa vysokou energetickou náročnosťou. Budovy všetkých kategórií sa vykurojú lokálne, najmä z vlastných kotolní na báze tuhých palív, predovšetkým palivového dreva pochádzajúceho z viac-menej lokálnej, resp. regionálnej produkcie. Všetky palivá spotrebované vo verejnej a v neverejnej doprave sú importované. S výnimkou dreva sa obnoviteľné zdroje energie (slnko, vietor, voda, biomasa a nízkopotenciálové teplo) lokálne takmer vôbec nevyužívajú.

V Uliči sú vybudované transformačné stanice pripojené na 22kV VN elektrické vedenie. Jedná sa o vzdušné vedenie. V súčasnosti sieť transformačných staníc postačuje na pokrytie. Obce sú zásobované elektrickou energiou VN a NN. Nízkonapäťový rozvod je realizovaný podľa charakteru príslušnej mestskej časti a je v prevažnej miere káblový v zemi a v niektorých odľahlých častiach mesta aj vzdušný na betónových podperách. Osvetlenie v obciach sa nachádza na vlastných stĺpoch, ale aj na stĺpoch NN.

Z hľadiska telekomunikačnej siete patria obce do UTO Snina. Existujúca kapacita je dostačujúca. Územie je súčasťou Regionálneho technického centra východ a primárnej oblasti Snina s prípojkami miestnej tel. siete na telefónnu ústredňu. Telefónne rozvody sú vedené podzemnými káblami po hraniciach miestnych komunikácií. Rozvodná sieť pokrýva celé intravilány obce. Miestnu sieť je potrebné rozšíriť vo vzťahu k rozvoju funkcií.

V rámci územia je dôležité:

- dôkladne zdokumentovať existujúci stav energetickej potreby, predovšetkým zistiť hodnotu finančného úniku z regiónu cez energetiku a stanoviť potenciál energetických úspor aj dostupných obnoviteľných zdrojov;
- navrhnúť strednodobý plán a ciele ohľadom znižovania energetickej potreby, emisií, využívania obnoviteľných zdrojov a ich regulácie z pohľadu životného prostredia vrátane konkrétnych aktivít a opatrení;
- poskytovať samosprávam podporu pri príprave konkrétnych zámerov súvisiacich s energetikou (napr. v oblasti výstavby a rekonštrukcie verejných budov alebo projektov využívania slnečnej energie, biomasy, vody, vetra alebo nízkopotenciálového tepla);

- usmerňovať samosprávy pri optimalizácii vlastnej energetickej potreby (napr. v oblasti dopravy, osvetlenia alebo vykurovacích systémov) a spotreby (napr. optimalizáciou odberných miest, vzťahov s dodávateľmi palív a elektriny), poskytovať informačný servis samosprávam aj verejnosti (napr. sprostredkovať príklady dobrej energetickej praxe), zabezpečovať osvetu a vzdelávanie a podporovať vznik partnerstiev s inými regiónmi s podobnými záujmami.

2.12.4 Odpadové hospodárstvo

Výrazným problémom v oblasti ochrany životného prostredia je zber a nakladanie s komunálnym odpadom. Jeho triedenie a nakladanie s ním je jednou z hlavných priorít územia obcí. Nedostatky pri nakladaní s odpadmi, ktoré sa výrazne prejavujú vytváraním nelegálnych skládok, predstavujú reálnu hrozbu pre životné prostredie a ďalší rozvoj obcí. V oblasti nakladania a likvidácie odpadu sú žiaduce opatrenia na úrovni obcí, ktoré by kládli väčší dôraz na zvýšenie podielu triedenia komunálneho odpadu, využívanie miestnych kapacít pre triedenie a ekologickejšie spracovanie odpadu ako je jeho skládkovanie. Občania sú slabo motivovaní k triedeniu odpadu, z čoho badať aj ich nezáujem o triedenie. Častým fenoménom je vytváranie „čiernych“ skládok odpadu, ktoré majú nielen estetický, ale aj ekologicky negatívny vplyv. Tieto negatíva pravdepodobne môže znížiť projekt adresného váženia komunálnych odpadov s využitím smart technológií.

V odpadovom hospodárstve so záväznosťou poradia priorít sa uplatňuje táto hierarchia odpadového hospodárstva:

- a) predchádzanie vzniku odpadu,
- b) príprava na opätovné použitie odpadu,
- c) recyklácia odpadu,
- d) iné zhodnocovanie odpadu, napríklad energetické zhodnocovanie,
- e) zneškodňovanie odpadu.

Mesto a obce nakladanie s komunálnym odpadom realizuje:

- v súlade so zákonom č. 79/2015 Z. z. o odpadoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, v zmysle ktorého je vypracované Všeobecne záväzné nariadenie obce Ulič č. 160/2020 o nakladaní s komunálnymi odpadmi a drobnými stavebnými odpadmi (ďalej „VZN“), v ktorom je určený systém zberu a nakladania s komunálnym odpadom,
- v súlade so všeobecne záväznými nariadeniami o nakladaní s komunálnymi odpadmi a drobnými stavebnými odpadmi.

Nakladanie s odpadom je zber, preprava, zhodnocovanie vrátane triedenia a zneškodňovanie odpadu vrátane dohľadu nad týmito činnosťami a nasledujúcej starostlivosti o miesta zneškodňovania.

V okrese Snina Zberné dvory sa nachádzajú v meste Snina a obciach **Ulič**, Ubľa a Belá nad Cirochou. Na zberný dvor nie je možné odovzdávať zmesový komunálny odpad, ten sa vyváža na skládku v obci Papín (okres Humenné). Kompostárne sa nachádzajú v meste Snina a Stakčín.

Zberný dvor Ulič prevádzkuje obec Ulič. Obec na zber, prepravu, zhodnocovanie a zneškodňovanie odpadu využíva vlastnú techniku.

Obec Ulič separuje odpad od roku 2003. Ako jedna z 9 obcí Uličskej doliny je jej geografickým centrom a má najlepšie predpoklady pre vytvorenie regionálneho zberného dvora v areáli zaniknutého podniku TVARONA Ulič, ktorý odkúpila. Tak bol pôvodne riešený aj pôvodný zámer výstavby zberného dvora, ale momentálne zberný dvor slúži iba občanom obce Ulič.

Stavba sa nachádza na okraji obce. Celý areál bývalej výrobnéj drevospracujúcej prevádzky, ktorej súčasťou je aj záujmová hala je oplotený a zabezpečený. Prístup k objektom je zabezpečený po spevnených vnútro-areálových komunikáciách, ktoré sa napoja na prístupovú komunikáciu napojenú na hlavnú cestu. Zberný dvor využíva existujúce inžinierske siete areálu (kanalizácia, voda). Súčasťou technologického riešenia zberného dvora sú: hala, dotriedňovacia linka, lisovacia technika, manipulačná technika a štiepkovač.

Časť objektov je už po rekonštrukcii a slúžia na dotriedňovanie komunálnych odpadov pre papier, plasty, kovy a sklo. Odpady sú do zberného dvora sústreďované systémom organizovaného zvozu z obce alebo donáškou od obyvateľstva. Pôvodne mali byť odoberané z jednotlivých obcí Uličskej doliny v čase a spôsobom určeným prevádzkovým poriadkom zariadenia. Všetky odpady prichádzajúce do zberného dvora sú na vstupe kontrolované a zaevidované. Po prevzatí budú odpady umiestnené podľa druhov do určených priestorov. Po nahromadení potrebného množstva budú odpady odvážané na recykláciu, využitie alebo konečné zneškodnenie do zariadení na to oprávnených.

Obec zabezpečuje vývoz tuhého komunálneho odpadu 2 x do mesiaca v zmysle spracovaného Programu odpadového hospodárstva prostredníctvom vlastnej zberovej spoločnosti.

Komunálne odpady v Uličskej doline zväša spoločnosť Fúra .

2.12.5 Zmena klímy

Klimatické zmeny už ovplyvňujú Európu v rôznych formách v závislosti od regiónu. Môžu viesť k strate biodiverzity, lesným požiarom, poklesu výnosov plodín a vyšším teplotám. Môžu tiež ovplyvniť zdravie ľudí. V roku 2021 EÚ stanovila klimatickú neutralitu, teda cieľ nulových čistých emisií do roku 2050, ako právne záväzný v EÚ. Stanovila predbežný cieľ znížiť emisie o 55 % do roku 2030. Tento cieľ nulových čistých emisií je zakotvený v zákone o klíme. Európska zelená dohoda je plánom pre EÚ na dosiahnutie klimatickej neutrality do roku 2050.

Táto Nová vodná politika v oblasti vodného hospodárstva v bode č. 14 naliehavo vyzýva, aby bolo zlepšené vykonávanie rámcovej smernice o vode a iných relevantných právnych predpisov EÚ a podľa potreby bol znížený hydromorfologický tlak v povodiach zabezpečením alebo obnovením priechodnosti riek, čo najrozšírenejším využitím zelenej infraštruktúry – napríklad opatrenia na prírodné zadržiavanie vody a obnovu ekosystémov, a najlepšie dostupné techniky a opatrenia pre zmierňovanie následkov. Takýmito opatreniami sa zníži zraniteľnosť EÚ voči potopám a suchám, podporí biodiverzita a úrodnosť pôdy, ako ajlepší stav vôd.

V bode č. 15. Rada EÚ pre životné prostredie naliehavo vyzýva členské štáty, aby vypracovali plány manažmentu povodňového rizika, ďalej FRMP (Flood risk management plan), ako vyžadujú smernice EÚ o povodniach; zdôrazňuje, že je dôležité, aby sa tieto zámery (FRMP) zohľadňovali pri vypracovávaní plánov riadenia rizík týkajúcich sa viacerých odvetví a hrozieb, a pripomína členským štátom potrebu koordinovaného a integrovaného prístupu k plánom manažmentu povodia, ďalej RBMP (River Basin Management Plan) a FRMP v súlade s článkom 9 smernice EÚ o povodniach. Týmto spracovaným akčným plánom a z neho vychádzajúcich návrhov investičných zámerov a riešení obec Ulič v plnom rozsahu odporúčania EÚ rozvinie.

EÚ prostredníctvom Európskej zelenej dohody predstavuje plán Európskej komisie na ekologickú transformáciu hospodárstva Európskej únie v záujme udržateľnej budúcnosti. Celý svet vrátane Európy, štátov, krajov a obcí sa bude musieť vysporiadať s čoraz častejšími a náročnejšími výzvami v oblasti životného prostredia a zmeny klímy. Práve Európska zelená dohoda by mala predstavovať nástroj, ako čeliť daným výzvam a premeniť ich na príležitosti, a to je aj výzvou pre obec Ulič, aby vo svojej komunite naštartovalo rozvíjanie zelenej politiky.

Klimatické zmeny spôsobené zvýšenými antropogénnymi emisiami skleníkových plynov predstavujú najvýznamnejší enviromentálny problém v ľudskej histórii. Znečisťovanie ovzdušia spôsobujú vysoké energetické vstupy v podobe fosílnych palív, uvoľňujúce skleníkový plyn – oxid uhličitý (CO₂) a ďalej najmä emisie oxidu dusného, amoniaku a metánu. Emisie skleníkových plynov v SR dosahovali najvyššiu úroveň koncom 80 rokov. V rokoch 1990 – 1994 došlo k poklesu okolo 25 % a od roku 1994 zaznamenali mierny nárast emisií. Najväčší podiel pripadá na energetický sektor asi 80 %, priemysel a poľnohospodárstvo cca po 8 % a odpadové hospodárstvo 4 %. Aj navzdory skutočnosti, že vodné pary a kyslíčnik uhličitý sú najvýznamnejšie pri vytváraní skleníkového efektu v atmosfére, N₂O (oxid dusný) a CH₄ (metán) produkované poľnohospodárskym sektorom sú považované za najdôležitejšie z pohľadu plánovania adaptívnych opatrení na znižovanie ich vplyvu na enviroment. Slovensko rovnako ako krajiny EÚ v súvislosti s prijatím Kjótskeho protokolu prijalo záväzok na 8 % zníženie emisií všetkých skleníkových plynov v porovnaní s hladinou emisií v základnom roku 1990. Poľnohospodárstvo je najvýznamnejším producentom amoniaku (NH₃) pochádzajúceho najmä z emisií zo živočíšnej výroby a poľnohospodársky využívaných pôd. Zatiaľ čo emisie zo živočíšnej výroby poklesli len v

závislosti od počtu zvierat, pôdy boli ovplyvnené okrem poklesu vstupov dusíka z minerálnych hnojív aj poklesom vstupov dusíka zo živočíšnej výroby. Na Slovensku boli vypracované viaceré koncepčné materiály, ktorých súčasťou je aj politika zmierňovania nepriaznivých účinkov klimatickej zmeny, a to priamo, znížením emisií skleníkových plynov alebo nepriamo obmedzovaním negatívnych vplyvov energetiky, poľnohospodárstva a ďalších ekonomických činností. Vláda SR v roku 2001 prerokovala a vzala na vedomie Návrh adaptačných opatrení v pôdohospodárstve SR na klimatickú zmenu. Výsledkom adaptačných opatrení v pôdohospodárstve je návrh krátkodobých a dlhodobých opatrení potrebných realizovať v slovenskom poľnohospodárstve, vodohospodárstve a v lesnom hospodárstve v súvislosti s klimatickou zmenou.

Vymedzenie klimatických oblastí sa zakladá na typizácii klímy, konštruovanej na základe teploty a vlhovej charakteristiky. Teplá a mierne teplá klíma sa ohraničuje izolíniou 50 letných dní v roku a mierne teplá oproti chladnej oblasti júlovou izotermou 16° C. Na detailnejšie delenie oblasti sa použil index zavlaženia. Záujmové územie patrí do mierne teplej oblasti a leží na rozhraní oceánskeho kontinentálneho podnebia. Priemerná teplota sa pohybuje od 4°C vo vrcholových polohách do 8°C v priestore Uličskej doliny. Sú to dobré predpoklady pre vznik inverzií. Najchladnejším mesiacom je január a najteplejším je júl. Priemerný ročný vertikálny teplotný gradient je 0,39°C, zimné obdobie trvá 78 – až 118 dní, extrémne teploty sa pohybujú od 35°C – do + 35°C.

Hydrografický je riešené územie odvodňované tokom Uličky, ktorá tvorí prítok rieky Uhu. Rieka Ulička pramení v Bukovských vrchoch vo výške cca 1100 m.n.m. tečie južným neskôr juhovýchodným smerom. V obci Ulič priberá svoj najvýznamnejší ľavostranný prítok Zbojský potok. Dĺžka toku na území Slovenskej republiky je 24,3 km. Rieka Ulička nepatrí k sledovaným tokom v rámci monitoringu tokov SR. Nenachádzajú sa na nej žiadne bilančné profily. V hodnotení môžeme vychádzať z celkového hodnotenia pomerov v povodí. Priemerne ročné prietoky sa pohybovali v rozpätí 85 – 140 % Qa. Maximálny prietok evidovaný za 100 rokov dosiahol v rieke Ulička v profile Ulič 167 m³s⁻¹. Bilancia podzemných vôd je vykazovaná podľa hydrogeologických rajónov. Ide o väčšie samostatné celky. Ulič – Uličská dolina zasahuje do hydrogeologického rajónu (HGR) P-098 paleogén povodia Uhu.

V letnom období je urbanizované prostredie katastrálneho územia obcí silne prehrievané a podlieha suchu. To prispieva k časovej a priestorovej zmene rozdelenia zrážok. Predlžujú sa periódy bez dažďa a z toho dôvodu je vysoká potreba nájsť riešenia, ktoré zastavia rizikový trend poklesu zrážok prostredníctvom posilňovania zásob vody v malých vodných cykloch v území.. Dlhodobý niekoľko ročný vplyv uplatňovania princípu čo najrýchlejšieho odvedenia dažďovej vody z územia vytvoril infraštruktúru, ktorá zvyšuje riziká sucha a mení hydrologický cyklus v území, z čoho vyplýva časová a priestorová zmena rozdelenia v distribúcii zrážok. To potvrdzuje analýza trendu poklesu zrážok v 20. storočí. Pre budúcnosť mesta i daného regiónu, zvlášť pre Horný Zemplín je to rizikové. Dlhšie obdobia bez dažďa striedané s obdobiami s intenzívnejšími a krátkymi dažďami budú v budúcnosti častejšie. Voda, ktorá je takto odkanalizovaná, steká do rieky Cirochy, čo v prípade silných návalových dažďov prispieva k povodňovým rizikám dole po prúde rieky pod mestom Snina. Obec Ulič má i veľmi veľké zastúpenie lesných ekosystémov. Na všetky strany okolia intravilánu siaha rozsiahla lesná krajina, ktorá hlavne v lete udržiava znesiteľnú teplotu. Na druhej strane, poľnohospodárska krajina sa hlavne po žatve rýchlo prehrieva, a tým prispieva aj k extrémnym horúčavam v území.

Napriek tomu, že Národný park Poloniny a obce prijímajú čiastočné riešenia, napr. pri rekonštrukciách či novostavbách vyžaduje od projektantov riešenia, ktoré vodu v území zadržia, ide iba o čiastočné riešenie, nakoľko mnoho vody z pozemkov odtieká. Uličská dolina je z hľadiska odtokových charakteristík územím, do ktorého odtiekajú vody. Základom pre analýzu bolo rozdelenie územia na odtokové plochy, tzv. mikropovodia a v nich zhodnotiť vodnú bilanciu a vplyv poškodenia krajiny na odtokové pomery a bilanciu odtokajúcej dažďovej vody bez úžitku.

2.12.6 Pôdne pomery, fauna a flóra

Pôda je jednou z najdôležitejších zložiek prírody a krajiny a je základom poľnohospodárskej a lesnej produkcie. Podlieha neustálým vývojovým zmenám, ktoré sú vyvolané rozličnými vnútornými a vonkajšími činiteľmi. Na území prevládajú hnedé lesné pôdy podzolové, oglejené a glejové. Poľnohospodárske pôdy sú

zastúpené hnedými pôdami, nivnými pôdami, ilimerizovanou pôdou oglejenou, rendzinou, lužnou pôdou glejovou a nevyvinutou pôdou.

Z hľadiska členenia vegetácie Slovenska územie patrí do oblasti východoslovenskej kveteny, čo znamená, že sa tu vyskytuje zvýšený počet východokarpatských druhov rastlín v rastlinných spoločenstvách. Sú to najmä východokarpatské endemity, ktoré sa inde na Slovensku nenachádzajú. Lesné spoločenstvo, ktoré prevláda pozostáva z buka a jedle bielej. Vo vysoko položených miestach sa tiahne pás javorových bučín, ktorých rast je obmedzený v dôsledku nepriaznivých klimatických podmienok. Súčasťou lesného spoločenstva sú aj cenné listnáče, kde rastú pospolu – lipa, jaseň, brest a javor. Horské lúky tzv. poloniny sú vzácné tým, že na nich rastú východokarpatské druhy rastlín – iskerník karpatský, zvonček jedľovitý, klinček bradatý, fialka dócka atď.. Okolie obce je bohaté aj na množstvo húb, lišajníka, machorastov a paprade.

Biotopy listnatého lesa sa vyznačujú výskytom početných skupín chrobákov (Coleoptera). Pre tieto bukové lesy sú charakteristické viaceré druhy bystrušky. Zistili sa tu i vzácné druhy z čeľade chrobákovitých žijúcich pod lístím. Ďalej sú to početné druhy dvojkřídlcov. Zo stavovcov žijú niektoré druhy vtákov a cicavcov len v pôdach lesov. Charakteristickými druhmi sú mloky, salamandry, ďatle. Osobitnú zmienku si zasluhujú dravce ako myšiak hôrny a ohrozené druhy orol skalný a výr skalný. Z cicavcov sú to jeleň obyčajný, sviňa divá, no zriedka je mačka divá. Zo šeliem sa tu bežne vyskytuje medveď, vlk a rys. Výskyt početných druhov fauny, osobitne veľkej lesnej zveri, podmieňujú rozsiahle komplexy pôvodných bukových a jedľových ekosystémov. Trvale tu žijú všetky naše druhy mäsožravcov, sporadicky sem z územia Bieszczadzského národného parku v Poľsku zabieha zubor a los. Mnohé iné zvery dodávajú tunajšej prírode život a prekrásny výhľad.

2.13 Hospodárstvo

K nosným ekonomickým odvetviam v území patrí lesné hospodárstvo. Lesy zaberajú celkovo 61 % územia okresu Snina. Lesný pôdny fond v rámci okresu predstavuje celkovú výmeru 49 229 ha. Z tejto plochy je 27 248 ha na vlastnom území NP Poloniny a 8 133 ha v jeho ochrannom pásme. Z pohľadu drevinového zloženia lesov v rámci okresu Snina je najviac zastúpenou drevinou s podielom až 65 % buk a následne hrab (6,4 %), breza (6,4 %), dub (3,9 %), smrekovec (3,8 %), javor (3,6 %), smrek (2,8 %) a borovica (2 %). Z hľadiska vekovej štruktúry prevažuje prvá a tretia veková trieda.

Najvýznamnejší regionálni zamestnávateľia sídlia buď v okresnom meste Snina (výnimkou je Lesopoľnohospodársky majetok Ulič., š. p., so sídlom v Uliči), alebo ide o Úrad hraničnej a cudzineckej polície Prezídia Policajného zboru, organizácia ministerstva vnútra z dôvodu ochrany štátnej hranice, ktoré však v rámci celkového počtu zamestnancov zamestnávajú iba zanedbateľný počet miestnych ľudí s trvalým pobytom v riešenom území.

Menší podiel na zamestnanosti majú verejná správa, obchod a služby. Na území sa nachádzajú menšie prevádzky. Sú to predajne potravinárskeho tovaru, zmiešaného tovaru, predajne nepotravinárskeho tovaru, zariadenia na údržbu a opravu motorových vozidiel, predajne pohonných hmôt, pohostinské a odbytové strediská zabezpečujúce stravovanie, občerstvenie, prípadne spoločenskú a zábavnú činnosť.

Lokálna ekonomika záujmového územia nie je dostatočne výkonná, s malými výnimkami v obci Ulič neexistujú takmer žiadne podnikateľské subjekty, ktoré by sa významnejšie podieľali na ekonomickom rozvoji. Veľa podnikov už bolo v minulosti nútených svoje podnikanie v regióne ukončiť a veľa živností a prevádzok bolo zrušených. Nepriaznivý stav podnikateľského prostredia v regióne mnohých odradil, aby vôbec začali podnikáť. Prevláda stagnácia podnikateľských aktivít, chýba inovatívny prístup a zásadný odklon od doterajšieho smerovania, resp. doteraz zaužívaných postupov. Absentuje aj efektívna podpora a koordinácia medzi podnikateľmi navzájom. Zánik pracovných miest priamo na vidieku a trend ich koncentrácie v meste Snina a jeho bezprostrednom okolí spôsobuje dochádzanie ľudí za prácou z vidieka. Obyvatelia dochádzajú za prácou do okresných miest Snina a Humenné. Táto centralizácia pracovných miest a podnikateľského prostredia prehľbuje problémy vidieka a prispieva k jeho úpadku. Druhou skutočnosťou, ktorá ovplyvňuje podnikanie je periféria územia a obmedzená možnosť napojenia na rýchlostné komunikácie.

V roku 2021 sa celá krajina zmietala v boji proti pandémie COVID-19 a s tým súvisiacimi opatreniami a problémami. Na začiatku roka 2021 bola situácia podobná ako v roku 2020, ľudia prichádzali, najmä v dôsledku pretrvávajúceho zatvárania prevádzok, obmedzeniam výroby, predaja, o prácu a trh s prácou, ale aj celkový

obchod a podnikanie, stagnovali. V druhom štvrtroku 2021 sa situácia postupne začala zlepšovať, začali sa opäť rozvíjať podnikateľské aktivity, výroba, gastro prevádzky boli znovu otvorené, hotely a ubytovane mohli opäť prijímať hostí. Tomu nasvedčujú aj čísla zverejnené na oficiálnej stránke Štatistického úradu SR. Miera evidovanej nezamestnanosti klesla a taktiež sa znížil počet uchádzačov o zamestnanie z pôvodných 2 169 na súčasných 1 801 osôb. Zapríčinením stagnácie celkovej globálnej ekonomiky sa situácia vyvíjala obdobne aj v okrese Snina. Zatváranie prevádzok, obmedzovanie výroby spôsobilo zvýšenie počtu nezamestnaných. Množstvo osôb, najmä mužov v produktívnom veku, bolo nútených, po strate zamestnania, odísť za prácou do zahraničia, prípadne, ak sa im to nepodarilo, zaradili sa medzi uchádzačov o zamestnanie. Podobne, ako v celoslovenskom meradle, aj v okrese Snina, sa druhá polovica roka 2021 ocitla v pozitívnejších číslach, keď sa pomaly opäť začala prebúdzajú ekonomická aktivita. Avšak je potrebné konštatovať, že veľké množstvo osôb v produktívnom veku odchádza stále za prácou do zahraničia a ekonomická aktivita v okrese nedosiahla úroveň pred pandémieu.

Lesopôľnohospodársky majetok Ulič, štátny podnik (LPM)

LPM Ulič je dlhé roky najväčším zamestnávateľom v Uličskej doline. Keďže zhruba 90 % pozemkov v správe štátneho podniku sa nachádza na území Národného parku Poloniny a jeho ochranného pásma, prevod pozemkov pod štátnu ochranu prírody SR sa dotkne aj LPM. Po odčlenení lesných pozemkov do Správy Národného parku Poloniny a po plánovanej zonácii národného parku ostane v LPM Ulič zhruba 7900 hektárov hospodárskeho lesa z pôvodných vyše 23.800 hektárov. To rozhodne nestačí na rentabilnú existenciu samostatného štátneho podniku, čo priamo ohrozuje existenciu 100 zo súčasných 155 pracovných miest predovšetkým v poľnohospodárskej správe, dopravnno-manipulačnej správe, drevárskej výrobe a na ústredí LPM Ulič. Po zlúčení LPM Ulič s Lesmi SR vznikne od 1. januára 2023 Odštepny závod Ulič, v ktorom rezort plánuje zachovať všetky činnosti, vrátane obhospodarovania poľnohospodárskej pôdy, chovu hovädzieho dobytku a produkcie mlieka.

Lesopôľnohospodársky majetok Ulič, štátny podnik bol založený zakladacou listinou Ministerstva pôdohospodárstva a výživy SR Bratislava zo dňa 30.6.1988 č. 5150/1988-63 ORP. Zapísaný je v Obchodnom registri Okresného súdu Prešov v odd. Pš, vložka č. 5/P. Tento štátny podnik je v zmysle Obchodného zákonníka hospodárskou organizáciou s trvalou prevádzkovou výrobou, obchodom a právom poskytovania služieb. Hospodári na lesnom a poľnohospodárskom pôdnom fonde. Jeho výrobné zameranie je v spojení poľnohospodárskej výroby, lesníctva a spracovania drevnej suroviny v piliarskej výrobe. Pre zachovanie vidieckeho osídlenia a sociálno-ekonomického rozvoja tohto regiónu podnik plní rozhodujúcu funkciu. Zamestnáva priamo 192 pracovníkov a ročne spolupracuje s ďalšími 50 - 70 živnostníkmi v rámci dodávateľských poskytovaných služieb.

Poľnohospodárske pôdy využíva Lesopôľnohospodársky majetok LPM Ulič, ktorý hospodári v k. ú. Kolbasov, Nová Sedlica, Príslop, Runina, Ruský potok, Topoľa, Ulič, Uličské Krivé, Zboj.

V súčasnosti podnik obhospodaruje 24 759 ha lesného pôdneho fondu, z ktorých je vo vlastníctve štátu 18 457 ha a 2 384 ha poľnohospodárskej pôdy, z čoho 617 ha pôdy je ornej. Takmer celé obhospodarované územie podniku sa nachádza na území Národného parku Poloniny, z čoho vyplývajú závažné obmedzenia hospodárskej činnosti. Momentálne sa pripravuje zonácia Národného parku.

V súvislosti s výstavbou Vodárenskej nádrže Starina bolo vystahovaných 7 obcí a podnik v pásmach hygienickej ochrany vodného zdroja Vodárenskej nádrže Starina obhospodaruje 3 600 ha lesnej a takmer 900 ha poľnohospodárskej pôdy so značne obmedzujúcimi podmienkami vyplývajúcimi z režimu hospodárenia v PHO.

LPM je zameraný predovšetkým na lesnícku výrobu, menej na poľnohospodársku. Poľnohospodárska pôda v riešenom území sa vyznačuje nízkym zastúpením ornej pôdy a vysokým zastúpením trávnatých porastov, čo spolu s klimatickými podmienkami určuje krmovinárskeho charakter výroby. Rastlinná výroba je zameraná na pestovanie pšenice, raže, jačmeňa a repky ozimnej. Z krmovín majú v štruktúre osevu majú najväčšie zastúpenie kukurica na siláž, ďatelinotrávne miešanky a ďatelina. Najvyššie percento majú trvalo trávne porasty, ktorých podiel dosahuje až 80 %. Výrobné podmienky i krmovinárskeho charakter rastlinnej výroby predurčujú poľnohospodársky podnik na chov hovädzieho dobytku. Zaťaženosť pozemkov hospodárskymi zvieratami je pomerne nízka. Podnik ma rozmiestnene poľnohospodárske dvory v k. ú. Nová Sedlica, Runina, Ulič, Zboj, z celkovým počtom cca 1200 ks.

HANY Ulič, s. r. o.

Spoločnosť sa venuje výrobe domácich ručne lepených pirohov a plnených knedličiek. Vyrába celkovo viac ako 20 druhov výrobkov z troch druhov cesta určených na varenie alebo pečenie. Mesačná výroba spoločnosti predstavuje niekoľko ton. Samotná výroba sa nachádza v obci Ulič. Firma pôsobí na domácom trhu už takmer 8 rokov a svoje výrobky dodáva pre viacero obchodných reťazcov a pre mnohé reštauračné zariadenia prevažne na východnom Slovensku. V roku 2016 firma získala certifikát Ministerstva hospodárstva SR pre finančne stabilnú firmu. V súčasnosti táto firma zamestnáva 20 pracovníkov na riadny pracovný úväzok a 10 pracovníkov pracuje na dohodu. Vybudovaním nových výrobných priestorov a rozšírením prevádzky by táto firma vedela vytvoriť minimálne 20 nových pracovných miest priamo v regióne. Zároveň navrhujeme podporiť výrobu ovocných a bylinných sirupov, ktorá sa rozbiehala v rámci spoločnosti HANY Ulič, s. r. o., a dnes figuruje pod vlastnou značkou **mMMm Vlčie sirupy**. Rozšírenie výroby by prinieslo do regiónu 10 nových pracovných miest

V regióne pôsobia aj urbárske spoločnosti, tie však prevažne nikoho stabilne nezamestnávajú; svoju činnosť si zabezpečujú subdodávateľsky. Ich ekonomické ukazovatele nie sú verejne dostupné.

Vychádzajúc z potenciálu a zdrojov záujmového územia, primárne územia NP Poloniny a jeho priľahlého okolia, možno konštatovať, že (s výnimkou porezu dreva v Uliči, Stakčine a Uličskom Krivom a drevovýroby v Pčolinom) na území absentuje spracovanie dreva s pridanou hodnotou. Preto je vhodné vytvoriť sociálny podnik a jeho činnosť orientovať na: výrobu polotovarov z dreva na ďalšie využitie (napr. komponenty z dreva na výrobu nábytku, hračiek, interiérových i exteriérových doplnkov), výrobu úžitkových predmetov a suvenírov (napr. lopáriky, police, drevený riad, lavičky, drevené kocky, hlavolamy a pod.). Napriek dostatku drevnej hmoty, ktorá sa na území ťaží aj popri prísnej ochrane chránených území, je na území relatívny problém so zabezpečením palivového dreva. Ďalšou možnosťou pre činnosť sociálneho podniku je príprava, distribúcia a predaj palivového dreva. S tým súvisí aj ďalší málo využívaný zdroj, a tým je zvyšková drevná hmota po ťažbe a spracovaní. Ako vhodná sa javí aj výroba drevených briekiet.

3 Programová časť

V programovej časti sú na základe identifikovaných potrieb, východísk a možných riešení v SMART Stratégii 2030, definované konkrétne priority, strategické oblasti, aktivity, ktoré subjekty v území plánujú realizovať v období 2022 – 2030.

Priorita č. 1 Rozvoj regiónu s využitím prírodného a kultúrneho potenciálu

Strategická oblasť 1.1 Ochrana Karpát

Špecifický cieľ:

- 1) Spolupracovať s aktérmi na území destinácie s Národným parkom Poloniny a ŠOP SR – Správa CHKO Vihorlat.

Aktivity :

- a) Spolupráca s aktérmi na území destinácie s Národným parkom Poloniny a ŠOP SR – Správa CHKO Vihorlat v súlade s Programom starostlivosti o Národný park.

Strategická oblasť 1.2 SMART TOURISM DESTINATIONS Podpora systému riadenia destinácie

Špecifické ciele:

- 1) Sieťovať aktérov z územia.

Sieťovanie aktérov je kľúčovým pilierom pre tvorbu ucelenej a konkurencieschopnej ponuky. Táto priorita je jednou z kľúčových pre oblasť udržateľného cestovného ruchu. Organizácie v destinačnom manažmente koordinujú rozvoj priamo na lokálnej úrovni tak, aby boli všetky ostatné podmienky a predpoklady udržateľného rozvoja (ostatné aktivity a navrhnuté opatrenia) naplnené. V území je vzhľadom na nízky stupeň rozvoja nevyhnutné sieťovanie nielen aktérov v rozvoji cestovného ruchu a poskytovateľov služieb, ale aj vzdelávacích, kultúrnych a iných inštitúcií. Tieto aktivity už v súčasnosti v okrese Snina v rámci svojich možností realizuje Oblastná organizácia cestovného ruchu, ktorej úlohou je okrem rozvoja na lokálnej úrovni aj prepájanie a vytváranie komplexnej a synergetickej ponuky dvoch okresov (Snina, Humenné). Je zriadená podľa zákona č. 91/2010 o podpore cestovného ruchu práve za účelom plnenia aktivít v oblasti destinačného manažmentu a marketingu. Aj napriek existencii OOCR Horný Zemplín a Horný Šariš, Destinačná stratégia rozvoja cestovného ruchu v okrese Snina, v NP Poloniny 2030 odporúča vytvoriť lokálnu DMO Poloniny.

- 2) Formovať imidž a značky destinácie.

Formovať imidž a značky destinácie (vrátane brandingu tematických trás) komunikačné a iné s tým súvisiace aktivity, ktoré sú nevyhnutnou „koncovkou“ pre umiestnenie ponuky na trhu cestovného ruchu (označované často aj ako „spropagovanie regiónu“, ktoré už ale v súčasných podmienkach nie je len o tvorbe a tlači propagačných materiálov, ale komplexnom marketingovom manažmente, ktorý zahŕňa moderné digitálne formy). Cieľom je tvorba ucelenej a komplexnej destinačnej ponuky atraktivít okresu Snina, ako súčasť ponuky destinácie Horný Zemplín a naviazanie na produktový marketing v turistickej destinácii Prešovského kraja.

Aktivity :

- a) Iniciovať vznik lokálnej DMO Poloniny.
- b) Spolupráca s aktérmi na území destinácie v prípade budovania infraštruktúry cestovného ruchu a tvorby produktov.
- c) Rozvíjať cezhraničnú spoluprácu v oblasti turizmu.
- d) Vykonávať osvetu k významu cestovného ruchu a realizovať vzdelávacie akcie, semináre, workshopy, infocesty.
- e) Realizácia destinačného marketingu a propagácie územia.
- f) Účasť na výstavách a veľtrhoch CR.

Strategická oblasť 1.3 Skvalitnenie dopravnej dostupnosti a prístupnosti destinácie turistických cieľov

Špecifické ciele:

- 1) Skvalitniť dopravnú dostupnosť a prístupnosť destinácie a turistických cieľov.

Skvalitniť dopravnú dostupnosť a prístupnosť destinácie a turistických cieľov, prostredníctvom automobilovej, autobusovej dopravy. Dostupnosť je základným predpokladom prilákania návštevníka do územia. Je problémovou oblasťou viacerých území Prešovského kraja, ale osobitne okresov v jeho južnej časti (vrátane okresu Snina), čo súvisí aj s ich horším napojením, nie len verejnou, ale aj osobnou automobilovou dopravou po cestách I. triedy.

- 2) Zlepšiť stav infraštruktúry pri turistických bodoch záujmu.

Zlepšiť stav infraštruktúry pri turistických bodoch záujmu (chodníky, parkoviská, sociálne zariadenia a i.) a pripravenosti verejnej infraštruktúry na rozvoj cestovného ruchu, zlepšiť dostupnosť územia a mobility návštevníkov okresu Snina ako súčasť destinácie Horný Zemplín, prostredníctvom cyklistických komunikácií medzinárodného významu (prepojenie obce Ulič a Humenné, napojiť centrá rozvoja na existujúcu sieť verejnej dopravy vrátane zohľadnenia potrieb návštevníkov (vybavenia dopravných prostriedkov a pod.),

- 3) Rozvíjať nové a existujúce cykloturistické trasy, doplnkovú infraštruktúru a služby

Rozvíjať nové a existujúce cykloturistické trasy, doplnkovú infraštruktúru a služby, tak, aby boli dlhodobo udržateľné a mali vysokú kvalitu; strategicky plánovať rozvoj cykloturistiky (budovanie nových a obnova existujúcich trás) tak, aby boli na bicykli dostupné kľúčové turistické body záujmu, zokruhovanie cyklotrás. Na Slovensku, ale aj v zahraničí, sa zvyšuje popularita cykloturistiky ako aktivity návštevníkov aj jednoduchých výletníkov. Prispieva k tomu aj trend využívania elektrických bicyklov. Zvyšujú sa nároky návštevníkov na pobyt v destináciách a možnosti vykonávania cykloturistiky, napojenie centier rozvoja prostredníctvom cykloturistických trás. Snina patrí medzi okresy s nízkou hustotou cykloturistických trás v Prešovskom kraji. Podstatné je aj napojenie cyklochodníka na cyklomagistrálu, ktoré umožní prepojenie na sieť medzinárodných diaľkových trás Eurovelo a budovanie iných lokálnych cykloturistických trás v súlade so zásadami ochrany prírody pre rôzne cieľové skupiny návštevníkov.

Aktivity:

- a) Vybudovať a opraviť siete peších trás, bežkárskych tratí.
- b) Vybudovať a opraviť siete náučných chodníkov.
- c) Vybudovať a opraviť siete cyklotrás a cyklochodníkov.
- d) Preväzovanie turistických cieľov vhodnými formami dopravy vrátane budovania súvisiacej infraštruktúry (napr. navigačné systémy).
- e) Vybudovať vhodné prístupové dopravné body v destinácii s potrebnou infraštruktúrou (parkoviská, odpočívadlá, WC, infokiosky, občerstvenie, nabíjacie stanice pre elektrobicykle a pod.).
- f) Podporovať prepojenie regiónu pomocou posilnenia sezónnej kyvadlovej prepravy (napr. cyklobusy, skibusy a pod.).

Strategická oblasť 1.4 Vybudovanie a modernizácia turistických cieľov, atraktivít a skvalitnenie služieb

Špecifické ciele:

1) Vybudovať a modernizovať turistické ciele a atraktivity

Vybudovať a modernizovať turistické ciele a atraktivity, ktoré sú založené na jedinečnom kultúrno-historickom a prírodnom potenciáli okresu a služieb s vysokou pridanou hodnotou pre návštevníka. Zlepšiť stavebno-technický stav národných kultúrnych pamiatok a ostatných pamiatkovo chránených objektov a historických budov. Treba si uvedomiť, že rozsah destinačnej ponuky závisí od technického stavu pamiatok a iných jedinečných atraktivít, ich vybavenia pre poskytovanie kvalitných zážitkových produktov aj zapojenia aktérov v územiach do tvorby ucelenej ponuky. Vo väčšine regiónov Slovenska, nie len v okrese Snina, je nevyhovujúca aj vybavenosť a nízka pripravenosť objektov, lokalít a kultúrnych inštitúcií pre poskytovanie služieb návštevníkom (vrátane nízkeho stupňa inovatívnosti a využívania smart riešení v objektoch, ktoré sú pre návštevníkov v súčasnosti už sprístupnené, tých je však v okrese Snina v súčasnosti minimum, preto je tieto aktivity potrebné realizovať súbežne s obnovou lokalít, obnovou, rekonštrukciou a vybavením národných kultúrnych pamiatok, ostatných pamiatkovo chránených objektov, historických budov (miestnych pamätihodností), revitalizáciu historických parkov, záhrad, pietnych miest a iných lokalít kultúrneho a prírodného dedičstva priamo využiteľných v produkte kultúrno-poznávacieho cestovného ruchu a zároveň pri rozvoji zázemia pre pobyt návštevníkov.

2) Zatraktívniť priestor pre oddych a rekreáciu návštevníkov.

Zaostávanie okresu Snina sa podpísalo na zanedbanosti zázemia obcí a centier rozvoja, ktoré musia byť obnovené ako atraktívne miesta pre pobyt návštevníka „ruka v ruke“ pri rozvoji služieb, pretože aj zastavené územia obcí tvoria priestor pre oddych a rekreáciu návštevníkov. Vedľajším cieľom je vytváranie kvalitných podmienok pre život obyvateľov a zlepšovanie dostupnosti služieb aj pre túto cieľovú skupinu, čím táto priorita v rozvoji udržateľného cestovného ruchu priamo prispieva aj k rastu kvality života v okrese.

3) Vytvoriť zážitkové programy.

Zážitkové programy musia byť zamerané na spoznávanie týchto významných lokalít s aktívnym zapojením návštevníka, aj ako súčasť tematických múzeí a expozícií s cieľom zvýšenia interaktivity a prezentácie prostredníctvom technologických prvkov.

4) Vytvoriť a rozšíriť ponuku pre aktívne trávenie voľného času návštevníkov.

Ponuka musí predlžovať pobyt v regióne (komplexný rozvoj cykloturistiky, trás a doplnkovej infraštruktúry).

5) Zvýšiť kvalitu (atraktivitu a funkčnosť) rekreačného zázemia pre pobyt návštevníkov s ohľadom na udržateľný prírodný turizmus.

6) Podporiť rozvoj služieb.

Služby, ktoré vytvárajú základné predpoklady pre pobyt návštevníka v okrese a aj ďalšiu spotrebu. Aktivity majú smerovať k podpore rastu výkonnosti v cestovnom ruchu (prenocovaní – rozvoj pobytového cestovného ruchu) prostredníctvom zlepšenia dostupnosti služieb pre návštevníkov, ale zároveň kvalitného a udržateľného zázemia pre ich pobyt a rekreáciu.

7) Podporiť tvorbu nových pracovných miest.

Je potrebné zamerať sa na rozvoj udržateľných služieb a projektov, ktoré integrujú poskytovanie viacerých služieb pre návštevníkov (napr. ubytovacích služieb turistickej kategórie,

návštevníckeho servisu, doplnkových služieb v cykloturistike v nadväznosti na rozvoj cykloturistických trás a iné), t. j. projektov, ktoré prostredníctvom komerčných služieb zabezpečujú udržateľnosť aj takých služieb, ktoré priamo negenerujú príjmy, ale sú nevyhnutné pre rozvoj cestovného ruchu (napríklad uvedeného návštevníckeho servisu a pod.).

Aktivity:

- a) Vybudovanie a modernizácia atraktivít cestovného ruchu
- b) Vybudovanie a revitalizácia turistického areálu, športovo oddychového areálu
- c) Vybudovanie, modernizácia, nákup vybavenia a softwaru turisticko-informačného centra
- d) Vybudovanie návštevníckeho centra, tematických múzeí a expozícií
- e) Vybudovanie kováčskej vyhne
- f) Rozšírenie miniskanzenu
- g) Vybudovanie a rekonštrukcia amfiteátra
- h) Obnova a revitalizácia lokalít kultúrneho a prírodného dedičstva, národných kultúrnych pamiatok, pamiatok a predmetov
- i) Revitalizácia historických parkov, záhrad a pietnych miest
- j) Tvorba zážitkových programov
- k) Rekonštrukcia ubytovacích a stravovacích zariadení

Strategická oblasť 1.5 Podpora tvorby regionálnych produktov

Špecifické ciele:

- 1) Podporiť tvorbu regionálnych produktov.

Podporiť tvorbu regionálnych produktov a vytvoriť ucelenú a komplexnú destinačnú ponuku atraktivít územia, ako súčasť ponuky destinácie Horný Zemplín a nadväzanie na Prešovský samosprávny kraj. Okres Snina disponuje v oblasti kultúrneho dedičstva a histórie jedinečným a zatiaľ nevyužitým potenciálom pre rozvoj cestovného ruchu, nie len pre širšiu destináciu Horný Zemplín, ale aj v rámci Prešovského kraja, spojeným s tradíciou spracovania železnej rudy v regióne.

- 2) Pripraviť tematické trasy a zážitkové produkty.

Pripraviť v jednej téme trasy na základe mapovania a sieťovania aktérov v rozvoji cestovného ruchu. Tematické trasy a zážitkové produkty je potrebné vytvoriť na základe produktových línií definovaných v strategických dokumentoch CR.

- 3) Vytvoriť ucelenú destinačnú ponuku

Vytvoriť ucelenú destinačnú ponuku zážitkových programov remesiel podporenú predajom lokálnych produktov návštevníkom (vytvárania odbytových miest ako doplnkovej aktivity k projektom). Územie má veľmi dobrý potenciál aj pre aktivity a tvorbu jedinečných zážitkových programov spojených so spoznávaním a udržateľným využívaním prírodného dedičstva, napríklad s chovom včiel, pestovaním ovocia, starostlivosťou o staré odrody stromov (vrátane programov environmentálneho vzdelávania – produktov v prírodnom a iných formách udržateľného cestovného ruchu – vidieckom, agroturistike a i.), a na to nadväznú vytváranie odbytových miest lokálnej poľnohospodárskej a potravinárskej produkcie pre návštevníkov ako doplnkovej aktivity k projektom.

- 4) Vytvoriť pracovné miesta

Vytvoriť pracovné miesta pre znevýhodnené skupiny na trhu práce, vrátane generácie 55 + prostredníctvom dlhodobých udržateľných pracovných príležitostí v činnostiach, ktorým sa v súčasnosti venujú len vo voľnom čase a prispievajú k uchovávaniu kultúrneho dedičstva (najmä remeslá). Aktivity síce nepriamo, ale významne, prispievajú k rozvoju kvalifikovanej pracovnej sily a zamestnanosti v cestovnom ruchu, ale aj v nadväzných odvetviach. A to tým, že prepája aktérov a na princípe vytvárania

„klastra“ rozvíja horizontálnu aj vertikálnu spoluprácu medzi odvetvami aj rôznymi skupinami aktérov vo všetkých sektoroch.

Aktivity:

- a) Tvorba regionálneho produktu
- b) Podpora tradičných remesiel
- c) Tvorba produktu Karpatské koľajky – po stopách uzkoľajových železníc v Karpatoch
- d) Obnova tradície hutníctva a železiarstva
- e) Podpora valašskej kultúry
- f) Rozvoj konopárstva so zameraním na spracovanie konopnej slamy
- g) Výstavba tržnice pre podporu predaja lokálnych produktov
- h) Organizovanie podujatí, festivalov

Priorita č. 2 Integrácia sociálnej a zdravotnej starostlivosti

Strategická oblasť 2.1 Prepojenie integrácia sociálnej a zdravotnej oblasti

Špecifické ciele:

1) Vytvoriť Agentúru integrovanej starostlivosti

Vytvoriť Agentúru integrovanej starostlivosti Uličskej doliny, ktorá bude poskytovať integrovanú starostlivosť o seniorov. Agentúra bude samostatnou právnickou osobou s plnou právnou subjektivitou. Aktivity agentúry musia byť v súlade s legislatívou SR. Následne sa urobí registrácia pre zabezpečenie alebo poskytovanie sociálnych služieb, sociálneho poradenstva, odborných činností v zmysle zákona č. 448/2008 Z.z. o sociálnych službách. Tento model integrovanej starostlivosti o seniorov, prostredníctvom Agentúry integrovanej starostlivosti bude navrhnutý so všeobecným cieľom prekonať systémové rozdelenie zdravotného a sociálneho systému na Slovensku už v rámci existujúcich legislatívnych možností. Navrhovaný model má zlepšiť úroveň starostlivosti starších, ako aj ponúknuť finančne a inštitucionálne udržateľný spôsob jej poskytovania. Jeho hlavným cieľom je zlepšiť kvalitu a dostupnosť starostlivosti o starších. Preto vychádza z princípov integrovanej starostlivosti zameranej na človeka na úrovni komunity. Agentúra bude zastrešovať totiž okrem poradenstva v sociálnej a zdravotnej oblasti aj posilnenie originálnych kompetencií samospráv a predovšetkým poskytovanie domácej opatrovateľskej starostlivosti. Tento model tiež vníma organizačné a finančné aspekty, ktoré sú základom dosiahnutia dlhodobej udržateľnosti poskytovania starostlivosti. Ak skupina obcí spojí svoje zdroje a kapacity, aby zorganizovala integrovaný systém poskytovania starostlivosti o starších, model navrhuje, aby boli všetky dodatočné náklady pokryté z príspevkov miestnej samosprávy s potenciálnou podporou regionálnych inštitúcií, ako aj s podporou z fondov Európskej únie počas fázy zakladania. Tento prístup tiež naznačuje, že škálu a ciele modelu možno prispôsobiť dostupným zdrojom bez straty základných komponentov. Očakáva sa, že model bude v budúcnosti finančne sebestačný. Napriek tomu sa vo fáze založenia Agentúry odporúča mobilizovať zdroje EÚ na podporu jej činnosti, ako aj na nevyhnutné zlepšenie infraštruktúry. Navrhovaný model starostlivosti o starších predstavuje dôležitú inováciu v území.

2) Prevádzkovať Centrum integrovanej zdravotnej a sociálnej starostlivosti.

Aktivity:

- a) Vytvoriť Agentúru integrovanej starostlivosti
- b) Vytvoriť a prevádzkovať Centrum integrovanej zdravotnej a sociálnej starostlivosti

Strategická oblasť 2.2 Sociálna starostlivosť

Špecifické ciele:

- 1) Zvýšiť dostupnosť a kvalitu zdravotnej starostlivosti
- 2) Zabezpečiť dostupnosť kvalitných sociálnych služieb
- 3) Posilniť sociálnu integráciu osôb ohrozených chudobou a sociálnym vylúčením
- 4) Rozšíriť kapacity komunitnej sociálnej starostlivosti
- 5) Rozšíriť a obnoviť kapacity následnej a ošetrovateľskej starostlivosti
- 6) Rozšíriť a obnoviť kapacity paliatívnej starostlivosti

Aktivity:

- a) Výstavba zariadení pre paliatívnu starostlivosť
- b) Výstavba nízkoprahové centra pre deti a rodinu
- c) Výstavba nízkoštandardných bytov

- d) Vybudovanie, rekonštrukcia, revitalizácia okolia a nákup vybavenia pre komunitné centrum
- e) Zriadenie strediska osobnej hygieny a práčovne pre MRK
- f) Zriadenie a vybavenie denného stacionára
- g) Zriadenie denných centier pre seniorov
- h) Zriadenie zariadenia opatrovateľskej služby
- i) Podpora pomoci pre seniorov
- j) Podpora terénnej sociálnej práce
- k) Podpora opatrovateľskej služby
- l) Zriadenie prepravnej služby
- m) Lepší prístup k vzdelávaniu pre deti so zdravotným znevýhodnením

Strategická oblasť 2.3 Zdravotníctvo

Špecifické ciele:

- 1) Zvýšiť dostupnosť a kvalitu zdravotnej starostlivosti
- 2) Zabezpečiť dostupnosť kvalitných zdravotných služieb

Aktivity:

- a) Rekonštrukcia zdravotníckeho strediska

Priorita č. 3 URBAN ECOSYSTEM

Strategická oblasť 3.1 Aktívna EVS/e-GOV

Špecifické ciele:

1) Vybudovať smart government

Vybudovať proklientsky orientovanú, odbornú, transparentnú a inteligentnú verejnú správu (smart government). Informačné technológie sa stávajú neoddeliteľnou súčasťou každodenného života zamestnancov úradov a obyvateľov územia. Je dôležité využívať eGovernment prostredníctvom zdieľaných dát, optimalizáciou procesov, zvyšovaním sofistikovanosti služieb, a tým pádom odbremeňovaním občanov od administratívnej záťaže. E-government chápeme ako využívanie informačno-komunikačných technológií (IKT) pri výkone verejnej moci. To znamená, že v procese komunikácie v rámci inštitúcií, medzi inštitúciami, medzi verejnou správou a občanmi, podnikateľským sektorom a administratívou sú používané moderné IKT, ktoré pomaly, ale iste nahrádzajú „papierový svet a papierové procesy“. Elektronickými službami sú služby pre občana, pri ktorých sú využívané IKT. To znamená, že je možné vybaviť ich online. Katalóg existujúcich elektronických služieb mesta nájdete na portáli www.digitalnemesto.sk. Digitálne mesto ponúka elektronické služby pre občana, podnikateľa a samosprávu.

2) Poskytovať občanom vysoko kvalitné, dostupné verejné služby

Poskytovať občanom vysoko kvalitné, dostupné verejné služby efektívnym spôsobom v každej fáze ich života či podnikania. Efektívna verejná správa má klientovi dodať požadovanú službu v požadovanej kvalite, za nižšie poplatky a v kratšom čase. Verejná správa, ktorá má dôveru občanov a motivuje ich k aktívnej spolupráci na správe a rozvoji vecí verejných vo vzájomnom dialógu, je kľúčovým partnerom v ekonomickom rozvoji, poskytovaní služieb a je správcom mechanizmov pre vykonávanie hodnôt sociálnej súdržnosti a rovnosti príležitostí.

3) Elektronizácia procesov výkonu obcí

Dosiahnuť stupeň modernizácie prostredníctvom elektronizácie optimalizovaných a integrovaných procesov výkonu obcí a začať využívať informačné a komunikačné technológie on-line vo verejnej správe spojené s organizačnými zmenami a novými zručnosťami s cieľom zlepšiť služby verejnej správy a uplatňovanie demokratických postupov, ako aj posilniť podporu verejných politík.

Aktivity:

- a) Zmapovanie jestvujúceho stavu pokrytia územia optickou sieťou
- b) Realizácia optickej siete
- c) Diverzifikácia a deinštitucionalizácia služieb
- d) Vytvorenie centra zdieľaných služieb
- e) Zavedenie klientskych centier (one stop shops) pre verejné služby
- f) Nákup moderných technológií, softwaru elektronických služieb, manažment údajov, Cybersecurity
- g) Vytvorenie e-GOV
- h) Sprístupnenie rôznych aplikácií pre verejnosť (mapové a pozemkové)
- i) Modernizácia a rozšírenie jestvujúceho kamerového systému

Strategická oblasť 3.2 Trvalo udržateľná mobilita

Špecifické ciele:

1) Zlepšiť súčasnú situáciu v oblasti mobility.

Doprava a mobilita zohrávajú zásadnú úlohu v každodennom živote ľudí a podnikov. Obce spájajú každodenné toky ľudí a tovaru. Tá sa zakladá na hustote osídlenia a tokoch dochádzky do zamestnania a zameriava sa na zachytenie celej spádovej oblasti. Bezpečnejšie cesty pre všetkých bez ohľadu na druh dopravy zvyšujú prístupnosť a prispievajú k vyššej kvalite života. Udržateľná mobilita znamená vytvorenie takých podmienok pre obyvateľov, ktoré umožnia: bezproblémové cestovanie za účelom uspokojovania a vykonávania rozličných potrieb a aktivít obyvateľstva, bezproblémové cestovanie znevýhodnených skupín obyvateľstva, ako sú starší, zdravotne postihnutí, deti, väčší podiel na využívaní verejných (hromadných) druhov dopravy a redukovanie individuálnej automobilovej dopravy, podporu environmentálne vhodnejších a energeticky nenáročných druhov dopravy; bezpečnú dopravu.

Aktivity:

- a) Analýza cestnej siete/Koncepcia rozvoja cestnej siete
- b) Vytvoriť integrovaný rozvoj všetkých druhov dopravy a posun smerom k udržateľnej mobilite
- c) Vybudovanie a osadenie siete sčítačov a senzorov
- d) Osadenie monitorovacích zariadení znečistenia ovzdušia
- e) Osadenie dopravnej navigácie, dynamický systém navádzania na voľné parkoviská, elektronické informačné systémy
- f) Osadenie a obnova dopravného značenia
- g) Osadenie, rekonštrukcia a modernizácia autobusových zastávok
- h) Revitalizácia námestí
- i) Rekonštrukcia/modernizácia ciest II. a III. triedy v nevyhovujúcom a havarijnom stave
- j) Pravidelná údržba opravy dopravnej infraštruktúry, cestnej siete II. a III triedy
- k) Vybudovanie, rekonštrukcia, prestavby a opravy mostov a lávok
- l) Vybudovanie a rekonštrukcia chodníkov
- m) Vybudovanie nabíjajúcich staníc pre bicykle, automobily, bikesharing
- n) Vybudovanie, vyznačenie cyklochodníkov
- o) Vybudovanie cykloparkovísk a osadenie bezpečných cyklostanov
- p) Kampane na udržateľnú mobilitu, dopravná výchova/dopravné kampane
- q) Rekonštrukcia hasičskej stanice
- r) Vybudovanie odstavných parkovísk a sociálnych zariadení
- s) Výstavba Autocampingu

Priorita č. 4 GREENDEAL

Strategická oblasť 4.1 Energy

Špecifické ciele:

1) Zabezpečiť dodávky tepla,

Zabezpečiť spoľahlivosť, bezpečnosť dodávky tepla, hospodárnosť pri výrobe, rozvode a spotrebe tepla na princípe trvalo udržateľného rozvoja, s dôrazom na ochranu životného prostredia a v súlade so zámermi energetickej politiky SR a záväznými legislatívnymi predpismi v oblasti energetiky

2) Zvýšiť podiel obnoviteľných zdrojov energie na energetickom mixe.

Zvýšiť podiel obnoviteľných zdrojov energie na energetickom mixe prostredníctvom kombinovanej výroby elektriny, tepla a chladu. Zabezpečiť výrobu energie z odpadu, obnoviteľných zdrojov.

- 3) Znížiť závislosť na fosílnych palivách.
- 4) Inventarizácia potenciálu energetických úspor v jednotlivých oblastiach verejného sektora,
- 5) Rekonštruovať existujúce systémy zásobovania teplom.
- 6) Zabezpečiť výstavbu nízkoenergetických a pasívnych budov, domov.
- 7) Vybudovať diaľkové vykurovanie a chladenie vo verejných budovách.

Aktivity:

- a) Rekonštrukcia káblových rozvodov vo verejných budovách
- b) Dobudovanie infraštruktúry (vodovod a kanalizácia)
- c) Zníženie energetickej náročnosti budov a areálov
- d) Rekonštrukcia tepelného hospodárstva s prihliadnutím na požiadavky EÚ
- e) Vybudovanie diaľkového vykurovania a chladenia vo verejných budovách
- f) Podpora budovania nových účinných systémov centrálného zásobovania teplom
- g) Rekonštrukcia obecného úradu, kultúrneho domu, domu smútku

Strategická oblasť 4.2 Zmena klímy

Špecifické ciele:

- 1) Zadržiavať maximálne množstvo vody v krajine.
- 2) Spomaliť povrchový odtok dažďovej vody.
- 3) Predchádzať živelným pohromám a povodňam.
- 4) Realizovať protipovodňové opatrenia v miestach ohrozujúcich majetok mesta a jeho obyvateľov.
- 5) Skvalitniť životné prostredie a verejnú infraštruktúru.
- 6) Realizovať činnosti pre zlepšenie životného prostredia.
- 7) Revitalizovať a obnovovať poškodenú krajinu.
- 8) Zvýšiť atraktivitu záhradnej architektúry.
- 9) Osadzovať prvky drobnej architektúry (fontány, vodné steny).
- 10) Realizovať komunitné záhrady.

Aktivity:

- a) Revitalizácia zelene a parkov
- b) Realizácia dažďových záhrad, malých vodných nádrží, podzemných nádrží
- c) Realizácia zelených striech
- d) Realizácia vodných a vsakovacích plôch, suchých studní
- e) Zníženie energetickej náročnosti budov a areálov
- f) Zlepšenie technického stavu budov
- g) Prieskum zosuvných území s návrhom riešení
- h) Realizácia protipovodňových aktivít
- i) Regulácia vodných tokov
- j) Realizácia prvkov drobnej architektúry (fontány, vodné pumpy, vodné steny, vodopády)
- k) Zmierňovanie negatívnych dopadov zmeny klímy (mitigačné a adaptačné opatrenia)
- l) Ovocné sady

Strategická oblasť 4.3 Cirkulárna ekonomika

Špecifické ciele:

- 1) Znížiť množstvo zmesového komunálneho odpadu
- 2) Zvýšiť triedený zber odpadov ako je papier, plast, sklo a kovy
- 3) Zvýšiť triedenie biologicky rozložiteľných komunálnych odpadov a stavebných odpadov
- 4) Dobudovať kontajnerové stanovišťa
- 5) Pravidelne obnovovať a dopĺňať nádoby na zmesový a triedený odpad
- 6) Spolupracovať s organizáciami zodpovednosti výrobcov, ktoré zabezpečujú financovanie triedeného zberu obalov, neobalových výrobkov, elektroodpadov, batérií a akumulátorov, na ktoré sa uplatňuje princíp rozšírenej zodpovednosti výrobcov
- 7) Organizovať kampane, zabezpečovať distribúcie letákov a komunikovať s obyvateľmi mesta.

Aktivity:

- a) Skvalitniť odpadové hospodárstvo prostredníctvom nových technológií a SMART riešení
- b) Digitalizácia zberových dát s prepojením na platby za odvoz odpadu
- c) Rozšírenie zberného dvora
- d) Zvýšiť úroveň vytriedeného odpadu
- e) Modernizácia strojového parku na odvoz odpadu a zabezpečenie čistoty
- f) Dobudovanie chýbajúcich kontajnerových stojísk
- g) Zabezpečenie zberu opotrebovaných olejov a tukov
- h) Monitorovací systém na sledovanie čistoty kontajnerových stanovišť a elimináciu čiernych skládok
- i) Informovanosť a osвета medzi obyvateľmi mesta a obcí

Priorita č. 5 Regionálna ekonomika a MSP

Strategická oblasť 5.1 Podpora MSP v digitalizácii podnikania

Špecifické ciele:

- 1) Zvýšiť ekonomickú výkonnosť územia.
Zvýšiť ekonomickú výkonnosť územia a vytváranie pracovných príležitostí s uplatnením nových technológií a inovatívnych projektov, transferom know-how, osobitne v oblasti MSP, rozšírením už existujúcej výroby alebo podporou vzniku nových subjektov, vrátane podpory poľnohospodárstva, lesného hospodárstva a drevovýroby s dôrazom na vyššiu pridanú hodnotu a vytváranie pracovných príležitostí, vrátane zamestnávania marginalizovaných skupín.
- 2) Podporiť podniky a organizácie.
Podporiť podniky a organizácie, ktoré majú potenciál zvyšovať alebo naštartovať svoju konkurencieschopnosť prostredníctvom inovácie vlastných produktov, služieb, procesov alebo prostredníctvom zefektívnenia svojho obchodného modelu.
- 3) Stimulovať inovačné procesy.
Stimulovať inovačné procesy v podnikoch prostredníctvom podpory spolupráce s externými partnermi a napomáhať tvorbe nových vzťahov medzi podnikmi navzájom a medzi podnikmi a vedecko-výskumnými inštitúciami.
- 4) Udržať a ďalej rozvíjať priemyselné tradície.

Udržať a ďalej rozvíjať priemyselné tradície v tomto regióne a následne podporiť rozvoj vznikajúcich a rozširujúcich sa podnikov

5) Podporiť aktivity podnikov

Podporiť aktivity poľnohospodárskych podnikov a podnikov pôsobiacich v lesníctve, potravinárstve a nadväzných službách, rozvoj obchodných, vzdelávacích a propagačných príležitostí. Podporiť inovácie, výskum a vývoj vo veľkých podnikoch, ako aj na podporu inovačného potenciálu MSP.

Aktivity:

- a) Vytvorenie sociálneho podniku
- b) Spolupráca a podpora MSP
- c) Rozvoj priemyselných tradícií
- d) Podnikateľský inkubátor pre začínajúcich remeselníkov

Priorita č. 6 Vzdelávanie a šport

Strategická oblasť 6.1 Inklúzia v školách

Špecifické ciele:

- 1) Zvýšiť kvalitu predprimárneho a primárneho vzdelávania.
- 2) Rozšíriť kapacity predškolských zariadení a vzdelávacích inštitúcií.
- 3) Zlepšiť dostupnosť predškolskej výchovy pre všetky deti.
- 4) Dobudovať infraštruktúru materských a základných škôl.
- 5) Modernizovať technické vybavenie a obstaráť materiálno-technického vybavenie, strojov, zariadení a IKT, ktoré zodpovedá súčasným trendom.
- 6) Doplniť chýbajúcu infraštruktúru (ihriská, športoviská, telocvične atď.).
- 7) Výstavba Bike parku
- 8) Výstavba Pumptracku

Strategická oblasť 6.2 Šport ako súčasť života aktívneho občana a rozvoj mladej generácie k zdravému životnému štýlu

Špecifické ciele:

- 1) Formovať pozitívny vzťah k telesnej výchove, pohybovým aktivitám, športu.
- 2) Vytvárať podmienky pre optimálny rozvoj zdravotne orientovanej zdatnosti.
- 3) Podporovať získavanie poznatkov o otázkach vplyvu pohybu na zdravie.

Aktivity:

- a) Vybudovanie, rekonštrukcia, modernizácia detských ihrísk.
- b) Nákup materiálno-technického vybavenia do športovej haly, telocviční.
- c) Doplnenie, rekonštrukcia a modernizácia športovej infraštruktúry.
- d) Organizovanie športových podujatí.

4 Realizačná časť

4.1 Organizačné zabezpečenie

Táto časť obsahuje implementáciu dokumentu a jeho organizačné zabezpečenie, spôsob monitorovania a finančné zabezpečenie jeho plnenia. Program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja 2022 – 2030 (ďalej „PHRSR“) je spoločným strategickým dokumentom obcí Uličskej doliny. Jeho záväznosť je podmienená schválením na úrovni obecných zastupiteľstiev. Tento dokument je súčasne Integrovanou územnou stratégiou Uličskej doliny.

Implementácia

Schválením PHRSR /IUS v jednotlivých obecných zastupiteľstvách sa začína proces implementácie, ktorý bude viesť k plneniu vízie a stanovených cieľov rozvoja.

Implementáciu PHRSR/IUS bude zabezpečovať jednotlivé obce.

Mechanizmus implementácie PHRSR/IUS obsahuje manažment nasledovných činností:

- Monitorovanie plnenia realizácie PHRSR/IUS
- Vyhodnocovanie dosahovanie cieľov PHRSR/IUS
- Aktualizácia PHRSR/IUS

Monitorovanie realizácie PHRSR

Monitorovanie je proces systematického a pravidelného zbierania, analyzovania a hodnotenia pre účely ďalšieho rozhodovania a plánovania samosprávy. Monitorovanie plnenia PHRSR je stálym procesom zameraným na sledovanie plnenia akčného plánu a kvalitatívnych a kvantitatívnych ukazovateľov rozvoja.

Monitorovanie pozostáva:

- Vyhodnocovanie dosahovania cieľov a napĺňanie plánovaných ukazovateľov výsledkov zadaných v PHRSR na úrovni celej funkčnej oblasti, ktoré je realizované obcami.

Monitorovanie plnenia PHRSR/IUS za príslušný kalendárny rok sa bude vykonávať raz ročne k 30.4. nasledujúceho kalendárneho roka. Jeho výstupom bude Monitorovacia správa PHRSR/IUS.

Vyhodnocovanie dosahovania cieľov PHRSR

Vyhodnocovanie dosahovania cieľov PHRSR/IUS je realizované prostredníctvom hodnotenia zadaných ukazovateľov v predpísanom časovom horizonte.

Záverečné hodnotenie PHRSR/IUS sa realizuje najneskôr do 30.4.2031.

Aktualizácia PHRSR/IUS

PHRSR/IUS je živý dokument, ktorý je možné aktualizovať a upravovať podľa potreby s cieľom zabezpečiť jeho aktuálnosť. Proces aktualizácie je možné začať na základe odporúčania v Monitorovacej správe plnenia PHRSR, a to formou doplnenia cieľov alebo opatrení. Takéto doplnenie sa chápe ako aktualizácia celého dokumentu, ktorá podlieha schváleniu v mestskom zastupiteľstve v Snine a v jednotlivých obecných zastupiteľstvách.

5 Finančná časť

PHRSR sa bude plniť prostredníctvom projektov. Finančné zdroje potrebné na zabezpečenie plnenia cieľov, opatrení a aktivít, ktoré sú uvedené v jednotlivých plánoch budú plynúť z nasledovných zdrojov:

- rozpočty obcí – na financovanie projektových zámerov a aktivít
- externé zdroje (zdroje zo štátneho rozpočtu, zdroje EÚ, iné zdroje)

5.1 Finančné plnenie

Ciele a priority PHRSR/IUS sú stanovené s ohľadom na existujúce endogénne a exogénne zdroje, prihliadajú na reálne možnosti čo najefektívnejšieho využitia a zhodnotenia nižšie definovaných zdrojov:

5.1.1 Fondy Európskej únie

- Európsky fond regionálneho rozvoja (EFRR)
- Európsky sociálny fond plus (ESF+)
- Kohézny fond EÚ (KF)
- Európsky námorný, rybolovný a akvakultúrny fond (ENRAF)
- Fond na spravodlivú transformáciu (FST)
- Fond pre azyl a migráciu, Fond pre vnútornú bezpečnosť a Nástroj pre riadenie hraníc a víza
- Fondy priamo cez programy Európskou komisiou
 - HORIZONT 2020
 - Erasmus+
 - COSME – Európsky program pre MSP
 - Program LIFE+
 - Kreatívna Európa
 - Európa pre občanov
 - Nástroj na prepájanie Európy / Connecting Europe Facility (CEF)
 - CEF DOPRAVA (CEF Transport)
 - CEF Energy
 - CEF Telecom
 - Program EÚ v oblasti zamestnanosti a sociálnej inovácie (EaSI)
 - 3. program v oblasti zdravia

5.1.2 Operačný program Slovensko

Strategické dokumenty Partnerská dohoda a Operačný program Slovensko definujú ako bude Slovensko v najbližšej dekáde investovať 12,6 miliardy EUR z európskych zdrojov a s tým súvisiacich 3,5 miliárd EUR povinného národného spolufinancovania (súčtovo 16,3 mld. EUR). V novom programovom období budú mať regióny jednoduchší prístup k financovaniu svojich územných rozvojových potrieb prostredníctvom využitia integrovaného územného prístupu k implementácii fondov EÚ podľa princípov Územnej agendy EÚ.

Eurofondy na roky 2021 – 2027 sa členia na 5 nasledovných cieľov politiky súdržnosti a SR bude čerpať z vyčlenenej alokácie 12,6 mld. EUR na oblasti ako:

- v rámci cieľa 1 „Konkurencieschopnejšia a inteligentnejšia Európa“: na rozvoj vedy, výskumu, budovanie inteligentných miest a regiónov, digitálne riešenia pre občanov, podniky, výskumné organizácie a orgány verejnej správy, rozvoj malého a stredného podnikania, rozvoj zručností pre inteligentnú špecializáciu, priemyselnú transformáciu a podnikanie a zvyšovanie digitálnej pripojiteľnosti;

- v rámci cieľa 2 „Zeleňšia, nízkouhlíková Európa“: na zlepšenie energetickej efektívnosti, OZE, dostupnosť pitnej vody a dobudovanie kanalizácie, zlepšenie odpadového hospodárstva, podporu mestskej mobility vr. cyklo dopravy, ochranu prírody;
- v rámci cieľa 3 „Prepojenejšia Európa“: na dobudovanie diaľnic a rýchlostných ciest, modernizáciu železníc, vodnej infraštruktúry a zlepšenie regionálnej dostupnosti;
- v rámci cieľa 4 „Sociálnejšia Európa“: na podporu vzdelávania, zdravotníctva, trhu práce, sociálnych služieb;
- v rámci cieľa 5 „Európa bližšie k občanom“: na podporu udržateľného cestovného ruchu, regionálnej a miestnej infraštruktúry pre pohybové aktivity, zveľadenie kultúrneho dedičstva.

Ciele politiky súdržnosti EÚ:

Špecifické ciele:

PO1 Inteligentnejšia Európa	
PO2 Ekologickejšia Európa	<p>1.1.1 Podpora medzi sektorovej spolupráce v oblasti výskumu, vývoja a inovácií a zvyšovanie výskumných a inovačných kapacít v podnikoch</p> <p>1.1.4 Podpora rozvoja a modernizácie výskumnej infraštruktúry národného významu</p> <p>1.2.2 Podpora budovania inteligentných miest a regiónov</p> <p>1.4.1 Zručnosti pre posilnenie konkurencieschopnosti a hospodárskeho rastu</p> <p>2.5.1 Výstavba stokovej siete a čistiarní odpadových vôd v aglomeráciách nad 2 000 EO v zmysle záväzkov SR voči EÚ</p> <p>2.5.2.A Podpora infraštruktúry v oblasti nakladania s odpadovými vodami v aglomeráciách do 2 000 EO so zameraním predovšetkým na prioritné oblasti z environmentálneho pohľadu mimo dobiehajúcich regiónov</p> <p>2.5.2.B Podpora infraštruktúry v oblasti nakladania s odpadovými vodami v aglomeráciách do 2 000 EO v dobiehajúcich regiónoch</p> <p>2.5.3 Výstavba verejných vodovodov v obciach nad 2000 obyvateľov</p> <p>2.5.4.A Výstavba verejných vodovodných sietí v obciach do 2 000 obyvateľov za podmienky súbežnej výstavby alebo existencie infraštruktúry na nakladanie s komunálnymi odpadovými vodami mimo dobiehajúcich regiónov</p> <p>2.5.4.B Zabezpečenie prístupu k pitnej vode a nakladania s komunálnymi odpadovými vodami v obciach do 2 000 EO v dobiehajúcich regiónoch</p> <p>2.5.5 Výstavba, intenzifikácia alebo modernizácia úpravní vôd</p> <p>2.5.6 Obnova verejnej stokovej siete a čistiarní odpadových vôd v aglomeráciách nad 2 000 EO</p> <p>2.6.1 Podpora vybraných aktivít v oblasti predchádzania vzniku odpadov</p> <p>2.6.2 Podpora zberu komunálnych odpadov a dobudovania, intenzifikácie a rozšírenia systémov triedeného zberu komunálnych odpadov</p> <p>2.6.3 Podpora prípravy odpadov na opätovné použitie, recyklácie odpadov vrátane anaeróbného a aeróbného spracovania biologicky rozložiteľných odpadov</p> <p>2.7.3.A Podpora biologickej a krajinej diverzity a kvality ekosystémových služieb prostredníctvom udržovania a budovania zelenej a modrej infraštruktúry a eradikácie a potlačania vplyvu invázičných nepôvodných druhov</p> <p>2.7.3.B Podpora budovania prvkov zelenej a modrej infraštruktúry v mestách a mestských oblastiach</p> <p>2.8.1 Rozvoj verejnej dopravy</p> <p>2.8.2 Podpora cyklo dopravy</p> <p>2.8.3 Udržateľná mobilita BSK</p>

PO3 Prepojenejšia Európa	<p>3.2.2 Odstránenie kľúčových úzkych miest na cestnej infraštruktúre a zlepšenie regionálnej mobility prostredníctvom modernizácie a výstavby ciest II. a III. Triedy</p> <p>3.2.3 Miestne komunikácie</p>
PO4 Sociálnejšia Európa	<p>4.1 Zvyšovanie účinnosti a inkluzívnosti trhov práce a prístupu ku kvalitnému zamestnaniu rozvíjaním sociálnej infraštruktúry a podporou sociálneho hospodárstva</p> <p>4.2 Zlepšenia rovného prístupu k inkluzívnym a kvalitným službám v oblasti vzdelávania, odbornej prípravy a celoživotného vzdelávania rozvíjaním dostupnej infraštruktúry vrátane posilňovania odolnosti pre dištančné a online vzdelávanie a odbornú prípravu</p> <p>4.3 Podpora sociálno-ekonomického začlenenia marginalizovaných komúní, domácností s nízkym príjmom a znevýhodnených skupín vrátane osôb s osobitnými potrebami prostredníctvom integrovaných akcií vrátane bývania a sociálnych služieb</p> <p>4.5 Zabezpečenia rovného prístupu k zdravotnej starostlivosti a zvýšením odolnosti systémov zdravotnej starostlivosti vrátane primárnej starostlivosti, a podpory prechodu z inštitucionálnej starostlivosti na rodinnú a komunitnú starostlivosť</p>
PO5 Európa bližšie k občanom	<p>5.1.1 Investície do rozvoja administratívnych a analytickostrategických kapacít miestnych a regionálnych orgánov vychádzajúc zo skúsenosti s podporou analytických kapacít na úrovni ústredných orgánov štátnej správy</p> <p>5.1.2 Investície zvyšujúce kvalitu verejných politík a odolnosť demokracie prostredníctvom projektov spolupráce občianskej spoločnosti a samosprávy</p> <p>5.1.3 Investície do bezpečného fyzického prostredia obcí, miest a regiónov</p> <p>5.1.4 Investície do regionálnej a miestnej infraštruktúry pre pohybové aktivity, cykloturistiku</p> <p>5.1.5 Investície do kultúrneho dedičstva, miestnej a regionálnej kultúry, manažmentu, služieb a infraštruktúry podporujúcich komunitný rozvoj a udržateľný cestovný ruch</p> <p>5.1.6 Európske hlavné mesto kultúry 2026</p> <p>5.2.1 Investície do rozvoja administratívnych a analytickostrategických kapacít miestnych a regionálnych orgánov vychádzajúc zo skúsenosti s podporou analytických kapacít na úrovni ústredných orgánov štátnej správy</p> <p>5.2.2 Investície zvyšujúce kvalitu verejných politík a odolnosť demokracie prostredníctvom projektov spolupráce občianskej spoločnosti a samosprávy</p> <p>5.2.3 Investície do bezpečného fyzického prostredia obcí, miest a regiónov</p> <p>5.2.4 Investície do regionálnej a miestnej infraštruktúry pre pohybové aktivity, cykloturistiku</p> <p>5.2.5 Investície do kultúrneho dedičstva, miestnej a regionálnej kultúry, manažmentu, služieb a infraštruktúry podporujúcich komunitný rozvoj a udržateľný cestovný ruch</p>

5.1.3 Plán obnovy a odolnosti Slovenskej republiky

Plán obnovy a odolnosti Slovenskej republiky je preto rozdelený do piatich základných oblastí a osemnástich kompetentov:

Oblasť:

Komponenty:

Zelená ekonomika (2 301 mil. EUR)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Obnoviteľné zdroje energie a energetická infraštruktúra 2. Obnova budov 3. Udržateľná doprava 4. Dekarbonizácia priemyslu 5. Adaptácia na zmenu klímy
Kvalitné vzdelávanie (892 mil. EUR)	<ol style="list-style-type: none"> 6. Dostupnosť, rozvoj a kvalita inkluzívneho vzdelávania na všetkých úrovniach 7. Vzdelávanie pre 21. storočie 8. Zvýšenie výkonnosti slovenských vysokých škôl
Veda, výskum, inovácie (739 mil. EUR)	<ol style="list-style-type: none"> 9. Efektívnejšie riadenie a posilnenie financovania vedy, výskumu, inovácií a digitálnej ekonomiky 10. Lákanie a udržanie talentov
Zdravie (1 533 mil. EUR)	<ol style="list-style-type: none"> 11. Moderná a dostupná zdravotná starostlivosť 12. Humánna, moderná a dostupná starostlivosť o duševné zdravie 13. Dostupná a kvalitná dlhodobá sociálno-zdravotná starostlivosť
Efektívna verejná správa a digitalizácia (1 110 mil. EUR)	<ol style="list-style-type: none"> 14. Zlepšenie podnikateľského prostredia 15. Reforma justície 16. Boj proti korupcii a praniu špinavých peňazí, bezpečnosť a ochrana obyvateľstva Zdravé verejné financie 17. Zdravé verejné financie 18. Digitálne Slovensko (štát v mobile, kybernetická bezpečnosť, rýchly internet pre každého, digitálna ekonomika)

5.1.4 Investičné príležitosti pre cestovný ruch

OP Slovensko 2021-2027

Pre potreby rozvoja okresu Snina a Národného Parku Poloniny v oblasti cestovného ruchu je obzvlášť dôležitý Cieľ 5 (CP5) Politiky súdržnosti. CP5 je uvádzaný ako „Európa bližšie k občanom vďaka podpore udržateľného a integrovaného rozvoja mestských, vidieckych a pobrežných oblastí a miestnych iniciatív“. Ako bolo uvedené vyššie, na rozvoj cestovného ruchu v okrese Snina je potrebná zvýšená súdržnosť v rámci komunít i medzi nimi. V novom programovom období sa časť eurofondov presunie do rozhodovacej kompetencie samospráv, čím sa odbúra veľká časť byrokracie na centrálnej úrovni. O konkrétnych projektoch, ktoré treba v územiach zafinancovať z eurofondov, už nebude rozhodovať len vláda, ale aj samotné regióny. Podpora do regiónov bude smerovať na základe integrovaných územných stratégií, ktoré budú obsahovať zoznam projektových zámerov.

Plán obnovy a odolnosti

Plán obnovy a odolnosti by mal podporiť reformu národných parkov. Investície plynúce z Plánu obnovy a odolnosti môžu zásadne prispieť k riešeniu regionálnych problémov v okrese Snina, ktorými sú prevažne klesajúca zamestnanosť, vyludňovanie či nedostatok vody na území Polonín. Na rozvojové projekty pre NP Poloniny a NP Muránska planina má ísť viac ako 16 miliónov EUR. Výzva z Komponentu: 5 Adaptácia na zmenu klímy Investícia: 1 Adaptácia regiónov na klimatickú zmenu s dôrazom na zadržiavanie vody, ochranu prírody a rozvoj biodiverzity pre NP Poloniny je určená na rozvojové projekty pre prírodný resp. mäkký turizmus, obhospodarovanie lesa a zachovanie rusínskej kultúry a tradičných remesiel.

Program cezhraničnej spolupráce Interreg 2021–2027 Poľsko – Slovensko

Program je jedným z programov Európskej územiaj spolupráce realizovaný v období 2021–2027. Hlavným cieľom Programu je čeliť najdôležitejším výzvam a prekonať slabé stránky typické pre pohraničie. Dotknuté lokality: Námestovo, Poprad, Stropkov, Žilina, Bardejov, Ružomberok, Kysucké Nové Mesto, Liptovský Mikuláš, Svidník, Snina, Tvrdošín, Turčianske Teplice, Spišská Nová Ves, Dolný Kubín, Čadca, Humenné, Kežmarok, Stará Ľubovňa, Levoča, Bytča, Vranov nad Topľou, Medzilaborce, Martin, Sabinov.

Podpora Ministerstva dopravy a výstavby

Ministerstvo otvára výzvy pre pomoc cestovnému ruchu, napr. od 6.12.2021 bola otvorená nová výzva pre pomoc cestovnému ruchu, v poradí už 4. výzva Schémy minimálnej pomoci s názvom „Jesenná pomoc“. V roku 2021 sa výzvy týkali najmä podpory podnikov v odvetví cestovného ruchu a poskytnutie finančného príspevku pre pokrytie časti nekrytých fixných nákladov, ktoré podniky museli vynaložiť v čase ich núteného uzatvorenia alebo obmedzenia ich činnosti z dôvodu opatrenia.

Podpora Prešovského samosprávneho kraja

V rámci Výzvy pre región rozdelil Prešovský kraj v roku 2021 dotácie prostredníctvom 4 programov, z ktorých sa jeden venuje cyklo doprave, cestovnému ruchu a pútnickému turizmu a druhý obnove kultúrnych pamiatok UNESCO a národných kultúrnych pamiatok. Z rozpočtu kraja plynú aj menšia finančná podpora v rámci regionálnych výziev.

Akčný plán pre najmenej rozvinutý okres Snina

Regionálny príspevok pre NRO okres Snina prostredníctvom Okresného úradu v Snina do roku 2023 na základe vyhlásených výziev.

Tabuľka 14 Indikatívny rozpočet

Indikatívny rozpočet			
	Vlastné zdroje obcí	Zdroje z PSK, SR, EU	Spolu
Priorita č. 1 Rozvoj regiónu s využitím prírodného a kultúrneho potenciálu	665 000,00 €	13 300 000,00 €	13 965 000,00 €
Strategická oblasť 1.1 Ochrana Karpát	25 000,00 €	500 000,00 €	525 000,00 €
Strategická oblasť 1.2 SMART TOURISM DESTINATIONS Podpora systému riadenia destinácie	10 000,00 €	200 000,00 €	210 000,00 €
Strategická oblasť 1.3 Skvalitnenie dopravnej dostupnosti a prístupnosti destinácie turistických cieľov	310 000,00 €	6 200 000,00 €	6 510 000,00 €
Strategická oblasť 1.4 Vybudovanie a modernizácia turistických cieľov, atraktivít a skvalitnenie služieb	260 000,00 €	5 200 000,00 €	5 460 000,00 €
Strategická oblasť 1.5 Podpora tvorby regionálnych produktov	60 000,00 €	1 200 000,00 €	1 260 000,00 €
Priorita č. 2 Integrácia sociálnej a zdravotnej starostlivosti	58 000,00 €	1 160 000,00 €	1 218 000,00 €
Strategická oblasť 2.1 Prepojenie integrácia sociálnej a zdravotnej oblasti	25 000,00 €	500 000,00 €	525 000,00 €
Strategická oblasť 2.2 Sociálna starostlivosť	17 000,00 €	340 000,00 €	357 000,00 €
Strategická oblasť 2.3 Zdravotníctvo	16 000,00 €	320 000,00 €	336 000,00 €
Priorita č. 3 URBAN ECOSYSTEM	62 000,00 €	1 240 000,00 €	1 302 000,00 €
Strategická oblasť 3.1 Aktívna EVS/e-GOV	22 000,00 €	440 000,00 €	462 000,00 €
Strategická oblasť 3.2 Trvalo udržateľná mobilita	40 000,00 €	800 000,00 €	840 000,00 €
Priorita č. 4 GREENDEAL	72 500,00 €	1 450 000,00 €	1 522 500,00 €
Strategická oblasť 4.1 Energy	40 000,00 €	800 000,00 €	840 000,00 €
Strategická oblasť 4.2 Zmena klímy	22 500,00 €	450 000,00 €	472 500,00 €

Strategická oblasť 4.3 Cirkulárna ekonomika	10 000,00 €	200 000,00 €	210 000,00 €
Priorita č. 5 Regionálna ekonomika a MSP	15 000,00 €	300 000,00 €	315 000,00 €
Strategická oblasť 5.1 Podpora MSP v digitalizácii podnikania	15 000,00 €	300 000,00 €	315 000,00 €
Priorita č. 6 Vzdelávanie a šport	10 000,00 €	200 000,00 €	210 000,00 €
Strategická oblasť 6.1 Inklúzia v školách	5 000,00 €	100 000,00 €	105 000,00 €
Strategická oblasť 6.2 Šport ako súčasť života aktívneho občana a rozvoj mladej generácie k zdravému životnému štýlu	5 000,00 €	100 000,00 €	105 000,00 €
SPOLU:	882 500,00 €	17 650 000,00 €	18 532 500,00 €